

T.C.
ÇALI MA VE SOSYAL GÜVENL K BAKANLI I
TÜRK YE İŞ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜ Ü

**TÜRK YE'DE ÇOCUK İŞ SORUNU
VE ÇÖZÜM ÖNER LER**
(Uzmanlık Tezi)

Mustafa GÜNÖZ
stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı

Ankara 2007

T.C.
ÇALI MA VE SOSYAL GÜVENL K BAKANLI I
TÜRK YE KURUMU GENEL MÜDÜRLÜ Ü

**TÜRK YE'DE ÇOCUK Ç SORUNU
VE ÇÖZÜM ÖNER LER**
(Uzmanlık Tezi)

Mustafa GÜNÖZ
stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı

Tez Danı manı
A kın KELE
Daire Ba kanı

Ankara 2007

KABUL SAYFASI

TÜRK YE KURUMU GENEL MÜDÜRLÜ ÜNE

stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı Mustafa GÜNÖZ'e ait, "Türkiye'de Çocuk ç i Sorunu ve Çözüm Önerileri" adlı bu Tez, Yeterlik Sınav Kurulu tarafından UZMANLIK TEZ olarak kabul edilmi tir.

	Unvanı	Adı ve Soyadı	mzası
Ba kan :			
Üye :			
Üye :			
Üye :			
Üye :			

Tez savunma tarihi :/...../20.....

TEZDEN YARARLANMA

Türkiye Kurumu Genel Müdürlü ü stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı Mustafa GÜNÖZ tarafından hazırlanan bu Uzmanlık Tezinden yararlanma ko ulları a a ıdaki ekildedir:

1. Bu Tez fotokopi ile ço altılabilir.
2. Bu Tez, pdf formatında internet ortamında yayınlanabilir.
3. Bu Tezden yararlanılırken kaynak gösterilmesi zorunludur.

Mustafa GÜNÖZ
stihdam ve Meslek Uzman Y.

...../...../20.....

mza

Ç NDEK LER

Ç NDEK LER.....	
TABLolar L STES	V
GRAF KLER L STES	V
KISALTMALAR.....	V
G R	1

B R NC BÖLÜM

ÇOCUK, ÇOCUK GÜCÜ, ÇOCUK Ç L NE NEDEN OLAN FAKTÖRLER, TÜRK YE'DE ÇOCUK GÜCÜ ST HDAMI

1.1 ÇOCUK VE ÇOCUK GÜCÜ KAVRAMLARI.....	3
1.1.1 Çocuk Kavramı	3
1.1.2 Çocuk gücü Kavramı.....	5
1.2 ÇOCUK Ç L NE NEDEN OLAN FAKTÖRLER.....	6
1.2.1 Yoksulluk.....	6
1.2.2 sızlık	13
1.2.3 E itim le lgili Nedenler	14
1.2.4 Göç ve Buna Ba lı Nedenler	16
1.2.5 Geleneksel Bakı Açısı	19
1.2.6 Mevzuat eksiklikleri ve Denetim Yetersizlikleri	20
1.2.7 verenlerin Talebi.....	21
1.3 TÜRK YE'DE ÇOCUK GÜCÜ ST HDAMI.....	22
1.3.1 Çocuk stihdamının Genel Görünümü	26
1.3.2 Çalı an Çocukların Çalı ma Nedenleri.....	30
1.3.3 Çalı an Çocukların Okul Durumları	31
1.3.4 Çalı an Çocukların Sektörel Da ılımı	37
1.3.5 Çalı an Çocukların teki Durumları	41
1.3.6 Çalı an Çocukların yerlerinin Kayıtlılık Durumları.....	43
1.3.7 Çalı an Çocukların Çalı ma Süreleri.....	46
1.3.8 Hanehalkı Sayısının Çocuk stihdamına Etkisi	47

K NC BÖLÜM

ÇOCUK GÜCÜ LE LG L ULUSLAR ARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELER

2.1 ÇOCUK GÜCÜ LE LG L ULUSLAR ARASI DÜZENLEMELER	50
2.1.1 Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi.....	50
2.1.2 BM Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.....	50
2.1.3 Avrupa Sosyal Kartı.....	51
2.1.4 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.....	51
2.1.5 Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Çalışan Çocuklarla İlgili Kabul Ettiği Sözleşmeler.....	52
2.1.5.1 En Az Çalışma Yaşıyla İlgili ILO Sözleşmeleri.....	53
2.1.5.1.1 Sanayi İşlerinde En Az Çalışma Yaşı	53
2.1.5.1.2 Tarım İşlerinde En Az Çalışma Yaşı	54
2.1.5.1.3 Deniz İşlerinde En Az Çalışma Yaşı	54
2.1.5.1.4 Sanayi Dışı İşlerde En Az Çalışma Yaşı	54
2.1.5.1.5 Stihdama Kabulde Asgari Yaşla İlgili 138 Sayılı Sözleşme.....	54
2.1.5.2 182 Sayılı Kötü İşlerdeki Çocuk İşçilerinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlgili Acil Önlemler Sözleşmesi	56
2.1.5.3 Çocukların Sağlık ve Güvenli İne İlgili ILO Sözleşmeleri	57
2.1.5.4 Sağlık Kontrollerine Yönelik ILO Sözleşmeleri	58
2.2 ÇOCUK GÜCÜ LE LG L ULUSAL DÜZENLEMELER.....	59
2.2.1 Anayasa.....	60
2.2.2 4857 Sayılı Kanunu.....	60
2.2.2.1 İş Kanununda Asgari Yaş	60
2.2.2.2 Ücretli İş	61
2.2.2.3 Sağlık Muayeneleri.....	61
2.2.2.4 Çalıştırma Süreleri ve Yasaklar.....	61
2.2.2.5 Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ..	62
2.2.3 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu	63
2.2.4 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu.....	64
2.2.5 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu	64
2.2.6 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu.....	64
2.2.7 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu.....	65
2.2.8 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu	65
2.2.9 818 Sayılı Borçlar Kanunu.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK ÇALIŞMALARININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK POLİTİKALAR VE BU KONUDA ÇALIŞMA YAPAN KURULULAR

3.1 İPEC PROGRAMI (ÇOCUK ÇALIŞMALARININ SONA ERDİRİLMESİ ULUSAL PROGRAMI).....	66
3.2 ÇOCUK ÇALIŞMALARININ KONUSUNDA ÇALIŞMA YAPAN KURUM VE KURULULAR.....	73
3.2.1 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.....	73
3.2.1.1 Ulusal Yönlendirme Komitesi.....	73
3.2.1.2 Ulusal Yönlendirme Teknik Komisyonu	73
3.2.1.3 Danışma Grubu	74
3.2.1.4 Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü.....	74
3.2.1.5 Teftiş Kurulu Başkanlığı	75
3.2.1.6 Sağlık ve Güvenlik Genel Müdürlüğü.....	75
3.2.1.7 Türkiye Kurumu Genel Müdürlüğü.....	76
3.2.2 Milli Eğitim Bakanlığı.....	77
3.2.3 İçişleri Bakanlığı.....	78
3.2.3.1 Valilikler.....	78
3.2.3.2 Emniyet Genel Müdürlüğü.....	79
3.2.3.3 Jandarma Genel Komutanlığı.....	79
3.2.4 Sağlık Bakanlığı.....	79
3.2.5 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü.....	80
3.2.6 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.....	81
3.2.7 Türkiye İstatistik Kurumu.....	82
3.2.8 Sendikalar.....	82
3.2.8.1 Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu	82
3.2.8.2 Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu	83
3.2.8.3 Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu	85
3.2.8.4 Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu.....	85
3.2.9 Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu	86
3.2.10 Fide Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı.....	86
3.2.11 Ankara Büyükşehir Belediyesi.....	87
3.2.12 Üniversiteler	87
3.2.13 Uluslararası Kurullar	88
3.2.14 Diğer Kurum ve Kurullar	88
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
KAYNAKÇA	98
ÖZGEÇMİŞ	101

TABLolar L STES

Tablo 1: Yüzde 20'lik Grupların Gelirden Aldı ı Paylar, 2004-2005	7
Tablo 2: İller itibariyle Ki i Ba ına Dü en Gayri Safi Yurtiçi Hasıla; 1997-2001	9
Tablo 3: Türkiye'de Yıllara Göre siz Sayısı ve sizlik Oranları	13
Tablo 4: Milli E itim Bakanlı ı Bütçesinin GSMH'ye Oranları	15
Tablo 4: 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızlarının En Yüksek Oldu u İller	17
Tablo 5: 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızlarının En Dü ük Oldu u İller	18
Tablo 6: Türkiye'de gücü Durumu, 2006.....	23
Tablo 7: Çocuk gücü Temel Göstergeleri	26
Tablo 8: Cinsiyet ve Yerle im Yerlerine Göre Çalı an Çocuklar, 2006	28
Tablo 9: Ya Grubu ve Çalı ma Nedenlerine Göre Ekonomik Faaliyetlerde	30
Çalı an Çocuklar	30
Tablo 10: Ya Grubu ve Çalı ma Durumuna Göre Okula Devam Etmeyen Çocuklar	31
Tablo 11: Ya Grubu ve Çalı ma Durumuna Göre Okula Devam Eden Çocuklar	33
Tablo 12: Çocukların Okula Devam Etmeme Nedenleri, 1999	36
Tablo 13: Ya Grubu ve Sektörlere Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalı an Çocuklar	37
Tablo 14: yeri Kayıtlılık Durumu ve Ekonomik Faaliyet Koluna Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalı an Çocuklar, 1999.....	43
Tablo 16: Fiili Çalı ma Süresi ve Ekonomik Faaliyet Koluna Göre Çalı an Çocuklar,1999	46

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birli i
a.g.e.	: adı ge en eser
AFSAD	: Ankara Foto raf Sanatçıları Derne i
BA -KUR	: Esnaf ve Sanatkarlar ile Di er Ba ımsız Çalı anlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BM	: Birle mi Milletler
Ç A	: Çocuk ücü Anketi
ÇSGB	: Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı
D SK	: Devrimci i Sendikaları Konfederasyonu
DPT	: Devlet Planlama Te kilatı
EGM	: Emniyet Genel Müdürlü ü
FAO	: Birle mi Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food And Agriculture Organization Of The United Nations)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSY H	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HAK-	: Hak i Sendikaları Kondederasyonu
DDG	: yeri Denetleme ve Danı ma Grubu
FSAK	: stanbul Sanat Foto rafları ve Sinema Amatörleri Derne i
ILO	: Uluslar arası Çalı ma Örgütü
MES	: stanbul Madeni E ya Sanatkarları Küçük Sanayi Sitesi
IPEC	: Çocuk çili inin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (International Programme on the Elimination of Child Labour)
SGÜM	: i Sa lı ı ve Güvenli i Merkezi
MEB	: Milli E itim Bakanlı ı
MEKSA	: Mesleki E itim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı
No.	: Numara

S.	: Sayı
s.	: sayfa
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SIMPOC	: Çocuk ılı i statistiksel Bilgi ve zleme Programı
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TESAR	: Türkiye Küçük Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Ara tırma Enstitüsü
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
T SK	: Türkiye veren Sendikaları Konfederasyonu
TÜ K	: Türkiye statistik Kurumu
TÜRK-	: Türkiye ç i Sendikaları Konfederasyonu
UNDP	: Birle mi Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNFPA	: Birle mi Milletler Nüfus Fonu (United Nations Fund for Population Activities)
UN CEF	: Birle mi Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)
vb.	: ve benzeri
WHO	: Dünya Sa lık Örgütü (World Health Organization)
Y BO	: Yatılı İlkö retim Bölge Okulları

G R

Uluslararası Çalı ma Örgütü'nün 2006 yılındaki Küresel Raporu'na göre, Dünya genelinde, 5-17 ya grubunda 218 milyon çocuk i ç i bulunmakta ve bu çocukların 126 milyonu tehlikeli i llerde çalı maktadır. Dünya genelinde çocuklar ço unlukla az geli mi ve geli mekte olan ülkelerde çalı maktadır. Geli mekte olan bir ülkeler grubunda yer alan Türkiye'de de çocuklar çalı ma ya amında erken ya ta yer almaktadır. Çocukların çocukluklarını ya ayamadan çok küçük ya larda çalı ma hayatına atılması, çocukların geli mesini olumsuz etkilemekte, e itim imkanlarından yararlanmalarını kısıtlamakta ve çocukların geleceklerini ellerinden almaktadır. Ülkeler ise, geleceklerinin teminatı olan çocuklarını iyi yeti tiremeyip, nitelik ve beceri kazandıramadıkları için Dünya milletleri arasında geri kalmaya mahkum kalmaktadırlar.

Türkiye'de; ki i ba na dü en gayri safi millî hasılanın dü ük olması, gelir da ılımında adaletsizlikler, yüksek seviyelerdeki i sizlik oranları, e itim imkanlarına ula mada kar ıla ılan sıkıntılar, göç ve çarpık şehirle me, i verenlerin çocuk i çileri ucuz i gücü olarak görmeleri, çalı ma hayatının düzenlenmesinde kar ıla ılan mevzuat eksiklikleri ve etkin denetim yapılamaması ve ailelerin bakı açısı, Türkiye statistik Kurumu Çocuk gücü Anketi sonuçlarına göre 6-17 ya grubundaki yakla ık bir milyon çocu un çalı masına neden olmaktadır.

Literatür tarama yöntemi ile gerçekleştirilen bu çalı mada, Türkiye'de çocuk i çili i sorununun boyutları analiz edilecek ve çözüm önerileri getirilmeye çalı ılacaktır. Hazırlanan bu çalı ma, 3 ana bölümden meydana gelmektedir. Geni kapsamlı bir sorun olması nedeniyle, çocuk i çili ini sorunu çalı mamızda, Türkiye ölçe inde incelenmi tir.

Çalı manın birinci bölümünde, çocuk ve çocuk i gücü kavramları ele alınmakta, Türkiye'de çocuk i çili ine neden faktörler irdelenmekte ve Türkiye'de çocuk i gücü istihdamının yapısı incelenmektedir.

Çalı manın ikinci bölümünde, çocukların çalı ma hayatında korumayı amaçlayan uluslar arası ve ulusal düzenlemeler yer almaktadır. Uluslar arası

düzenlemeler, genellikle Birle mi Milletler, Avrupa Birli i ve Uluslararası Çalı ma Örgütü'nün bu konuda kabul etti i sözleşmelerden, ulusal düzenlemeler ise çocuk i çili i konusunda hükümler içeren çe itli yasalardan meydana gelmektedir.

Çalı manın üçüncü bölümünde ise, çocuk i çili ini önlemeye yönelik politikalar, özellikle ILO/IPEC programı incelenmekte, bu program kapsamında yapılan çalı malar konusunda bilgi verilmekte, çocuk i çili ini önleme konusunda çalı ma yapan kamu kurum kurulu ları ile sivil toplum örgütlerini tanıtılmakta ve bu kurulu ların çocuk i çili i konusunda gerçekle tirdikleri faaliyetler ele alınmaktadır. Sonuç ve öneriler bölümünde ise, Türkiye'de çocuk i çili ini önlemeye yönelik tespit edilen çözüm öneri sunulmaktadır.

B R NC BÖLÜM

ÇOCUK, ÇOCUK GÜCÜ, ÇOCUK Ç L NE NEDEN OLAN FAKTÖRLER, TÜRK YE'DE ÇOCUK GÜCÜ ST HDAMI

1.1 ÇOCUK VE ÇOCUK GÜCÜ KAVRAMLARI

1.1.1 Çocuk Kavramı

Toplumların geli me süreci içinde, çocuk bir olgu olarak farklı boyutlarda algılanmı ve çocu un anlamı bu süreç içinde de i mi tir. Kırsal toplum yapısının belirledi i geleneksel anlayı a göre çocuk; aile için duygusal bir varlık olmanın ötesinde hazır i gücü, ya lılıkta anne ve babaya bakacak bir sosyal güvenlik aracıdır. Emek yo un tarımsal aile i letmelerinin yaygın oldu u Türkiye'de, çocuk büyütme maliyetinin çok dü ük oldu u kırsal kesimde, her yeni çocuk ucuz i gücü olmaktadır. Kırsal kesimde çocuk i gücünün getirisi ekonomik açıdan önemsiz bir düzeyde olsa dahi, çocu un çalı ması aile için eksik bir bo az anlamına gelece i için tercih edilmektedir. Göç nedeniyle kentlere ta ınan, tarımsal üretim sistemine göre örgütlenmi kırsal aile çözülmekte, özellikle çocuklar ucuz i gücü olarak kentin resmi olmayan i gücü piyasalarında yerlerini almaktadırlar.¹

Buna kar ılık sosyal güvenlik sistemlerinin tüm nüfusu kapsadı ı, hanehalkı yeti kinlerinin i gücü piyasasında görece sürekli ve yüksek ücretli i ler bulabildi i geli mi ülkelerde ve geli mekte olan ülkelerin kentsel kesimlerinde çocuk; aileye duygusal tatmin sa layan ve gelece e hazırlanması için çalı ma ve sorumluluktan uzak tutulan bir varlıktır. Bu toplumlarda, çocu un ekonomik yükü, yiyecek tüketimi, giyim, barınma, e itim, e lence ihtiyaç ve hizmetleri belli bir ya a gelinceye kadar ebeveynleri tarafından kar ılanmaktadır. Çocuk yeti tirme maliyetinin yüksek oldu u bu toplumlarda çocuk sayısı göreceli olarak azalmaktadır.

¹ Ta , Ay e Karaduman- Zehra Karakaya; "Çocuk gücünde Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye için Nicel Bir Yaklaşım, 1994", **III. Kadın Çalışmaları Toplantısı Yayınlanmamı Bildirisi**, Adana 1997, s.1.

Çocuk kavramının tanımlanmasında çeşitli yaş grupları ölçü olarak kabul edilmektedir. Çocukluk döneminin başlangıcı hususunda tartışılmamasıyla birlikte, bu dönemin bitişi hakkında kesin bir yaş sınırı yoktur. Bu tanımlamalar sosyolojik, hukuki ve siyasi bakımdan farklılıklar göstermektedir. Yaş faktörüne bağlı olarak bir toplumda çocuk sayılacak bir yaşın, başka toplumda yetişkin olarak kabul edilmesi görülebilmektedir. Yaş sınırı, ülkenin gelişme seviyesine, zaman ve değişen toplumsal anlayışa göre değişebilmektedir. Çocuğun yetişmesi ve eğitimi için gerekli olduğuna inanılan süre uzadıkça, çocukluk dönemi yaş sınırını uzatma eğilimi artmaktadır. Çocuğu koruma ihtiyacı arttıkça çocuk yaş sınırı, koruyucu mevzuatta da yukarı doğru çekilmeye çalışılmaktadır.²

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 20 Kasım 1989 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç olmak üzere, 18 yaşına kadar her insanın çocuk olduğu tanımını getirmiştir.

Hukuk kurallarında da çocuk tanımlarına yer verilmiştir. Türk Hukuk Sisteminde bu konuya ilişkin pek çok düzenleme yapılmıştır. Medeni Kanunumuza göre bir kimsenin reşit olabilmesi için birkaç istisna dışında (evlenme, ergin kılınma) 18 yaşını tamamlaması gerekmektedir. Dolayısıyla 18 yaşını tamamlamamış kişiler Türk Medeni Kanunu'na göre çocuk sayılmaktadır.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (Türk-İSİK) göre çocuk; temelde yaşam yükünü yüklenmemesi, ailenin ve devletin koruduğu, diğer kurum ve kuruluşların da sahip çıktığı, çocukluğunu yaşayabilen, fiziksel ve ruhsal gelişimini sağlıklı olarak tamamlayabilen, yeterli bir eğitimle geleceğe hazırlanan ve geleceğin nitelikli üyesi olarak oluşturan insandır.³

Çalışma yaşamını düzenleyen 4857 sayılı İş Kanunu'nda çocuk tanımı yapılmamasıyla birlikte, kimlerin çocuk sayılmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Genel olarak, 4857 sayılı İş Kanunu'na göre 18 yaşını tamamlamamış kişiler, çocuk olarak kabul edilmektedir.

² Çetinkaya, Serdar; "Çalışan Çocukların Sosyal Güvenlik Hakları", **Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi**, SSK Sigorta Müfettişleri Derneği Süreli Yayını, Yıl:2, Sayı:3, Ankara 1999, s.15.

³ Kahramanolu, Ertan; **Türkiye'de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich-Nauman-Vakfı Yayını, Ankara 1996, s.11.

1.1.2 Çocuk Gücü Kavramı

“Çalı an çocuk”, “genç i çi” kavramları farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. “Çalı an çocuk” ve “genç i çi” tanımında bir ülkeden di erine, geli mi bir ülkeden geli mekte olan bir ülkeye, ülke içinde kırdan kente farklılıklar görülmektedir.⁴

Umumi Hıfzısıhha Kanunu 12 ya ndan küçüklerin çalı tırlamayaca nı hükme ba larken, 4857 sayılı Kanunu çalı tırma ya nı 15 olarak belirlemi , fakat hafif i lerde bu ya n 14’e kadar indirilebilece ini belirtmi tir.

Uluslar arası Çalı ma Örgütü’nün (ILO), çocuk i gücü ile ilgili temel sözleşmelerinden olan 138 sayılı sözleşme, istihdama kabulde asgari ya sınırının 15 oldu u belirtilmi tir. Ancak, bazı istisnai durumlarda bu asgari ya sınırının 13’e kadar inebilece i hükme ba lanmı tır. Bu durumda, ILO’ya göre, her ne sebeple olsun 13 ya n altında çalı ma ya amına atılanlar, çocuk i gücü olarak tanımlanmaktadır.

Çocuk i gücü (child-labour) kavramı ile çocuk çalı ması (child-work) kavramı birbiri ile çok karı tırılmaktadır. Bu nedenle bu kavramlar arasında ayrı yapmak yerinde olacaktır. Çocuk i gücü, çocu un e itimini engelleyen, çocu un fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaksal ve sosyal geli imini olumsuz yönde etkileyen i lerde çalı an çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Çocuk çalı ması ile ise, çocu un e itimini engellemeyen, çocu un fiziksel, zihinsel, duygusal, ahlaksal ve sosyal geli imini olumsuz yönde etkilemeyen i lerde çalı an çocuklar kastedilmektedir.⁵

DPT’nin 7. Be Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyon Raporunda, çalı an çocuk; sosyo-ekonomik konumları konumları gere i esnaf ve sanatkarlar yanında, tarım sektöründe, marjinal çalı ma alanlarında maddi kazanç elde etmek ya da meslek edinmek amacıyla üretime katılan ve 19 ya ndan gün almamı kimseler olarak tanımlanmı tır.

⁴ Karabulut, Özcan; **Türkiye’de Çalı an Çocuklar**, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.6.

⁵ Kahramano lu; **a.g.e.**, s.5.

1.2 ÇOCUK ÇİLİNE NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Çocukların çalı ma olgusuna yakla ırken ülkenin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel durumunu ortaya koymak, konuya çe itli boyutlarıyla bakmak gerekmektedir. Geli mekte olan bir ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin günümüzde çözüm bekleyen temel sorunları vardır. Ülke nüfusunun 2007 yılı sonu itibariyle 73 milyon 875 bine ula ca ı tahmin edilmekte olup, yıllık nüfus artı hızı % 1-2 arasında de i mektedir. Toplam nüfus içerisinde 0-18 ya grubunun a ırlı ı fazladır. Nüfusun % 38'i kırsal alanda ya amaktadır. Ki i ba ına dü en Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 5.559 Dolar civarındadır. Gelir da ılımı dengesiz ve adaletsizdir. GSY H'dan ücretli-maa lı kesiminin aldı ı pay dü ük düzeydedir. Tarımın GSMH içindeki katma de er payı çok dü üktür. Asgari ücret ki ilerinin temel ihtiyaçlarını kar ılamakta yetersiz kalmaktadır. SSK, BA KUR ve Emekli Sandı ı'na kayıtlı aktif sigortalı sayısı 2006 yılı sonu itibariyle 14 milyon 830 bin ki idir. Bu duruma göre, Sivil i gücünün yalnızca % 59,9'u aktif sigortalıdır. Açık i sizlikle birlikte eksik istihdam nedeniyle atıl durumda bulunan i gücü oranı 2006 yılında % 13,5'dir. Bütçeden e itim, sa lık gibi sosyal nitelikteki kamu harcamalarına ayrılan paylar dü üktür. Teknolojik geli menin sa lanamaması, bölgeler arasındaki farklar, iç göç, çarpık kentle me di er olumsuz göstergeler olarak sıralanmaktadır.⁶

Anılan temel sorunlar, çocuk i çili in çok boyutlu bir sorun oldu unu ortaya koymaktadır. Çalı mamızda, çocuk i çili ine neden olan faktörler; yoksulluk, e itim ile ilgili nedenler, göç ve buna ba lı nedenler, i sizlik, geleneksel bakı açısı, mevzuat eksiklikleri ve denetim yetersizli i ve i verenin talebi ba lıkları altında incelenecektir.

1.2.1 Yoksulluk

Yoksulluk kavramı, Dünya Bankası'na göre; açlık, konutsuzluk, hasta olunca doktora ula amamak, okula gidememek ve uygun bir ekilde konu masını bilmemek, i sahibi olamamak, gelecekte korkmak, sa lıklı olmayan ortamlarda çocukların hastalık yüzünden kaybedilmesi olarak ifade edilmektedir.⁷

⁶ Karabulut; **a.g.e.**, s.7.

⁷ Akço, Seda; "Medeni Hukuk Açısından Hukuk", **Çocuk Hakları ve Yerel Yönetim**, stanbul 1997, s.108

Çocuk i çili i üzerine yapılan ara tırmalar ve yürütülen çalı malar çocuk i çili inin ana nedenini yoksulluk olarak göstermektedir. Ailelerin yeterli bütçeye sahip olmaması ve ekonomik güçlükler, ailelerin çocuklarını okuldan alarak, çalı ma hayatına itmelerine neden olmaktadır. Ekonomik nedenle, özellikle okul masraflarının kar ılanmasında ailelerin yetersiz kalması veya çocu un i ten alınması nedeniyle u rayaca ı gelir kaybı, çocu un okuldan ayrılmasında en önemli etken olmaktadır.

Yoksullu un altında ise, i sizlik, bozuk gelir da ılımı, ekonomik kriz, ülke kaynaklarının verimli kullanılamaması, hızlı nüfus artı ı, göç, plansız ehirleme, kayıt dı ı ekonomi gibi bir çok nedenler bulunmaktadır.⁸

Türkiye statistik Kurumu 1999 Çocuk gücü Anketi Sonuçlarına göre, Türkiye genelinde, 6-17 ya grubunda ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların çalı ma nedenleri incelendi inde, çocukların a ırlıklı olarak hanehalkı gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalı tıkları görülmekte (%39,8), bunu hanehalkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak için çalı ma durumu izlemektedir.(%20,8). Gerek kent, gerekse kır için hanehalkının gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalı ma durumu çocukların çalı ma nedenleri içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Ülkemizde Gelir Da ılımı ile ilgili ara tırmalar Türkiye statistik Kurumu tarafından yapılmaktadır. Bir ülkedeki gelir da ılımı, o ülkedeki yoksulluk düzeyi konusunda bilgiler vermektedir.

Tablo 1: Yüzde 20'lik Grupların Gelirden Aldı ı Paylar, 2004-2005 (%)

Yüzde 20'lik gruplar	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Birinci Yüzde 20*	6.0	6.1	6.4	6.4	6.3	6.1
İkinci Yüzde 20	10.7	11.1	10.8	11.5	11.2	11.3
Üçüncü Yüzde 20	15.2	15.8	15.2	16.0	15.8	15.9
Dördüncü Yüzde 20	21.9	22.6	21.4	22.6	22.7	22.6
Be inci Yüzde 20**	46.2	44.4	46.1	43.5	43.9	44.2
Gini Katsayısı	0.40	0.38	0.39	0.37	0.37	0.38

* Toplam gelirden en az pay alan grup

** Toplam gelirden en fazla pay alan grup

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

⁸ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; **Türkiye'de Çocuk çili i Sorun Bizim Bilgilendirme Materyali Kitap 1.**, Dumat Ofset, 2. Baskı, Ankara 2006, s.23.

Türkiye statistik Kurumunun 2005 Hanehalkı Bütçe Ara tırması sonuçlarına göre, hanehalkı kullanılabilir gelirine göre olu turulan yüzde 20'lik hanehalkı gruplarından birinci gruptaki hanehalklarının gelirden aldı ı pay % 6,1 iken, be inci gruptaki hanehalklarının gelirden aldı ı pay % 44,4 olmu tur.

Be inci yüzde 20'lik grubun payının birinci yüzde 20'lik grubun payına oranı 7,3 olarak gerçekte mi tir. Bu oran 2004 yılı için 7,7'dir.

Gini katsayısı gelir da ılımında adaletsizli i gösteren bir katsayıdır. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında çe itli de erler almaktadır. Gini katsayısı sıfıra yakla tıkça gelir da ılımında adaletsizlik azalmakta, 1'e yakla tıkça gelir da ılımında adaletsizlik artmaktadır. 2005 Hanehalkı Bütçe Ara tırması sonuçlarına göre, gini katsayısı Türkiye geneli için 0.38, kentsel yerle im yerleri için 0.37, kırsal yerle im yerleri için 0.38 olarak gerçekte mi tir. 2005 sonuçları ile 2004 sonuçları kar ıla tırıldı ında, Türkiye geneli için gini katsayısı 0,2 puan azalmı tır.⁹

Ülkemizde gelir da ılımında ciddi bir adaletsizlik göze çarpmaktadır. Bu durum büyük sosyal problemlere neden olmaktadır. Aileler hayatlarını idame ettirebilmek için çocuklarının çalı masına ihtiyaç duymakta, bu durum da çocukların çok küçük ya larda çalı ma hayatına girmesine yol açmaktadır.

⁹ Türkiye statistik Kurumu, **2005 Gelir Da ılımı Sonuçları**, Aralık 2006.

Tablo 2: İller itibariyle Kişisel Gelir Bağına Dönüştürülen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla; 1997-2001 (\$)

	1997	1998	1999	2000	2001
TÜRK YE	3.021	3.176	2.847	2.941	2.146
Adana	3.553	3.707	3.304	3.286	2.339
Adıyaman	1.245	1.198	1.108	1.250	918
Afyon	1.774	1.934	1.772	1.727	1.263
Ağrı	744	827	878	824	568
Amasya	2.274	2.621	2.305	2.049	1.439
Ankara	3.521	3.917	3.828	4.148	2.752
Antalya	3.422	3.547	2.972	2.911	2.193
Artvin	2.727	3.096	3.003	2.815	2.137
Aydın	3.042	3.340	2.762	2.932	2.017
Balıkesir	2.722	3.156	2.623	2.819	2.005
Bilecik	4.089	3.993	3.540	3.521	2.584
Bingöl	1.032	1.221	1.135	1.065	795
Bitlis	1.019	1.075	955	883	646
Bolu	3.078	3.758	3.308	5.687	4.216
Burdur	2.734	3.153	2.732	2.728	1.951
Bursa	3.442	3.706	3.270	3.491	2.507
Çanakkale	3.533	3.892	3.376	3.465	2.335
Çankırı	1.585	1.899	1.645	1.604	1.136
Çorum	2.366	2.569	2.265	2.276	1.654
Denizli	2.972	3.089	2.787	2.807	2.133
Diyarbakır	1.734	1.875	1.659	1.691	1.313
Edirne	3.437	4.253	3.397	3.613	2.403
Elazığ	2.329	2.621	2.439	2.253	1.704
Erzincan	2.022	2.247	1.826	1.530	1.158
Erzurum	1.323	1.448	1.488	1.452	1.061
Eskişehir	3.314	3.781	3.387	3.369	2.513
Gaziantep	2.283	2.280	2.037	2.102	1.593
Giresun	2.355	2.799	2.410	1.874	1.443
Gümüşhane	1.324	1.622	1.624	1.491	1.075
Hakkari	1.050	1.181	1.030	1.122	836
Hatay	2.562	2.637	2.281	2.452	1.757
İsparta	2.104	2.537	2.220	2.107	1.510
İzmit (Mersin)	3.495	3.579	3.299	3.297	2.452
İstanbul	4.749	4.658	4.135	4.416	3.063
İzmir	4.358	4.375	4.019	4.302	3.215
Kars	1.031	1.290	1.223	1.134	886
Kastamonu	2.537	2.868	2.542	2.409	1.781
Kayseri	2.298	2.486	2.312	2.308	1.806
Kırklareli	4.385	4.585	4.098	4.370	3.590
Kırşehir	2.119	2.247	2.085	1.928	1.488

Tablo 2: İller itibariyle Ki i Ba ına Dü en Gayri Safi Yurtiçi Hasıla; 1997-2001 (\$)

	1997	1998	1999	2000	2001
Kocaeli	7.882	7.501	6.236	7.556	6.165
Konya	2.373	2.592	2.324	2.241	1.554
Kütahya	2.347	2.395	2.091	2.256	1.805
Malatya	1.905	1.972	1.711	1.863	1.417
Manisa	3.337	3.804	3.136	3.292	2.459
Kahramanmara	1.796	1.869	1.662	1.930	1.584
Mardin	1.346	1.523	1.124	1.151	983
Mu la	4.071	4.736	3.976	4.253	3.308
Mu	763	828	802	725	578
Nev ehir	3.238	3.529	2.929	2.908	2.117
Ni de	2.551	3.203	2.836	2.503	1.781
Ordu	1.543	1.656	1.470	1.375	1.064
Rize	2.296	2.477	2.661	2.441	1.897
Sakarya	2.719	3.199	2.702	2.953	2.108
Samsun	2.353	2.531	2.328	2.325	1.680
Siirt	1.346	1.401	1.298	1.399	1.111
Sinop	2.026	2.210	2 018	1.879	1.459
Sivas	1.692	1.945	1.902	1.751	1.399
Tekirda	3.562	3.742	3.493	3.412	2.498
Tokat	1.985	2.333	2.030	1.771	1.370
Trabzon	2.149	2.272	2.231	1.927	1.506
Tunceli	1.946	2.397	2.487	1.990	1.584
anlıurfa	1.374	1.455	1.235	1.301	1.008
U ak	2.162	2.304	2.045	2.047	1.436
Van	1.053	1.212	1.109	1.118	859
Yozgat	1.276	1.511	1.323	1.250	852
Zonguldak	3.695	3.517	3.209	3.779	2.969
Aksaray	1.829	1.815	1.567	1.427	966
Bayburt	1.081	1.275	1.306	1.308	1.017
Karaman	3.606	3.692	3.098	2.799	2.012
Kırıkkale	3.358	3.093	3.687	3.416	2.725
Batman	1.634	1.698	1.505	1.558	1.216
ırnak	1.092	1.121	902	830	638
Bartın	1.294	1.403	1.335	1.355	1.061
Ardahan	1.020	1.228	1.229	1.058	842
I dır	1.149	1.341	1.403	1.168	855
Yalova	4.980	4.769	4.133	4.665	3.463
Karabük	2.714	2.724	2.325	2.236	1.587
Kilis	2.339	2.454	2.110	2.317	1.817
Osmaniye	1.712	1.547	1.577	1.560	1.157
Düzce	-	-	-	1.639	1.142

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

Gayri safi yurtiçi hasıla (GSY H), ekonomik büyüklü ünün birkaç ölçütünden biridir. GSY H, bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde, üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden de eridir.

Bu tanımda belli bir zaman, bir ay, üç ay ya da bir yıl olabilir. GSY H genellikle bir yıl için ele alınır. Nihai mal ve hizmetler ise, üretilen toplam mal ve hizmetlerden üretim için kullanılan ara mallar dü üldükten sonra geriye kalan de erdir. Ki i ba ına dü en GSY H ise, o ülkenin GSY H'sının o ülkenin nüfusuna bölünmesiyle bulunmaktadır. Ki i ba ına dü en GSY H o ülkenin yurtt larının ortalama gelir düzeyleri hakkında bilgiler vermektedir.

Dünya Bankası, ekonomik refah düzeylerini belirlemek amacıyla ülkeleri üç kategoride toplamaktadır. 0 ile 675 Dolar arasında ki i ba ına milli gelire sahip ülkeler, “Dü ük gelirli ülkeler”; 676 ile 8355 Dolar arasında bir gelire sahip ülkeler, “Orta gelirli ülkeler”; 8355 Doların üstünde ki i ba ına gelire sahip ülkeler ise “Yüksek gelirli ülkeler” olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalardaki rakamlar, Dünya Bankası tarafından çe itli tarihlerde revize edilmektedir.¹⁰ Bu sınıflandırmaya göre Türkiye, dokuzuncu kalkınma planında (2007-2013) 2007 yılı için tahmin edilen 5.559 Dolar olan ki i ba ına dü en GSY H'si ile “Orta gelirli ülkeler” grubunda yer almaktadır.

Türkiye'de 1997-2001 yılları arasında, ortalama ki i ba ına dü en GSY H 2.926 Dolar olarak gerçekte mi tir. Ancak, ülkemizde bu dönemde, iller bazında ki i ba ına GSY H rakamlarına inceledi imizde, bölgeler arasında büyük farklılıklar oldu u görülmektedir. Son be yılın GSY H sonuçlarının iller bazında ortalamasını aldı mızda, A rı (768 \$) , Mu (739 \$), Bitlis (915 \$) ve ırnak (917 \$) illerinde ki i ba ına dü en GSY H 1000 doların altında kalmaktadır. GSY H'si 1000 dolar ile 1500 dolar arasında kalan 17 ilin, 11 tanesi Do u ve Güneydo u Anadolu Bölgesinde bulunan illerdir.

Ki i ba ına dü en GSY H'nin en yüksek oldu u il Kocaeli'dir (7.068 \$). Bu ili sırasıyla; Yalova(4.402 \$), Kırklareli(4.206 \$), stanbul(4.204 \$), Mu la(4.069 \$), zmir(4.054 \$), Bolu(4.009 \$) takip etmektedir.

Görüldü ü üzere, GSY H'si en yüksek olan iller Batı bölgelerinde, özellikle Marmara ve Ege Bölgesinde bulunmaktadır. GSY H'si en dü ük olan illerin büyük ço unlu u ise Do u ve Güneydo u Anadolu Bölgesinde bulunan illerdir. Ki i ba ına dü en GSY H'da bu dengesizlik, iller arası göçünde temel nedenidir.

¹⁰ Can Aktan, Co kun; “ Devlet Müdahalesi ve Ekonomik Özgürlükler”, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf, (17.09.2007)

Yoksullu u artıran bir neden de hızlı nüfus artı ıdır. Nüfus artı hızının yüksek olması; düzensiz kentleşme, kentsel işsizlik ve gelir dağılımı gibi sorunlara neden olmakta, aile gelirindeki hızlı düşüşler, çocukları da kapsar biçimde, tüm aile fertlerini çalı maya zorlamaktadır.

Ülkemiz, günümüzde “demografik geçi dönemi” olarak ifade edilen ve hızı giderek düşmeyle beraber nüfus artı ının devam etti i süreci yaşamaktadır. Nüfus artı hızı, 1945 yılından sonra ilk kez 1990-2000 döneminde binde 20'nin altına düşerek binde 18.3 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında binde 12.4 olarak gerçekleşen nüfus artı hızının, 2007 yılında binde 12.1'e gerileyece i öngörülmektedir. 2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planında ülke nüfusunun 2013 yılında 79 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.¹¹

Nüfus artı ında meydana gelen olumlu gelişmelere rağmen çok önemli sorunlar devam etmektedir. Ülke içinde, nüfus en hızlı artan kesim, en az eğitim ve gelire sahip olan kesimdir. Yüksek gelir ve eğitime sahip olan ailelerin çocuk sayısı bu gruba göre çok azdır. Türkiye'de en az eğitim ve gelire sahip ailelerin çocuk sayısı, en yüksek eğitilmiş ve gelire sahip ailelere oranla 4-5 kat daha yüksektir. Eğitim ve gelir düzeyi düşük olan bu ailelerin, çocuklarının eğitime ayırabilecekleri kaynak çok düşük seviyededir. Dolayısıyla, nüfus artı hızının yavaşlaması, çocuk istihdamına etki eden faktörlerin tümüyle ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir.

Kayıtdışı ekonominin varlığı da, çocuk işçiliğini etkilemektedir. Kayıtdışı ekonomi, ekonomiyi düzenleyen yasalara ve yönetmeliklere aykırı olarak gerçekleştirilen belgeye bağlanmamış faturasız satışlar, sigortasız işçi çalıştırılması v.b. ekonomik işlemler olarak tanımlanmaktadır. Vergi kaçakçılığın yanı sıra sigortasız çalışmaya, kaçakçılıktan tefecilik, iportacılıktan fason üretime geniş faaliyetleri kapsayan Kayıtdışı ekonomi, resmi (kayıtlı) ekonomiye paralel olarak “ikinci” bir ekonomi oluşturmuştur. Basit Parasal Oran Yöntemine göre; 2001 yılında, Türkiye'de kayıtdışı GSMH, kayıtlı GSMH'nin % 66,2'sine ulaşmıştır. 1968-2001 yılları arasındaki genel oran ise % 45,0'dır.¹² 2006 yılı Hanehalkı Gücü Anketi sonuçlarına göre; toplam istihdamın % 48,5'i kayıtdışıdır (10 milyon 827 bin kişi). Görüldüğü

¹¹ Türkiye Kurumu Genel Müdürlüğü; **IV. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Ankara 2007, s.19.

¹² İlgin, Yılmaz; “Kayıtdışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri ve Türkiye'de Durum”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/ilginy/kayitdis.pdf>, (15.09.2007)

üzere, Türkiye’de hem parasal sektörde hem de iş gücü piyasasında kayıtdışı oranları yüksek seviyelerdedir. Kayıtdışı ekonominin büyümesi, resmi istatistiklerin yanlış çıkmasına, kaynakların verimsiz alanlara kaymasına, kamu gelirlerinin azalmasına ve çocuk işçiliğine neden olmaktadır.¹³

1.2.2 Sızlık

Hem bireysel, hem de toplumsal bir sorun olan işsizliğin en genel kabul görmüş tanımı “çalışma yeterliliğinde, istekte ve çalışmaya hazır bir durumda olduğu halde cari ücret düzeyinde bir işe sahip olamama durumu” şeklinde yapılmakta olup bu tanım açık (görünen) işsizliği belirtmektedir. ILO ise açık işsizliği “belli bir yaş geçmişi ve belli bir dönemde işsiz olup, çalışmaya hazır ve iş arayan kişiler” olarak tanımlamaktadır¹⁴. İşsizlik oranı ise; işsiz sayısının toplam iş gücüne oranıdır.

Tablo 3: Türkiye’de Yıllara Göre İşsiz Sayısı ve İşsizlik Oranları (000, 15+ yaş)

	2002	2003	2004	2005	2006
İşsiz Sayısı	2.464	2.493	2.498	2.520	2.446
İşsizlik Oranı	10,3	10,5	10,3	10,3	9,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Ülkemizde 1988-2000 yılları arasında % 7-8’lerde seyretmiş olan işsizlik oranı; 2000 sonu ve 2001 başlarında yaşanan ekonomik krizle birlikte % 10’un üzerine çıkmış olup, 2006 yılında % 9,9’a gerilemiş olmasına rağmen halen yüksek seviyesini korumaktadır. İşsizliğin daha çok kentlerde ve genç yaş grubunda (15-24) yoğunlaştığı görülmektedir. Tarımdaki üretim teknolojisi de imişimi ile köyden kente göç işsizliğin kentlerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. İşsizler içinde işini kaybedenler çoğunluğu olmaktadır. 9. Kalkınma Planında işsizlik oranının ortalama % 9,7 olacağı, 2013 yılında ise % 7,7’e gerileyeceği tahmin edilmektedir.¹⁵

¹³ Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu; **Çocuk İşçiliğine Karşı Sendikalar Mücadele: TÜRK-Modeli**, Türk- Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1998, s.s.30-32.

¹⁴ Türkiye İstatistik Kurumu Genel Müdürlüğü; **a.g.e.**, s.23.

¹⁵ Türkiye İstatistik Kurumu Genel Müdürlüğü; **a.g.e.**, s.24.

Hanehalkı bireylerinden anne ve babanın i siz olması çocu un çalı masına etki etmektedir. Filipinlerde çalı an çocuklarla ilgili yapılan ara tırmalarda; dört be ki ilik hanelerden gelen çocukların babalarının %19'unun, annelerin ise %6'sının sürekli gelir sahibi olmalarına kar ın, babaların %31,6'sının ve annelerin %38'inin düzensiz çalı tı ı görülmektedir. Babaların %18,7'si, annelerin %33,6'sı i sizdir, babaların %30,5'i, annelerin %22,8'i kendi hesabına çalı maktadır.¹⁶ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı Tefti stanbul Grup Ba kanlı ı'nın deri i kolunda çalı an çocuklarla ilgili yaptı ı ara tırmada ise, çalı an çocukların % 91'inin annesinin, % 44'ünün ise babasının i siz oldu u tespit edilmi tir. Görüldü ü üzere, hanehalkı yeti kinlerinin i siz olması veya düzenli gelire sahip olmaması, çocuk i çili ini büyük ölçüde etkilemektedir.

Dar gelirli ailelerde yeti kinlerin i sizli i, zorunlu olarak ailenin ya amını devam ettirebilmesi için hanedeki küçükleri, enformel sektörde çalı maya itmektedir.

1.2.3 E itim le ilgili Nedenler

Çocukların çalı tırılmasının önemli bir nedeni de, ülkenin e itim olanaklarının sınırlı olmasıdır. E itime ili kin altyapısının yeterince geli memi olması ve çocukların e itim hizmetlerinden yararlanmasını engelleyen etkenler sonucu, e itim sistemine dahil olamayan çocuklar, ya çalı ma ya amına girmekte ya da i siz kalmaktadır.¹⁷

Ülkemizde e itim sisteminin nitelikli i gücü yeti tirmedeki yetersizli i ve e itimli insana dayalı i sahalarının sınırlılı ı, insanların e itime olan güvenlerini sarsmaktadır. Türkiye, Dünya Bankasının hazırladı ı “Dünya Kalkınma Raporu 1999-2000” rapora göre GSY H'den e itime en az kaynak ayıran ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum ise, e itim niteli inin artırılmasını engellemektedir. 2007 yılında, GSY H'dan e itime ayrılan pay % 3,4 olmu tur. Oysa, 2005 yılı itibariyle GSY H'den e itime ayrılan pay; ABD'de % 7, Almanya'da % 5,2, Norveç'te % 6, Arjantin'de ise % 5,9 seviyelerindedir.¹⁸

¹⁶ Asefa Beguele, Jo Boyden; **Çocuk stihdamı le Mücadele**, ILO ve ÇSGB Ortak Yayını, Ankara 1995, s.59.

¹⁷ Bülent lik ve Zeynep Türkmen, **stanbul Sokaklarında Çalı an Çocuklar Ara tırma Projesi Dökümanı**, ILO Türkiye Yayınları, Ankara 1994, s.5.

¹⁸ Sarıçay, Nesrin; “Türkiye’de E itim Sektörünün Sorunları, E itimin Ekonomik Boyutu ve Çözümleri...”, **zmir Ticaret Odası Ar&Ge Bülten**, zmir 2006 Kasım, s.24.

Tablo 4: Milli E itim Bakanlı ı Bütçesinin GSMH'ye Oranları (%)

1997	1,7
1998	2,3
1999	2,7
2000	2,7
2001	2,2
2002	2,7
2003	2,9
2004	3,0
2005	3,1
2006	3,0
2007	3,4

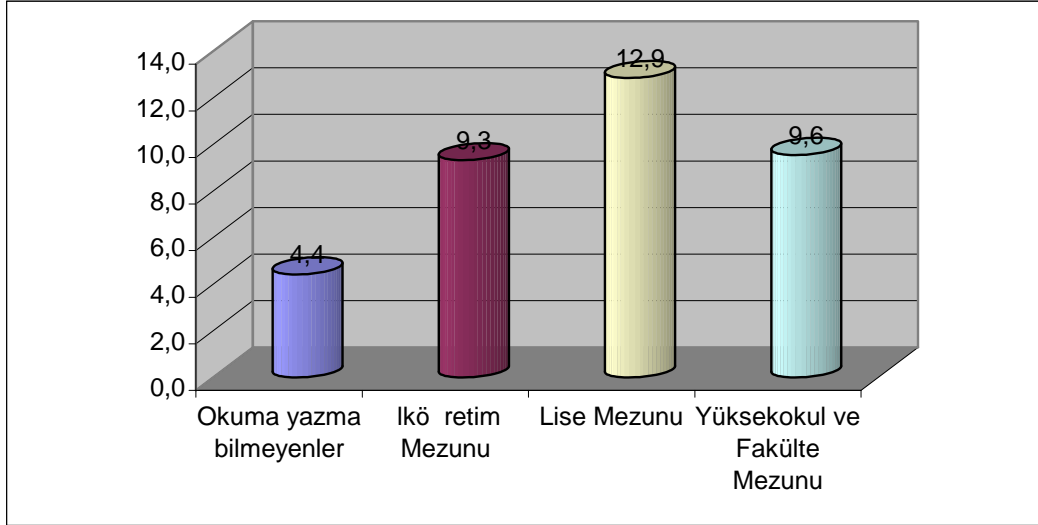
Kaynak: MEB, Milli E itim istatistikleri,
Örgün E itim 2006-2007

Gayri Safi Milli Hasıladan Milli E itim Bakanlı ına ayrılan pay oldukça dü ük düzeydedir. Türkiye'de e itim sistemi a ırlıklı olarak devlet okullarına dayanmaktadır. İlk ve ortaö retim seviyesindeki okullar içerisinde özel okulların payı % 1 civarındadır. Bu nedenle, e itimin kalitesi için Devletin e itim için ayıracağı pay büyük önem arz etmektedir. E itime ayrılan payın GSMH'ya oranı son on yıl içerisinde 2 katına çıkmıştır. Özellikle son be yılda e itime ayrılan payın düzenli olarak arttığı görülmektedir. Diğer taraftan Milli E itim Bakanlı ı bütçesinin büyük bölümü personel harcamalarına gitmektedir. 2007 yılında Milli E itim Bakanlı ı bütçesinden personel giderlerine ayrılan pay % 63 iken, yatırıma ayrılan pay % 7'dir. E itimin kalitesinin artırılması ve çocukların çalı ma ya amından çekilerek e itime dahil edilebilmesi için e itimine ayrılan payın artırılması gerekmektedir.

Grafikte 1'de görüldü ü üzere, TÜ K Hanehalkı Gücü Anketi sonuçlarına göre 2006 yılında i sizlik oranı; okuma-yazma bilmeyenlerde % 4,4, İlkö retim mezunlarında % 9,3, lise ve dengi okul mezunlarında % 12,9, yüksekokul ve daha üstü e itim düzeyine sahip insanlarda % 9,6 olarak gerçekleşmiştir. E itimli insanlar arasında i sizlik oranının e itimsizlere göre daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Bu durumda, gelir düzeyi dü ük olan aileler için; çocuklarının okumu i siz olmaksızın, vasıfsız i çi olarak hayata atılmaları ve bir an önce gelir getirmeleri daha önemli hale gelmektedir.¹⁹

¹⁹ http://www.hayatvakfi.org/css/Ulkemizde_Cocuk_Istihdami_Egitimi.pdf, (08.10.2007)

Grafik 1: 2006 Yılında E ğitim Durumlarına Göre izlik Oranı

Kaynak: Türkiye istatistik Kurumu

Türkiye’de zorunlu temel e ğitim sekiz yıldır ve 6-14 ya ları arasındaki çocukları kapsamaktadır. Temel e ğitimde net okulla ma oranı 2006-2007  ğretim yılında % 90,1 olarak gerçekle mi tir. Bu oran, erkeklerde % 92,3, kızlarda %87,9 olmu tur.²⁰ Bu oranlar, temel e ğitimde okulla ma oranlarının %100'lere ula tı ı OECD lkeleriyle kar ıla tırıldı ında oldukça d ğk olarak de ğlendirilmektedir.

1.2.4 G ve Buna Ba ılı Nedenler

G; ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden ba ka bir ülkeye, bir yerle im yerinden ba ka bir yerle im yerine gitme i i olarak tanımlanmaktadır. Gler yapıldıkları yerle im yerlerine göre i g ve dı g olarak ayrılmaktadır. Nüfusun, lke içerisinde yer de i tirmesine i g, bir ülkeden di er bir ülkeye yapılan glere ise dı g denilmektedir.

²⁰ Milli E ğitim Bakanlı ı, Milli E ğitim istatistikleri,rgn E ğitim 2006-2007

Tablo 4: 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızlarının En Yüksek Oldu u İller

Sıra no	İl	1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000	
		Net göç	Net göç hızı (%)	Net göç	Net göç hızı (%)	Net göç	Net göç hızı (%)	Net göç	Net göç hızı (%)
1	Tekirda	4.849	16,5	3.438	10,3	17.907	46,7	51.335	96,8
2	Mu la	1.659	4,3	3.058	7,0	15.998	32,9	42.921	70,2
3	Antalya	17.142	26,5	25.339	32,8	82.737	89,7	90.457	64,3
4	Bilecik	-394	-3,0	1.095	7,9	3.009	19,6	10.105	57,9
5	stanbul	288.653	73,4	297.598	60,5	656.677	107,6	407.448	46,1
6	Bursa	58.720	61,0	47.434	41,1	83.641	61,6	85.325	45,1
7	zmir	119.896	73,7	82.173	41,9	146.208	63,8	120.375	39,9
8	Isparta	-2.792	-9,3	-5.148	-15,4	-6.495	-17,0	13.869	30,7
9	Çanakkale	-1.408	-4,0	-1.834	-4,9	-2.042	-5,2	11.491	27,4
10	Ankara	49.499	20,6	36.631	13,0	69.511	24,9	90.884	25,6
11	Aydın	9.382	16,7	9.365	14,7	19.077	27,1	21.553	25,5
12	ırnak *	-	-	-	-	-5.165	-24,7	5.950	21,8
13	Denizli	-3.040	-5,7	2.095	3,5	10.570	15,4	15.205	19,9
14	Kırklareli	-3.170	-13,4	-2.252	-8,9	-5.510	-20,7	5.270	18,0
15	Eski ehir	7.759	16,4	8.506	16,0	6.510	11,3	9.582	14,8
16	çel	40.273	57,5	49.593	56,5	74.717	68,3	18.429	12,4
17	Düzce *	-	-	-	-	-	-	2.243	8,0
18	Balıkesir	-6.020	-7,8	3.260	3,9	4.848	5,4	4.804	4,9
19	Yalova *	-	-	-	-	-	-	514	3,5
20	Manisa	8.980	11,1	6.499	7,1	20.946	20,6	3.687	3,2

* 1 olmadan önceki dönemlere ili kin bilgi verilememi tir.

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

1995-2000 döneminde en fazla net göç alan iller; sstanbul, zmir, Ankara, Antalya, Bursa, Tekirda , Mu la, Aydın, çel ve Denizli illeri olmu tur. Net göç, o ilin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki müspet farktır.

Net göç hızı, göç edebilecek her bin ki i için net göç sayısıdır.²¹ Net göç hızlarına göre illerimizi sıraladı mızda ise; Tekirda 'ın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Tekirda 'ı sırasıyla Mu la, Antalya, Bilecik ve sstanbul takip etmektedir.

²¹ http://www.tuik.gov.tr/metaveri/38_m3.doc, 08.08.2007

Tablodan görüldü ü üzere, net göç hızlarının en yüksek oldu u illerin büyük bir kısmı Marmara ve Ege Bölgelerinde bulunan illerdir.

Tablo 5: 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızlarının En Dü ük Oldu u İller

Sıra no	İ	1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000	
		Net göç	Net göç hızı (%)	Net göç	Net göç hızı (%)	Net göç	Net göç hızı (%)	Net göç	Net göç hızı (%)
1	Ardahan *	-	-	-	-	-	-	-13.526	-106,7
2	Bartın *	-	-	-	-	-	-	-15.658	-86,8
3	Sinop	-7.944	-32,6	-9.777	-38,4	-22.569	-88,7	-16.387	-75,7
4	Siirt	-10.922	-29,5	-18.232	-41,7	-31.311	-140,7	-17.062	-75,1
5	Zonguldak	8.679	10,8	-18.551	-20,0	-29.368	-29,4	-44.009	-73,8
6	Adıyaman	-11.371	-34,7	-13.614	-35,4	-17.372	-37,5	-40.745	-70,2
7	Mardin	-28.919	-59,8	-17.495	-31,2	-34.750	-70,2	-42.082	-67,6
8	Artvin	-12.687	-61,2	-10.855	-51,1	-20.372	-98,6	-11.560	-63,6
9	Kars	-70.872	-113,1	-50.426	-77,9	-105.025	-163,5	-18.331	-61,1
10	Mu	-16.937	-66,4	-14.346	-49,4	-33.829	-100,5	-24.069	-59,8
11	Bayburt *	-	-	-	-	-13.808	-133,2	-5.360	-59,5
12	Çorum	-23.753	-46,3	-17.712	-32,6	-33.897	-58,5	-33.022	-58,4
13	A rı	-24.986	-80,5	-19.005	-53,5	-37.312	-95,4	-26.213	-56,4
14	Erzurum	-46.093	-66,3	-48.745	-64,8	-88.298	-113,2	-46.491	-54,8
15	Sivas	-50.302	-75,4	-37.687	-54,6	-76.451	-105,8	-35.627	-51,0
16	Bingöl	-10.678	-54,6	-9.286	-44,1	-19.888	-87,7	-11.407	-50,1
17	Tokat	-16.772	-30,0	-16.782	-27,3	-45.746	-67,5	-37.172	-48,4
18	Samsun	-11.144	-12,6	-13.709	-13,8	-31.222	-29,1	-51.644	-45,5
19	Batman *	-	-	-	-	3.925	13,9	-18.032	-45,2
20	Kır ehir	-8.330	-39,3	-6.080	-26,4	-19.647	-80,4	-10.748	-45,1

* İ olmadan önceki dönemlere ili kin bilgi verilememi tir.

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

Verdi i göç aldı ı göçten en fazla olan iller; Samsun, anlıurfa, Diyarbakır, Erzurum, Zonguldak, Mardin, Adıyaman, Adana, Hatay ve Tokat illeridir.

Net göç hızının en dü ük oldu u il ise Ardahan'dır. Bu ili sırasıyla; Bartın, Sinop, Siirt, Zonguldak, Adıyaman, Mardin, Artvin, Kars ve Mu illeri takip etmektedir.

Görüldü ü üzere, ülkemizde do u illerinden batı illerine yo un bir göç süreci ya anmaktadır. Göçle kente gelen ki iller, daha önce büyük ço unlukla tarım sektöründe istihdam edildiklerinden dolayı, kentsel i gücü piyasasının aradı ı özellikleri

ta imamaktadır. Bu nedenle, bu ki iler kentte i bulamamakta, aileler ise ya amlarını devam ettirebilmek amacıyla çocuklarını çalı ma hayatına itmek zorunda kalmaktadır.

1.2.5 Geleneksel Bakı Açısı

Ülkemizde çocuk i çili inin yaygın olmasının sebepleri arasında toplumun geleneksel bakı açısı da yer almaktadır.

Leibenstein'in "Do urganlı n Ekonomik Teorisi" ne göre, çocu un aileye üç faydası vardır. Bunlardan birincisi çocu un üretim aracı olarak faydası, ikincisi sosyal güvenlik aracı olarak faydası, üçüncüsü ise çocu un bir ne e kayna ı olması faydasıdır. Birinci fayda ekonomik, ikinci fayda hem ekonomik hem sosyal, üçüncüsü ise psikolojik türde özelli e sahiptir. Ailede gelir düzeyi dü tükçe, çocu un faydası daha çok ekonomik açıdan de erlendirilmektedir. Dü ük gelirli aileler, çocu u bir üretim aracı olarak görmekte, onu bir sosyal güvenlik aracı olarak kabul etmektedir. Ailede gelir düzeyi arttıkça, çocu un o aile için ekonomik bir fayda aracı olmaktan çok psikolojik bir doyum aracı olma özelli i ortaya çıkmaktadır.²² Türkiye'de yapılan ara tırmalarda, ailelerin büyük bir kısmının çocu a ekonomik açıdan de er verdi i görülmektedir.

Kırsal kültürde çocuk, yeti kin rolünü çok erken ya larda üstlenmektedir. Kız çocukları, anne tarlada çalı tı ı için ev i lerini ve karde lerinin bakımını üstlenirken, erkek çocuklar hayvanların otlatılması, tarlada yeti kinlere yardım gibi i leri yapmaktadır. Çocuk, ücretsiz aile i çisi olarak çalı maktaki, toplum da bu yapıyı normal kar ılamakta ve kültürel bir de er olarak benimsemektedir. Göç sonrasında kentsel alanda ya atılan bu geleneksel kültür açısından, çocu un evde veya tarlada ücretsiz aile i çisi olarak çalı tırılmasıyla, herhangi bir i yerinde ücret kar ılı ı çalı tırılması arasında herhangi bir fark yoktur. Hatta, çalı ma ya amında ücretli olarak yer alması ailesine parasal katkı sa ladı ı için daha çok kabul görmektedir.²³

Di er taraftan ülkemizde özellikle de kırsal alandan gelen ailelerde kadınların çalı ma ya amında yer alması genellikle kabul edilemez oldu undan öncelikle baba ve

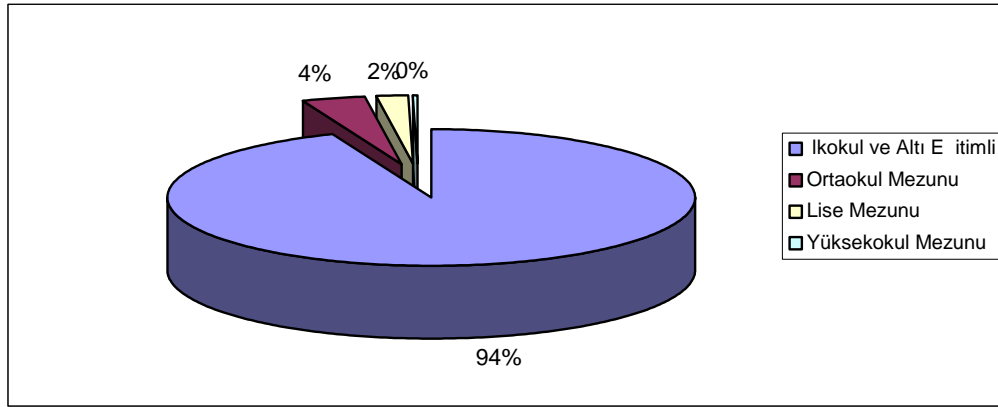
²² Kahramano lu; a.g.e., s.139.

²³ i man, Yener; **Sokakta Çalı an Çocukların Ya am Ko ulları ve Gelecek Beklentileri: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Eski ehir Örne i**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eski ehir 2004, s.5.

erkek çocuklar çalı ma hayatına girmekte, gereksinim duyulursa da kız çocuklarının çalı ması ön plana çıkabilmektedir.²⁴

E itim ve gelir düzeyi dü ük olan aileler, çocuklarını okula göndermenin kısa veya uzun vadede maddi ve ekonomik bir yarar sa lamayaca ına inanmaktadır E itim ve gelir düzeyi yüksek olan aileler ise çocuklarının okula devam ederek iyi bir i , meslek ve gelecek sahibi olabileceklerine inanmaktadır.²⁵ Bu bakımdan ebeveynlerin e itim düzeyi, çocuk istihdamını önemli ölçüde etkilemektedir.

Grafik 2: Çalı an Çocukların Hanehalkı Reislerinin E itim Durumu

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

1999 Çocuk Gücü Anketi sonuçlarına göre, çalı an çocukların hanehalkı reislerinin % 93,8'i ilkököl ve daha dü ük e itimli, % 4'ü Ortaokul mezunu, % 2'si Lise Mezunu, % 0,2'si ise Yüksekokul mezunudur. Görüldü ü üzere, çalı an çocukların hanehalkı reislerinin e itim düzeyleri oldukça dü ük seviyededir.

1.2.6 Mevzuat eksiklikleri ve Denetim Yetersizlikleri

Ülkemizde çalı ma hayatını düzenleyen, 4857 sayılı Kanunu ve bu kanuna göre hazırlanan yönetmelikler, uluslararası mevzuat ve normlarla uyum içerisindedir. Mevzuatla ilgili en önemli sıkıntı, tarım sektöründe yansımaktadır. Tarım sektöründe i gücünün denetimi, 50'den fazla, daimi statüde, tam zamanlı i çi çalı tıran i letmelerde yapılabilmektedir. Dolayısıyla, 50'den daha az i çi çalı tıran tarım i letmelerinde i gücünün denetimi mümkün değildir. Ancak, Türkiye'de tarım sektöründe çalı anların % 98'i küçük tarım i letmelerinde istihdam edilmektedir. Bu nedenle, çocukların

²⁴ İman; a.g.e., s.5.

²⁵ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; 2006, s.28.

çalı ma ko ulları ve güvenli i konularında önemli risklere sahip tarım sektöründe, mesleki, i sa lık ve güvenli i ile ilgili önlemleri almak neredeyse imkansız hale gelmektedir.²⁶

Bir di er sorun da, Genç çilerin Korunmasına li kin 94/33/EC sayılı Avrupa Birli i direktifi ile ilgilidir. Bu direktife göre, yetkili makamın verece i izne ba lı olmak ko ulu ile küçük çocukların kültürel, sanatsal, sportif ve reklamcılık faaliyetlerinde çalı tırılabilmesine olanak tanınmaktadır. Bu bakımdan, 4857 sayılı Kanunu ile bu direktif arasında uyumun sa lanabilmesi için on sekiz ya nı doldurmamı çocukların sinema, tiyatro, müzik, bale ve dans gibi güzel sanatlar kapsamındaki i lerle sirk, radyo, televizyon, film çekimi, reklamcılık ve modellik gibi sanatsal faaliyetlerde çalı tırılmasına yönelik düzenleme yapılması gerekmektedir²⁷.

Ülkemizde, çalı ma hayatının denetimi Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı Tefti Kurulu Ba kanlı ı'na ba lı i müfetti leri tarafından yapılmaktadır. 10 ilde Grup Ba kanlı ı bulunan Tefti Kurulu Ba kanlı ında yakla ık olarak 342 Ba Müfetti i, 257 Müfetti i olmak üzere 599 denetim elemanı görev yapmaktadır.²⁸ Görüldü ü üzere, bu sayı ile ülkemizde tüm i yerlerinin denetimin yapılması hemen hemen imkansızdır. Bu durum çocuk i çili i mücadelede önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır.

1.2.7 verenlerin Talebi

verenler tarafından çocuk i çili ine yönelik talep, çocuk i çili inin bir ba ka nedenidir. Piyasa artları, ekonomik ve mali sıkıntılar, bazı i verenler tarafından çocukların ucuz ve uysal i gücü olarak görülmesi ve bu konuda yeterli bilince sahip olmaması, küçük i letmelerin ekonomik ve teknik imkanlarının yetersiz olu u, bazı ailelerin ise çocuklarının meslek sahibi olabilmesi için i verenlerden talepleri gibi etkenler i verenlerin çocuk i gücünü talep etmelerine neden olmaktadır.²⁹

²⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/cocukparlamentosu2003.htm>, (15.09.2007)

²⁷ İ ik, Ercüment; "Genç çilerin Korunmasına li kin 94/33/EC Sayılı Direktif", **ÇSGB AB Koordinasyon Dairesi Ba kanlı ı Bülteni**, Sayı: 21, Ankara ubat 2007, s.16.

²⁸ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; **Çocuk çili inin Önlenmesi için Zamana Ba lı Politika ve Program Çerçevesi**, ÇSGB, 2. Baskı, Ankara 2006, s.34.

²⁹ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; **2006b**, s. 21

Ayrıca, çocukların fiziksel özelliklerinden kaynaklanan bazı becerileri çocuk iş gücü talebini de uran en önemli nedenler arasındadır. Özellikle el dokuması halı üretiminde çocukların kıvraklığı bu sektörde çocuk iş gücü talebinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır.³⁰

1980'li yılların başından itibaren gelişmekte olan ülkelerin ihracata yönelik sanayileme stratejisini benimsemesi nedeniyle, bu ülkeler kendi aralarındaki rekabette üstünlük sağlayabilmek amacıyla iş gücü maliyetlerini düşürme ihtiyacı hissetmişlerdir. Özellikle, emek yoğun sektörlerde çocuk iş gücü kullanımını artırmasına neden olan bu olumsuz kimi zaman çocuk iş gücü istihdam etmenin yanında bir sömürü aracı haline gelmektedir.³¹

Asgari ücretle çalışan 16 yaşından büyük bir işçinin işverene toplam maliyeti 2007 yılında 710,78 YTL'dir. Bu miktarın 419,15 YTL'si işçinin eline net ücret olarak geçmekte, geriye kalan miktar ise SSK primi (işçi ve işveren payları), gelir vergisi, işsizlik sigortası fonu kesintileri ve damga vergisi olarak devlete ödenmektedir. Asgari ücretli çalışan 16 yaşından büyük işçiler için yapılan bu ödemeler, işverenin toplam maliyetinin % 41'ine ulaşmaktadır. Bu yüksek oranlı kesintiler karşısında işverenler maliyeti azaltmak için, hem kayıt dışı çalışmaya yönelmekte, hem ucuz iş gücü olarak gördükleri çocuk işçileri istihdam etmektedir.

İşverenler, yetkin işçilere oranla daha düşük ücret ödedikleri, emirlerine kolayca baş edebildikleri ve uysallıkları yüzünden alabildiince çocuk işçi çalıştırmayı yelemektedir. Ekonomik durum kötüye gittiğinde çocuk işçilerin işten çıkarılmasında çok fazla sorun yaşanmamaktadır. Yasadışı yollardan çalıştırlmaları için ikayette bulunamamaları, işverenlerin bu çocukları çalıştırmada etkili olmaktadır.

1.3 TÜRK YE'DE ÇOCUK İŞ GÜCÜ İSTİHDAMI

Türkiye'de çocuk iş gücü istihdamının özelliklerini incelemeye başlamadan önce, Türkiye'de iş gücü piyasasının genel özelliklerini de erlendirmenin faydalı olacaktır.

³⁰ Çolak, Ömer Faruk; **Küreselle me, Be eri Sermaye ve Çocuk İş gücü**, ILO-T SK Ortak Yayını, Ankara 1998, s. 60.

³¹ Çolak; **a.g.e.**, ss. 63-64.

Tablo 6: Türkiye’de İstihdam Durumu, 2006

	TÜRK YE	KENT	KIR
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	72.606	45.383	27.223
15 ve daha yukarı ya taki nüfus (000)	51.668	32.718	18.950
İstihdam (000)	24.776	14.882	9.894
İstihdam oranı (%)	48,0	45,5	52,2
İstihdam oranı (%)	43,2	40,0	48,8
İstihdam oranı (%)	9,9	12,1	6,5
Tarım dışındaki istihdam oranı (%)	12,6	12,5	13,2
Genç nüfusta istihdam oranı (%)	18,7	21,5	14,1
Eksik istihdam oranı (%)	3,6	3,2	4,2
Genç nüfusta eksik istihdam oranı (%)	4,0	3,1	5,5
İstihdam dışındaki nüfus (000)	26.892	17.835	9.057

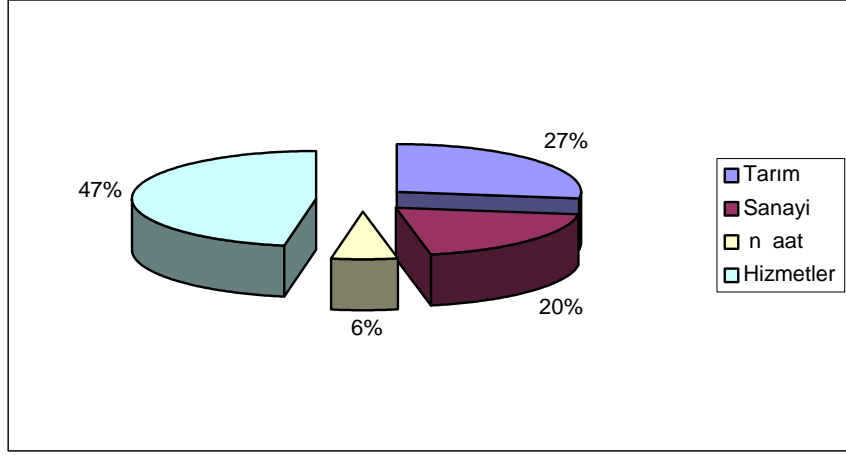
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2006 yılı Hanehalkı İstihdam Anketi sonuçlarına göre; Türkiye’de toplam nüfus, 72 milyon 606 bin kişidir. Bu nüfusun, 45 milyon 383 bini kentlerde, 27 milyon 223 bini kırdadır. 15 ve daha yukarı ya taki nüfus 51 milyon 668 bin kişidir. 0-19 yaş grubundaki nüfus 27 milyon 244 bin kişidir. Bu nüfusun, toplam nüfusa oranı % 37,5 olarak gerçekleşmiştir.

2006 yılı H A sonuçlarına göre, istihdam edilenler ile istihdam dışındaki nüfusun toplamından oluşan istihdam oranı 24 milyon 776 bin kişidir. İstihdam dışındaki nüfusun, 14 milyon 882 bini kentlerde, 9 milyon 894 bini kırdadır. İstihdam dışındaki nüfusun kurumsal olmayan çalışmaya istihdam dışındaki nüfus içerisindeki oranı olan istihdam oranı; Türkiye genelinde % 48,0, kentte % 45,5, kırdadır ise % 52,2 olmuştur. Türkiye genelinde istihdam oranı; erkeklerde % 71,5, kadınlarda ise % 24,9’dur.

Türkiye genelinde istihdam edilenlerin sayısı 22 milyon 330 bin kişidir. Kentlerde istihdam edilenler 13 milyon 81 bin kişidir, kırdadır istihdam edilenler 9 milyon 249 bin kişidir olmuştur. İstihdam oranı, kurumsal olmayan çalışmaya istihdam dışındaki nüfus içerisindeki oranı olan istihdam oranı, Türkiye genelinde % 43,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, kentlerde % 40,0, kırdadır ise 48,8’dir. 2006 yılında istihdam edilenlerin % 27,3’ü tarım, % 19,7’si sanayi, % 5,7’si inaat, % 47,3’ü ise hizmetler sektöründedir.

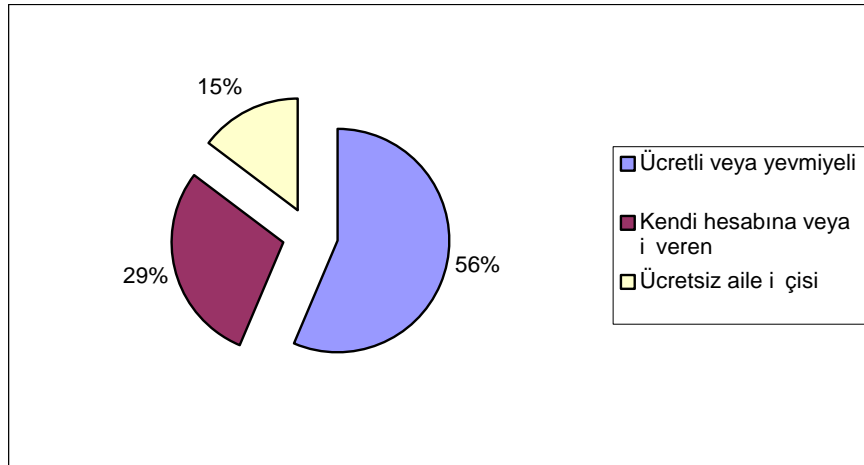
Grafik 3: 2006 Yılında İstihdam Edilenlerin Sektörlere Göre Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

İstihdam sayısı 2 milyon 446 bin kişidir. İstihdam nüfusunun, istihdam gücü içerisindeki oranı olan istihdam oranı % 9,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, kentte % 12,1, kırdaysa 6,6 olmuştur. Tarım dışındaki istihdam oranı % 12,6, Genç nüfusta istihdam oranı % 18,7'dir. (15-24 yaş grubundaki nüfus, genç nüfus olarak kabul edilmektedir.) Kentlerde genç nüfusta istihdam oranı % 21,5 iken, kırdaysa % 14,1'dir.

Grafik 4: 2006 Yılında Çalışanların İstihdam Durumlarına Göre Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2006 yılında istihdam edilenlerin; 12 milyon 617 bini ücretli veya yevmiyeli, 6 milyon 447 bini kendi hesabına veya işveren, 3 milyon 266 bini ise ücretsiz aile işçisi

olarak çalı maktadır. Grafik 4’de görüldü ü üzere, 2006 yılında istihdam edilenlerin büyük bölümü ücretli veya yevmiyeli olarak çalı maktadır. Bunu kendi hesabına ve i veren olarak çalı anlar ve ücretsiz aile i çisi çalı anlar takip etmektedir.

Eksik istihdam oranı % 3,6, genç nüfusta eksik istihdam oranı % 4,0 olarak gerçekte mi tir. gücüne dahil olmayan nüfus 26 milyon 892 bin ki idir. gücüne dahil olmayanların içerisindeki en büyük pay % 47,5 ile ev i leriyle u ra anlardır.

Uluslararası Çalı ma Örgütü, 1991 yılından itibaren çocuk i çili ini uluslararası düzeyde gözetilmesi gereken bir konu olarak belirlemi ve “Çocuk çili inin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programını (IPEC) ba latmı tır. IPEC, 1992 yılında Türkiye’de dahil olmak üzere altı ülkede ba lamı tır. IPEC’in uzun vadeli asıl hedefi çocuk i çili ine son vermek, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalı ma ko ullarının iyile tirilmesidir.

Geli mekte olan her ülkede oldu u gibi Türkiye için de önem ta ıyan bir konu olan çocuk istihdamı konusunda istatistiki verilerin çe itlendirilmesi ve geli tirilmesi için 1994 yılında IPEC programı çerçevesinde ILO ile Türkiye statistik Kurumu arasında imzalanan proje kapsamında ilk kez çocuk i gücü anketi uygulanmı tır. Çocuk gücü Anketi’nin ikincisi olan Ekim 1999 uygulaması ise “Çocuk çili inin zlenmesi ve statistiksel Bilgi Programı (SIMPOC)” çerçevesinde gerçekte tirilmi tir.

Çocuk istihdamı konusunda güncel verilere duyulan ihtiyaç nedeniyle, 2006 yılında IPEC çerçevesinde, ILO ile TÜ K arasında imzalanan yeni bir proje kapsamında Çocuk gücü Anketi, önceki uygulamalarda oldu u gibi Hanehalkı gücü Anketi ile birlikte Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanmı tır.

Ekim 1994 anketinde kapsanan ya grubu 6-14 ya , Ekim 1999 ve Ekim-Kasım-Aralık 2006 Çocuk gücü Anketlerinde kapsanan ya grubu 6-17 ya grubudur.

Çocuk i çili inin Türkiye’deki durumunu incelerken, TÜ K’in 1994 (Ekim), 1999 (Ekim) ve 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A anketleri sonuçlarından yararlanılacaktır.

1.3.1 Çocuk stihdamının Genel Görünümü

Tablo 7: Çocuk gücü Temel Göstergeleri (000)

	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım- Aralık)
Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	59.736	65.422	72.957
0-5 Ya Grubundaki Nüfus	8.469	7.930	8.479
6-14 Ya Grubundaki Nüfus	10.945	11.938	12.477
6-17 Ya Grubundaki Nüfus	14.968	15.821	16.264
stihdam (6-14 ya)	958	609	318
stihdam oranı (6-14 ya) (%)	8,8	5,1	2,6
stihdam (6-17 ya)	2.269	1.630	958
Kent	611	478	457
Kır	1.659	1.151	502
Erkek	1.372	955	632
Kadın	898	675	326
stihdam Oranı (6-17 ya) (%)	15,2	10,3	5,9

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

Ekim 1994 Çocuk gücü Anketi sonuçlarına göre; 14 milyon 968 bin ki i olan 6-17 ya grubundaki nüfus, Ekim 1999'da 15 milyon 821 bin ki iye, 2006 (Ekim-Kasım-Aralık)'da ise 16 milyon 264 bin ki iye yükselmiştir.

Türkiye'de 6-17 ya grubundaki çocuklar, 72 milyon 957 bin ki i olan kurumsal olmayan sivil nüfusun % 22,3'ünü oluşturmaktadır.

6-17 ya grubunda istihdam edilen çocuk sayısı 1994'de 2 milyon 269 bin ki i iken, 1999'da 1 milyon 630 bin ki iye, 2006'da ise 958 bin ki iye gerilemiştir.

Bu ya grubunda istihdam oranları ise, 1994'de % 15,2, 1999'da % 10,3, 2006'da ise % 5,9 olarak gerçekleşmiştir.

Görüldü ü üzere, 1994'den itibaren 6-17 ya grubundaki nüfus artmasına rağmen, bu ya grubunda çalışan çocuk sayısı azalmakta, buna paralel olarak da, bu ya

grubunda istihdam oranları gerilemektedir. Çalı an çocukların sayısında büyük bir dü ü ün oldu u görülmektedir. 6-17 ya grubunda ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısı, 2006 yılında 1994 yılına göre % 58 oranında azalmı tır. Çalı an çocukların sayısında meydana gelen bu büyük dü ü , tarım sektöründe çalı an çocukların sayısında meydana gelen azalmadan kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de 6-14 ya grubundaki çocuklar, kurumsal olmayan sivil nüfusun % 17,1’ini oluşturmaktadır. Ekonomik faaliyetlerde istihdam edilen 6-14 ya grubundaki çocuk sayısı, 1994 yılında 958 bin kişi iken bu sayı, 1999 yılında 609 bin kişiye, 2006 yılında ise 318 bin kişiye gerilemiştir. Bu ya grubunda istihdam oranları; 1994 yılında % 8,8, 1999 yılında % 5,1, 2006 yılında ise % 2,6 olarak gerçekleşmiştir.

6-14 ya grubundaki ekonomik i lerde çalı an çocukların sayısı, 2006 yılında 1994 yılına göre % 67 oranında azalmı tır. Bu ya grubunda çalı an çocukların sayısında meydana gelen azalma, 6-17 ya grubundaki çalı an çocukların sayısında meydana gelen azalmadan daha fazladır. Zorunlu e itim ça nını kapsayan bu ya grubundaki çalı an çocukların sayısının bu denli azalması, 1997 yılında kabul edilen zorunlu 8 yıllık e itimin çocuk i çili ini önlemede etkisini göstermektedir.

1994 yılında ekonomik faaliyetlerde çalı an çocuklar arasında, erkek çocukların payı daha yüksektir. 1994 Ç A sonuçlarına göre çalı an çocukların 1 milyon 372 bini erkek, 898 bini ise kız çocuklarından oluşmaktadır. 2006 Ç A sonuçlarına göre ise çalı an erkek çocuk sayısı 632 bine, kız çocuk sayısı ise 326 bine gerilemiştir. 1994’ten 2006’ya kadar, ekonomik faaliyetlerde çalı an erkek çocukların sayısı % 54, kız çocuklarının sayısı ise % 64 oranında azalmı tır. 1994 Ç A sonuçlarına göre; çalı an çocuklar içerisinde kız çocuklarının % 40’dır. Bu oran; 1999’da % 41’ye yükselmiş, 2006 Ç A anketi sonuçlarına göre ise % 34’e gerilemiştir.

Görüldü ü üzere, 1994 yılından 2006 yılına kadar, ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların oranı büyük bir azalış göstermiştir. Ekonomik faaliyetlerde çalı an kız çocuklarının sayısındaki azalış, erkeklere oranla daha fazladır. Ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısında bu denli büyük bir azalışa, 1992 yılından beri uygulanan Çocuk çili inin Sona Erdirilmesi Ulusal Programı (IPEC) ve 1997 yılında kabul edilen 8 yıllık zorunlu e itimin büyük katkısının olduğu dü ünülmektedir.

Tablo 8: Cinsiyet ve Yerleşim Yerlerine Göre Çalışan Çocuklar, 2006 (000)

		Çocuk Sayısı	Ekonomik faaliyetlerde Çalışanlar	Evlerinde Çalışanlar	Çalışmayanlar
TÜRK YE	Toplam	16.264	958	7.004	8.305
	Erkek	8.192	632	2.714	4.846
	Kadın	8.071	326	4.289	3.456
KENT	Toplam	9.902	456	4.524	4.922
	Erkek	5.100	336	1.887	2.877
	Kadın	4.802	120	2.637	2.045
KIR	Toplam	6.364	501	2.480	3.383
	Erkek	3.095	296	828	1.971
	Kadın	3.269	205	1.652	1.412

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A sonuçlarına göre, 6-17 yaş grubundaki çocukların 7 milyon 962 bini çalışmaktadır. Çalışan çocukların 958 bini ekonomik faaliyetlerde, 7 milyon 4 bin ki işi ise evlerinde çalışmaktadır. Evlerinde çalışan çocukların oranı % 43,1'dir. Çalışan çocukların dağılımı, cinsiyet ve kent-kır ayrımında farklılıklar göstermektedir. Türkiye genelinde, ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 66'sını erkek çocuklar, % 34'ünü kız çocuklar oluşturmaktadır. Evlerinde çalışan çocukların ise, % 61'ini kız çocuklar, % 39'unu erkek çocuklar oluşturmaktadır.

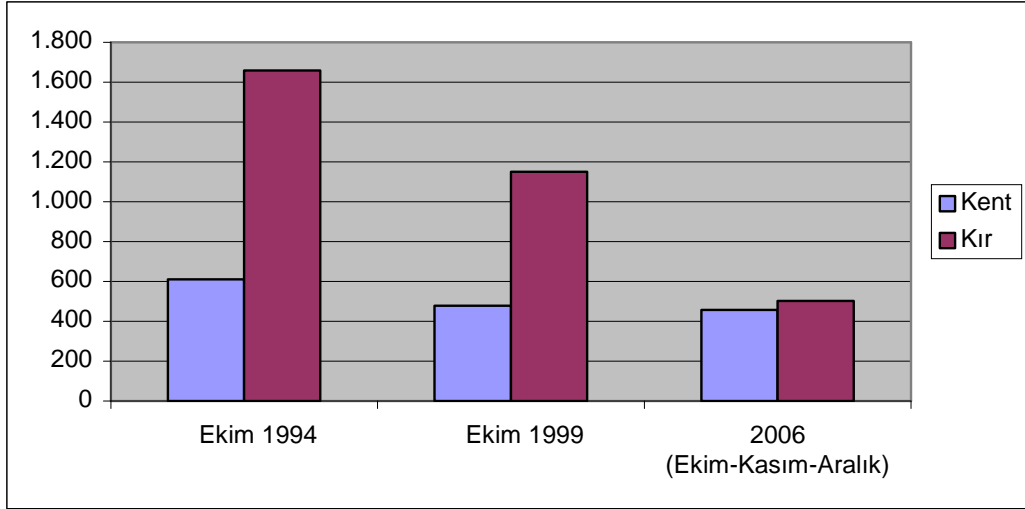
Kentsel yerlerde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 74'ü erkek çocuklardan, % 26'sı kız çocuklarından oluşmaktadır. Evlerinde çalışan çocukların ise, % 58'i kız çocuklardan, % 42'si erkek çocuklardan meydana gelmektedir.

Kırsal yerlerde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 59'u erkek çocuklardan, % 41'i kız çocuklarından oluşmaktadır. Evlerinde çalışan çocukların ise, % 67'si kız çocuklarından, % 33'ü erkek çocuklarından meydana gelmektedir.

Görüldüğü üzere, kırsal yerlerde ekonomik faaliyetlerde ve evlerinde çalışan kız çocuklarının oranı kentsel yerlere göre daha yüksektir. Erkek çocukların kırsal yerlerde, ekonomik faaliyetlerde ve evlerinde çalışma oranları, kentsel yerlere göre geriledir.

Türkiye genelinde çalı mayan çocukların oranı % 49'dur. Çalı mayan erkek çocukların oranı % 41 iken, çalı mayan kız çocuklarının oranı % 57'dir.

Grafik 5: Çalı an Çocukların Kent-Kır Ayrımında Da ılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Çalı an çocuk sayısı Kent-Kır ayrımında incelendi inde, 1994'ten itibaren kentlerde çalı an çocuk sayısının azalmasına rağmen bu azalma hızının yavaş oldu u, kırdaki ise çalı an çocuk sayısında çok büyük düşüş oldu u görülmektedir. 1994'de çalı an çocukların % 27'si kentte, % 73'ü kırdaki istihdam edilirken, 2006'da çalı an çocukların % 48'i kentte, % 52 ise kırdaki istihdam edilmektedir. Yukarıdaki grafikte görüldü ü üzere, 1994 ve 1999'da çalı an çocukların çok büyük kısmı kırdaki istihdam edilirken, 2006'da kent ve kır istihdamı hemen hemen eşitlenmiştir.

1.3.2 Çalışan Çocukların Çalışma Nedenleri

Tablo 9: Yaş Grubu ve Çalışma Nedenlerine Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocuklar (000)

Yaş Grubu	Toplam		Çalışma Nedenleri									
			Hanehalkının ihtiyaçlarına katkıda bulunmak		Kendi ihtiyaçlarını karşılamak		Örenmek, Meslek Sahibi Olmak		Ailenin isteği		Diğer	
	Ekim 1994	Ekim 1999	Ekim 1994	Ekim 1999	Ekim 1994	Ekim 1999	Ekim 1994	Ekim 1999	Ekim 1994	Ekim 1999	Ekim 1994	Ekim 1999
Toplam	-	2.542	-	1.605	-	159	-	261	-	405	-	111
6-14	1.725	818	1.169	538	67	31	113	67	363	157	13	27
6-9	230	57	143	50	2	-	5	-	79	8	-	-
10-14	1.495	761	1.026	488	65	31	108	67	284	149	13	27
15-17*	-	1.724	-	1.069	-	128	-	193	-	249	-	86

* Ekim 1994 Çocuk Gücü Anketinde 6-14 Yaş Grubu kapsamıdır.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Çocukların ekonomik faaliyetlerde çalışma nedenleri, Ekim 1994 ve Ekim 1999 Çocuk Gücü Anketi sonuçları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Çocuk Gücü Anketine ilişkin yayın, Türkiye İstatistik Kurumunca hazırlanmadığından bu anket sonuçları hakkında bilgi verilememiştir.

1994 Ekim ÇA sonuçlarına göre, 6-14 yaş grubunda ekonomik faaliyetlerde istihdam edilen çocukların % 68'i hanehalkının ihtiyaçlarına katkıda bulunmak, % 21'i ailesi isteği için, % 7'si öğrenmek ve meslek sahibi olmak için, % 4'ü kendi ihtiyaçlarını karşılamak, % 1'i ise diğer nedenlerle çalışmaktadır.

1999 Ekim ÇA sonuçlarına göre, 6-14 yaş grubunda ekonomik faaliyetlerde istihdam edilen çocukların % 66'sı Hanehalkının ihtiyaçlarına katkıda bulunmak, % 19'u ailesi isteği için, % 8'i öğrenmek ve meslek sahibi olmak, % 4'ü kendi ihtiyaçlarını karşılamak için, % 3'ü ise diğer nedenlerle çalışmaktadır.

1999 Ekim Ç A sonuçlarına göre, 15-17 ya grubunda ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların ise; % 62'si hanehalkının ihtiyaçlarına katkıda bulunmak, % 14'ü ailesi istedi i için, % 11'i i ö renmek ve meslek sahibi olmak için, % 7'si kendi ihtiyaçlarını kar ılamak için, % 5'i ise de i ik nedenlerle çalı maktadır.

Ekim 1994 Ç A ile 1999 Ç A'nın kapsamı arasındaki farklılık, 15-17 arasındaki çalı an çocukların 1999 Ç A'ya dahil edilmesidir. Yukarıda görüldü ü gibi ya ça daha büyük çocukların anketin kapsamına dahil edilmesi sonucunda, çocukların çalı ma nedenlerinden; hanehalkının ihtiyaçlarına katkıda bulunmak ve ailesi istedi i için çalı manın oranı azalırken, i ö renmek, meslek sahibi olmak, kendi ihtiyaçlarını kar ılamak ve di er nedenlerin oranı artmaktadır.

1.3.3 Çalı an Çocukların Okul Durumları

Tablo 10: Ya Grubu ve Çalı ma Durumuna Göre Okula Devam Etmeyen Çocuklar (000)

Ya Grubu	Okula devam etmeyen çocuk sayısı			stihdam edilen			Ev i lerinde çalı anlar			Çalı mayanlar		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006	Ekim 1994	Ekim 1999	2006	Ekim 1994	Ekim 1999	2006	Ekim 1994	Ekim 1999	2006
TÜRK YE												
Toplam	3.689	3.296	2.491	1.793	1.241	656	-	1.079	1.107	-	976	728
6-14	1.467	1.445	945	584	332	124	482	436	322	400	677	499
15-17	2.222	1.851	1.546	1.208	909	532	-	643	785	-	299	229
KENT												
Toplam	1.458	1.572	1.266	544	429	327	-	610	527	-	533	412
6-14	536	694	459	145	93	53	211	231	127	179	370	279
15-17	922	878	807	399	336	274	-	379	400	-	163	133
KIR												
Toplam	2.231	1.724	1.227	1.248	812	328	-	469	580	-	443	319
6-14	931	752	485	439	239	70	271	205	194	221	308	221
15-17	1.300	972	742	809	573	258	-	264	386	-	135	98

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

1994 Ç A sonuçlarına göre, 3 milyon 689 bin ki i olan, Türkiye genelinde okula devam etmeyen ö renci sayısı, 1999 Ç A sonuçlarına göre 3 milyon 296 bin ki iye, 2006 Ç A sonuçlarına göre ise 2 milyon 491 bin ki iye gerilemi tir. Türkiye genelinde, okula devam etmeyen ö renci sayısı 1994 ve 2006 yılları arasında % 32 oranında azalmı tir. Okula devam etmeyen ö renci sayısındaki azalma, 6-14 ya grubunda % 36, 15-17 ya grubunda % 30 olarak gerçekte mi tir. 1994 ve 2006 yılları arasında, okula devam etmeyen ö renci sayısındaki, kentsel yerlerde azalma % 13 olurken, kırsal yerlerde % 45 olmu tur. Hem kentsel, hem kırsal yerlerde, 6-14 ya grubundaki çocuklarda, okula devam etmeyen ö renci sayısı, 15-17 ya grubundakilere oranla daha fazla azalmı tir. 1994 ve 2006 yılları arasında okula devam eden ö renci sayısında meydana gelen artma, okula devam etmeyen çocuk sayısını azaltmı tir.

Türkiye genelinde, okula devam etmeyen çocuklardan istihdam edilenlerin sayısı, 1994 ve 2006 yılları arasında % 63 oranında azalmı tir. Ya grupları itibariyle bu azalma, 6-14 ya grubundakilerde % 79 iken, 15-17 ya grubundakilerde % 56 olmu tur. Kentsel yerlerde, okula devam etmeyen çocuklardan istihdam edilenlerin sayısı, 1994 ve 2006 yılları arasında % 40 oranında azalmı tir. Ya grupları itibariyle bu azalma, 6-14 ya grubundakilerde % 63 iken, 15-17 ya grubundakilerde % 31 olmu tur. Kırsal yerlerde, okula devam etmeyen çocuklardan istihdam edilenlerin sayısı, 1994 ve 2006 yılları arasında % 74 oranında azalmı tir. Ya grupları itibariyle bu azalma, 6-14 ya grubundakilerde % 84 iken, 15-17 ya grubundakilerde % 68 olmu tur. Görülece i üzere, okula devam etmeyen çocuklardan istihdam edilenler azalmaktadır. Bu azalma, kentsel yerlerde, kırsal yerlere oranla daha yüksek seviyede gerçekte mektedir.

2006 Ç A sonuçlarına göre, Türkiye genelinde okula devam etmeyen çocukların % 44'ü ev i lerinde çalı maktadır. 6-14 ya grubundaki çocukların % 34'ü, 15-17 ya grubundaki çocukların % 51'i ev i lerinde çalı maktadır.

Kentte okula devam etmeyen çocukların % 42'si, kırdaki okula devam etmeyenlerin % 47'si ev i lerinde çalı maktadır. Kentte, 6-14 ya grubunda okula devam etmeyen çocukların % 28'i, 15-17 ya grubunda okula devam eden çocukların % 50'si ev i lerinde çalı maktadır. Kırdaki, 6-14 ya grubunda okula devam etmeyen çocukların 40'ı, 15-17 ya grubunda okula devam eden çocukların % 52'si ev i lerinde çalı maktadır.

Görüldü ü üzere, okula devam etmeyen çocuklarda 15-17 ya grubundakiler, 6-14 ya grubundakilere oranla daha fazla ev i lerinde çalı maktadırlar.

Türkiye genelinde okula etmeyen çocukların % 29'u çalı mamaktadır. Okula devam etmeyen 6-14 ya grubundaki çocukların % 53'ü, 15-17 ya grubundakilerin % 15'i çalı mamaktadır. Kentsel yerlerde, okula devam etmeyen çocuklardan çalı mayanların oranı % 33 iken, kırsal yerlerde okula devam etmeyen çocuklardan çalı mayanların oranı % 26'dır. 6-14 ya grubunda olan okula devam etmeyen çocuklar, 15-17 ya grubunda olan çocuklara oranla daha az çalı maktadır.

Tablo 11: Ya Grubu ve Çalı ma Durumuna Göre Okula Devam Eden Çocuklar (000)

Ya Grubu	Okula devam eden çocuk sayısı			stihdam edilen			Ev i lerinde çalı anlar			Çalı mayanlar		
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006	Ekim 1994	Ekim 1999	2006	Ekim 1994	Ekim 1999	2006	Ekim 1994	Ekim 1999	2006
TÜRK YE												
Toplam	11.279	12.526	13.772	477	389	302	2.197	3.391	5.896	-	8.746	7.574
6-14	9.478	10.493	11.532	374	276	196	2.197	2.650	4.561	6.908	7.567	6.775
15-17	1.801	2.032	2.240	103	112	106	-	741	1.335	-	1.179	799
KENT												
Toplam	6.400	7.438	8.636	66	49	129	1.296	2.236	3.997	-	5.153	4.510
6-14	5.226	6.036	7.041	40	16	62	1.296	1.692	3.033	3.889	4.328	3.946
15-17	1.174	1.402	1.595	25	33	67	-	544	964	-	825	564
KIR												
Toplam	4.879	5.087	5.137	411	339	173	900	1.155	1.900	-	3.593	3.064
6-14	4.253	4.457	4.491	333	260	134	900	958	1.528	3.019	3.239	2.829
15-17	626	630	646	78	79	39	-	197	372	-	354	235

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

1994 Ç A sonuçlarına göre, Türkiye genelinde okula devam eden çocuk sayısı 11 milyon 279 bin ki i iken, 1999 Ç A sonuçlarına 12 milyon 526 ki iye, 2006 Ç A sonuçlarına göre, 13 milyon 772 bin ki iye yükselmi tir. 1994 ve 2006 yılları arasında, Türkiye genelinde okula devam eden ö renci sayısında % 22,1 oranında artı meydana

gelmi tir. Okula devam eden ö renci sayısı, 6-14 ya grubunda % 21,7, 15-17 ya grubunda ise % 24,4 oranında artı göstermi tir.

Kentsel yerlerde okula devam eden ö renci sayısı; 1994 Ç A sonuçlarına göre 6 milyon 400 bin ki i, 1999 Ç A sonuçlarına göre 7 milyon 438 bin ki i, 2006 Ç A sonuçlarına göre 8 milyon 636 bin ki i olmu tur. 1994 ve 2006 yılları arasında, okula devam eden ö renci sayısı kentsel yerlerde % 34,9 oranında artı göstermi tir. Kentsel yerlerde, okula devam eden ö renci sayısı; 6-14 ya grubunda % 34,7, 15-17 ya grubunda ise % 35,9 oranında artı göstermi tir.

Kırsal yerlerde okula devam eden ö renci sayısı; 1994 Ç A sonuçlarına göre 4 milyon 879 bin ki i, 1999 Ç A sonuçlarına göre 5 milyon 87 bin ki i, 2006 Ç A sonuçlarına göre 5 milyon 137 bin ki i olmu tur. 1994 ve 2006 yılları arasında okula devam eden ö renci sayısı, kırsal yerlerde, % 5,3 oranında artı göstermi tir. Kırsal yerlerde, 6-14 ya grubunda okula devam eden ö renci sayısında % 5,6 oranında artı olurken, 15-17 ya grubunda okula devam eden ö renci sayısında % 3,2 oranında artı meydana gelmi tir..

Sonuç olarak; 1994 ve 2006 yılları arasında okula devam eden ö renci sayısında meydana gelen artı n büyük bir kısmı, kentsel yerlerde okula devam eden ö renci sayısında meydana gelen artı tan kaynaklanmı tir. Kırsal yerlerde, okula devam eden ö renci sayısında artı meydana gelse de, bu artı dü ük seviyede gerçekte mi tir.

Hem okula devam edip hem ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısı; Türkiye genelinde, 1994 ve 2006 yılları arasında % 37 oranında azalmı tir. Bu azalmanın nedeni, 6-14 ya grubunda okula devam eden ve ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısında meydana gelen % 48 oranında azalmadır. 15-17 ya grubunda okula devam eden ve ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısı ise % 3 oranında artmı tir.

Kentsel yerlerde, okula devam eden ve ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısı, 1994 ve 2006 yılların arasında % 95 oranında artı göstermi tir. Okula devam eden ve ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısında, 1994 ve 2006 yılları arasında; 6-14 ya grubunda % 55, 15-17 ya grubunda ise % 168 oranında artı meydana gelmi tir.

Kırsal yerlerde ise, okula devam eden ve ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısı, 1994 ve 2006 yılları arasında % 58 oranında azalmı tır. Bu azalma, 6-14 ya grubunda % 60 iken, 15-17 ya grubunda % 50 olmu tur.

Hem okula devam edip hem de ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısı 1994 ve 2006 yılları arasında büyük bir oranda azalmı tır. Bu azalmanın nedeni, kırsal yerlerde, hem okula devam edip hem de ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların sayısında meydana gelen % 60 oranında dü ü tür.

1994 Ç A anketinin kapsamı, 6-14 ya grubu oldu u için, 15-17 ya grubunda ev i lerinde çalı an çocuklara ili kin bilgi bulunmamaktadır. 2006 Ç A sonuçlarına göre, Türkiye genelinde okula devam eden çocukların % 42,8'i ev i lerinde çalı maktadır. 6-14 ya grubundaki çocukların % 39,6'sı, 15-17 ya grubundaki çocukların % 59,6'sı ev i lerinde çalı maktadır.

Kentte okula devam eden çocukların % 46,3'ü, kırdaki okula devam edenlerin % 37,0'si ev i lerinde çalı maktadır. Kentte, 6-14 ya grubunda okula devam eden çocukların % 43,1, 15-17 ya grubunda okula devam eden çocukların % 60,4'ü ev i lerinde çalı maktadır. Kırdaki, 6-14 ya grubunda okula devam eden çocukların 34,0'ü, 15-17 ya grubunda okula devam eden çocukların % 57,6'sı ev i lerinde çalı maktadır.

Görüldü ü üzere, okula devam eden çocuklarda 15-17 ya grubundakiler, 6-14 ya grubundakilere oranla daha fazla ev i lerinde çalı maktadırlar.

Türkiye genelinde okula eden çocukların % 55'i çalı mamaktadır. Okula devam eden 6-14 ya grubundaki çocukların % 58,7'si, 15-17 ya grubundakilerin % 35,7'si çalı mamaktadır. Kentsel ve kırsal yerlerde bu oranlar çok fazla de i iklik göstermemektedir. Çocukların ya ları büyüdükçe çalı mayan çocukların oranı azalmaktadır.

Tablo 12: Çocukların Okula Devam Etmeme Nedenleri, 1999 (000)

Okula gitmeme veya yarıda bırakma nedeni	TÜRK YE			KENT			KIR		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	3.955	1.610	2.345	1.889	806	1.083	2.065	804	1.262
Uygun okulun olmaması	385	172	213	152	76	76	233	96	137
Okula ilgi duymaması	1.220	587	633	558	283	276	662	304	358
Okul masraflarının çok yüksek olması	937	340	597	551	224	327	386	116	271
Ailesine ev i lerinde yardım etmek zorunda olması	302	44	258	92	6	86	210	39	171
Ailesinin izin vermemesi	277	39	238	111	13	98	165	26	140
Di er	834	428	406	425	204	220	409	223	185

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

1999 Ç A sonuçlarına göre, çocukların % 30,8'i okula ilgi duymaması, % 23,7'si okul masraflarının çok yüksek olması, % 9,7'si uygun okulun olmaması, % 7,6'sı ailesine ev i lerinde yardım etmek zorunda olması, % 7,0'ı ailesinin izin vermemesi, % 21,1'i ise di er (Ö retmenleri ile iyi geçinememesi, sakatlanması veya hastalanması, karde lerine bakmak zorunda kalması, hanehalkının ekonomik faaliyetine yardım etmek zorunda kalması, ücretli çalı mak zorunda kalması, i ö renmek ve meslek sahibi olmak için, üniversite sınavlarına hazırlanması)nedenlerle okula devam etmemektedir.

Çocukların okula devam etmeme nedenlerinin da ılımı, kentsel ve kırsal yerlerde farklılıklar göstermektedir. Uygun okulun olmaması, kentsel yerlere (% 8,0) kıyasla kırsal yerlerde (% 11,3) daha fazla çocu un okula devam etmeme nedenidir. Okula ilgi duymama nedeni, kentsel yerler ve kırsal yerlerde hemen hemen e it düzeydedir. Okul masraflarının yüksek olması nedeninin, kentsel yerlerde(% 29,2), kırsal yerlere (% 18,7) oranla daha fazla çocu un okula devam etmeme nedeni oldu u görülmektedir. Ailesine ev i lerinde yardım etmek zorunda olması ve ailesinin izin vermemesi nedeni, kentsel yerlerde (% 10,7) ya ayan çocuklara kıyasla, kırsal yerlerde (%18,2) ya ayan çocukların daha fazla okula devam etmeme nedenini olu turmaktadır.

Çalı an çocukların genel olarak; formal e itim sistemi dı nda, çe itli gerekçelerle ittirilmi çocuklardan olu tu u bilinmektedir. Ancak bu ittirmenin tek nedeni yoksulluk de ildir. Bunun yanında çocukların arasında çe itli nedenlerle e itim kurumlarına kar ı güvensizlik ve isteksizli in de oldu u gözlenmektedir. Genellikle ilk bakı ta, “okulda ba arısızlık” olarak da algılanan bazı durumlar da; sonuna kadar okunmayınca, e itim sisteminin hüner kazandırmaması; formal e itim sisteminin i piyasasının isteklerine uygun olmayı ı; okumu gençler arasında i sizli in yüksek olması ve ya am düzeyindeki dü üklü ün algılanması; e itim kurumlarının çocuklar tarafından “sevimsiz” bulunması gibi bir çok etken de söz konusu olabilmektedir.³²

1.3.4 Çalı an Çocukların Sektörel Da ılımı

Tablo 13: Ya Grubu ve Sektörlere Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalı an Çocuklar (000)

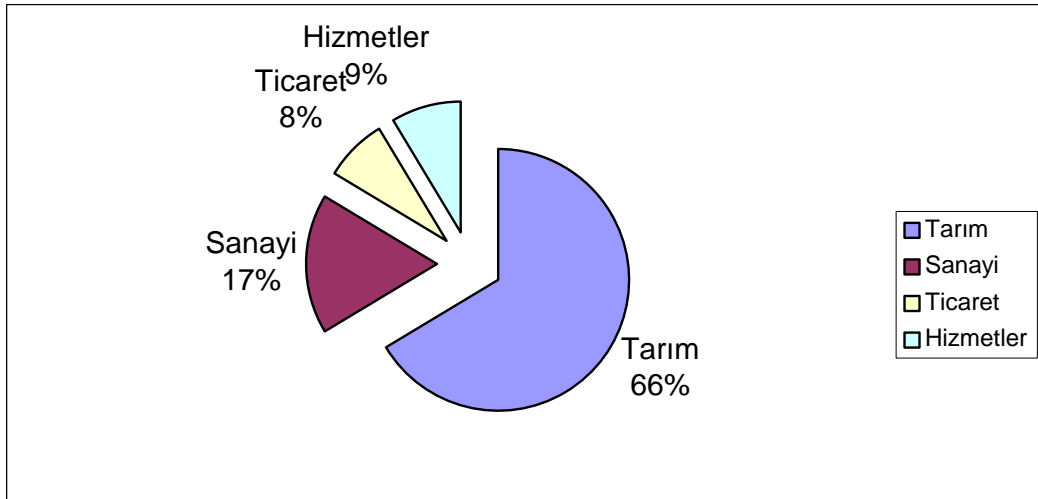
Ya Grubu	Toplam			Ekonomik Faaliyet Kolu											
				Tarım			Sanayi			Ticaret			Hizmetler		
	1994	1999	2006	1994	1999	2006	1994	1999	2006	1994	1999	2006	1994	1999	2006
TÜRK YE															
Toplam	2.269	1.630	958	1.510	990	392	385	322	271	180	159	205	195	159	89
6-14	958	609	318	730	461	182	106	70	50	50	31	65	71	47	21
15-17	1.311	1.021	639	779	529	210	279	252	221	130	128	140	123	112	68
KENT															
Toplam	610	478	456	54	23	32	275	226	212	147	117	151	134	112	61
6-14	186	110	116	22	9	18	74	51	42	41	21	43	48	29	13
15-17	425	369	340	32	14	14	201	175	170	106	97	108	86	83	48
KIR															
Toplam	1.659	1.152	500	1.456	967	361	110	96	60	32	42	54	60	47	25
6-14	772	499	203	708	452	165	32	19	8	9	10	23	23	18	7
15-17	887	651	297	748	515	196	78	77	52	23	31	31	37	28	18

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

³² Türkiye ç i Sendikaları Konfederasyonu; 1998, s.13.

1994 Ç A sonuçlarına göre, 6-17 ya grubundaki çalı an çocukların; 1 milyon 510 bini tarım sektöründe, 385 bini sanayi sektöründe, 180 bini ticaret sektöründe, 195 bini ise hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. 6-14 ya grubundaki çalı an çocukların % 76,3'ü tarım sektöründe, % 11,1'i Sanayi sektöründe, % 5,2'si ticaret sektöründe ve % 7,4'ü hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. 6-14 ya grubunda ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların çok büyük bir bölümü Tarım seköründe istihdam edilmektedir. Tarım sektöründe çalı an 6-14 ya grubundaki çocukların; % 97'si kırdada, % 3'ü kentte istihdam edilmektedir.

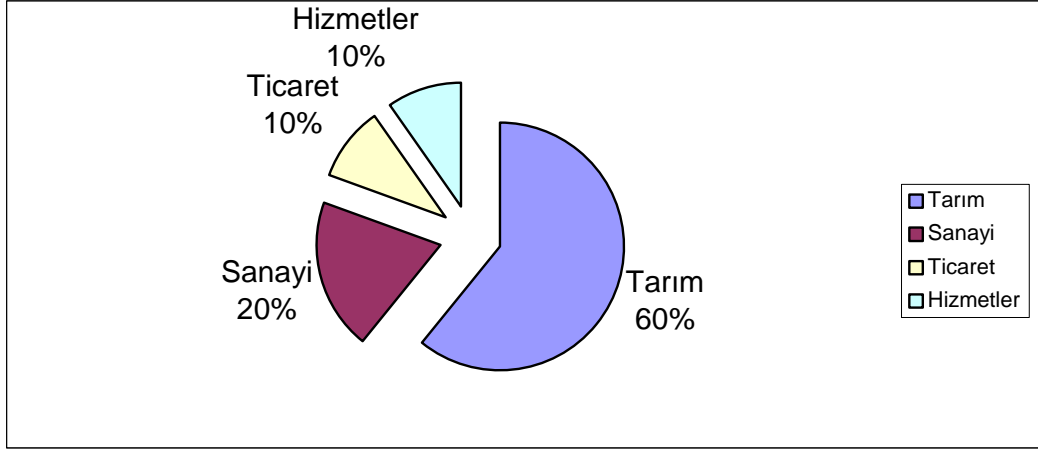
Grafik 6: 1994 Çocuk gücü Anketine Göre Çalı an Çocukların Sektörel Da ılımı

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

1999 Ç A sonuçlarına göre, 6-17 ya grubundaki çalı an çocukların; 990 bini tarım sektöründe, 322 bini sanayi sektöründe, 159 bini ticaret sektöründe, 159 bini ise hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. 6-14 ya grubundaki çalı an çocukların % 75,7'si tarım sektöründe, % 11,5'i sanayi sektöründe, % 5,1'i ticaret sektöründe ve % 7,7'si hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Görüldü ü üzere, 1994 Ç A sonuçlarına paralel olarak, 6-14 ya grubundaki çalı an çocukların büyük bir kısmı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. tarım sektöründe 6-14 ya grubundaki çalı an çocukların; % 98'i kırdada, % 2'si kentte istihdam edilmektedir.

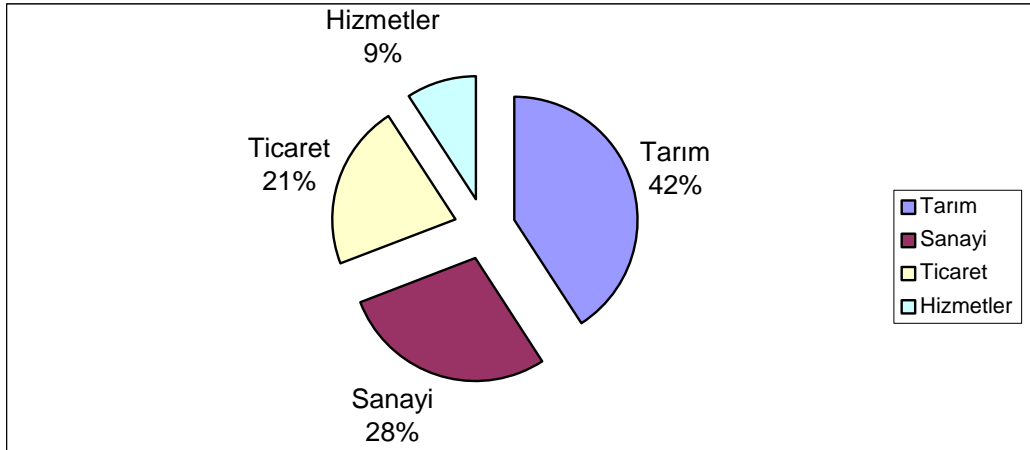
Grafik 7: 1999 Çocuk Gücü Anketine Göre Çalışan Çocukların Sektörel Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A sonuçlarına göre; 958 bin çalışan çocuğun; 392 bini tarım sektöründe, 271 bini sanayi sektöründe, 205 bini ticaret sektöründe, 89 bini hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların % 57,2'si tarım sektöründe, % 15,7'i sanayi sektöründe, % 20,4'ü ticaret sektöründe ve % 6,6'sı hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Ayrıntılı olarak da, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların büyük bölümü, 1994 ve 1999 Ç A sonuçlarına paralel olarak, 2006 Ç A sonuçlarına göre de, tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım sektöründe çalışan 6-14 yaş grubundaki çocukların; % 90'ı kırsal, % 10'u ise kentte çalışmaktadır. 1994 ve 1999 sonuçlarına nazaran 2006 Ç A sonuçlarına göre; 6-14 yaş grubunda kentsel yerlerde tarım sektöründe çalışan çocukların oranında dikkate değer bir artış söz konusudur.

Grafik 8: 2006 Çocuk Gücü Anketine Göre Çalışan Çocukların Sektörel Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Çocuk i gücü ile ilgili yapılan üç anket sonucunun genel de erlendirilmesi yapıldı nda, tarım sektörünün her üç ankette de, çalı an çocukların çok büyük kısmının istihdam edildi i sektör oldu u ortaya çıkmaktadır. Ancak, zaman içerisinde tarım sektöründe çalı anların payı önemli ölçüde azalmı tır. Sanayi sektörü, her üç ankette de, tarım sektöründen sonra en çok çalı an çocu un bulundu u sektördür. Sanayi sektörünün, çalı an çocuklar içerisindeki payı, 1994 Ç A'da % 17 iken, bu oran 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A'da % 28'e yükselmiştir. 1994'den 2006'ya kadar çalı an çocukların sayısında % 58 oranında azalma olmasına ra men, ticaret sektöründe çalı an çocuk sayısında artı olmu tur. Ticaret sektörünün payı; 1994 Ç A'da % 8 iken, bu oran 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A'da % 21'e yükselmiştir. Hizmetler sektöründe çalı an çocukların oranı ise her üç anket sonucuna göre % 10 civarındadır.

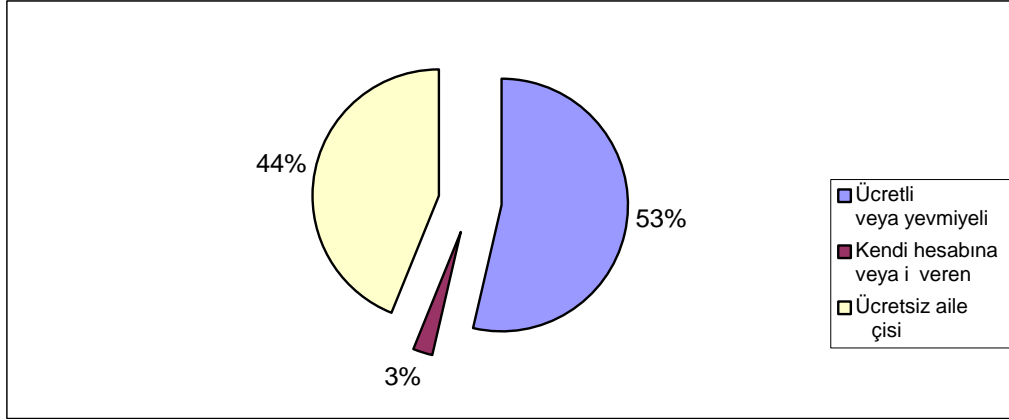
Çocuk istihdamının yapısında, kentsel ve kırsal yerlerde farklılık oldu u görülmektedir. 1994 Ç A sonuçlarına göre, Kentte ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların; % 45,1'i sanayi, % 24,1'i ticaret, % 22,0'ı hizmetler, % 8,9'u tarım ise sektöründe istihdam edilmektedir. 2006 Ç A sonuçlarına göre ise, bu oranlar; sanayi sektöründe % 46,5, ticaret sektöründe % 33,1, hizmetler sektöründe % 13,4, tarım sektöründe ise % 7,0 olarak gerçekte mi tir. 1994 yılından 2006 yılına kadar kentlerde sanayi sektöründe çalı an çocukların oranı hemen hemen aynı kalmı , ticaret sektöründe çalı anların oranında büyük artı meydana gelmi , hizmetler ve tarım sektöründe çalı an çocukların oranı ise azalmı tır.

1994 Ç A sonuçlarına göre; kırsal ekonomik faaliyette bulunan çocukların; % 87,8'i tarım, % 6,6'sı sanayi, % 3,6'sı hizmetler, % 1,9'u ise ticaret sektöründe istihdam edilmektedir. 2006 Ç A sonuçlarına göre ise ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların; % 72,2'si tarım, % 12,0'ı sanayi, % 10,8'i ticaret, % 5,0'ı ise hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. 1994 yılından 2006 yılına kadar a ırlı ı azalsa da kırsal yerlerde çalı an çocukların büyük bir kısmı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım sektöründe çalı an çocukların oranlarının azalmasına paralel olarak; kırsal yerlerde sanayi, ticaret ve hizmetler sektöründe çalı an çocukların oranları artmaktadır.

1.3.5 Çalışan Çocukların İleri Durumları

2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A sonuçlarına göre; Türkiye genelinde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların 513 bin kişisi ücretli veya yevmiyeli, 420 bin kişisi ücretsiz aile işçisi, 26 bin kişisi ise kendi hesabına veya işveren olarak çalışmaktadır.

Grafik 9: 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Çocuk İşgücü Anketine Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocukların İleri Durumlarına Göre Dağılımı

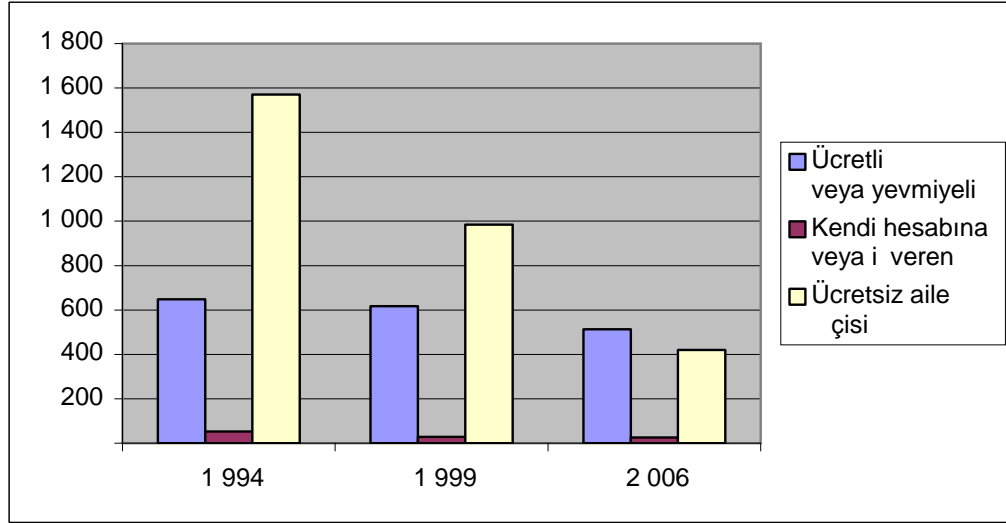

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre; ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 53'ü ücretli veya yevmiyeli, % 44'ü ücretsiz aile işçisi, % 3'ü ise kendi hesabına veya işveren olarak çalışmaktadır. 2006 yılında istihdam edilenlerin işleri durumlarıyla, 2006 Ç A sonuçlarına göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların işleri durumlarını karşılaştırdığımızda; ücretli veya yevmiyeli olarak çalışmaya, hem çocuklarda hem de işgücü piyasasının genelinde büyük paya sahiptir. (%53-%56), Kendi hesabına veya işveren olarak çalışmaya, çocuklar için % 3 oranında iken, işgücü piyasasının genelinde % 29'luk bir orana sahiptir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaya, işgücü piyasasının genelinde % 15 oranında bir paya sahipken, çocuklarda bu oran % 44'e çıkmaktadır. Görüldüğü üzere, çocuklar için ücretli veya yevmiyeli olarak çalışmaya, işgücü piyasasının geneli ile hemen hemen aynı düzeyde iken, kendi hesabına veya işveren olarak çalışmaya ile ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaya farklılık arz etmektedir. Kendi hesabına veya işveren olarak çalışmaya, çocukların yaşları itibarıyla çok uygun olmaması nedeniyle, işgücü piyasasının geneline oranla düşük seviyededir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaya ise, tarım sektöründe çalışan çocukların

büyük bir kısmının ücretsiz aile i çisi olarak istihdam edilmesi nedeniyle, i gücü piyasasının geneline oranla daha yüksektir.

Grafik 10: 1994, 1999 ve 2006 Çocuk gücü Anketine Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocukların İki Durumları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Çocuk i çili i ile ilgili yapılan üç anket sonucuna göre, 6-17 yaş grubundaki çalışan çocuklarda, erkek çocukların sayısı kız çocukların sayısından daha fazladır. 1994 ve 1999 Ç A sonuçlarına göre, hem erkek ve hem kız çocuklar daha çok ücretsiz aile i çisi olarak çalışmaktadır. 2006 Ç A anketine göre ise, çalışan erkek ve kız çocuklar daha çok ücretli veya yevmiyeli olarak çalışmaktadır.

Kentsel yerlerde erkek ve kız çocuklar daha çok ücretli ve yevmiyeli olarak çalışmakta, bunu ücretsiz aile i çisi ve kendi hesabına ve i veren olarak çalışmak izlemektedir. 2006 Ç A sonuçlarına göre, kentsel yerlerde, çalışan çocuklar içerisinde ücretli veya yevmiyeli olarak çalışanların oranı; erkek çocuklarda % 74,5, kız çocuklarda % 86,7'dir.

Kırsal yerlerde kız ve erkek çocukları büyük çoğunlukla ücretsiz aile i çisi olarak çalışmaktadır. Ancak, ücretsiz aile i çisi olarak çalışmada kız çocukların oranı, erkek çocuklardan yüksektir. 1994 Ç A sonuçlarına göre; kırsal yerlerde ücretsiz aile i çisi olarak çalışan kız çocuklarının oranı % 93, erkek çocukların oranı % 81'dir. Kırsal yerlerde, ücretsiz aile i çisi olarak çalışan çocukların oranının bu denli yüksek olmasının sebebi, tarım sektörüdür. 2006 Ç A sonuçlarına göre kırsal yerlerde, ücretsiz

aile i çisi olarak çalı an kız çocuklarının oranı % 70'e, erkek çocuklarının oranı ise % 64'e gerilemiştir. Kırsal yerlerde, hem erkek hem de kız çocuklarında, ücretli veya yevmiyeli olarak çalı anların oranı artmaktadır.

1.3.6 Çalı an çocukların yerlerinin Kayıtlılık Durumları

Tablo 14: yeri Kayıtlılık Durumu ve Ekonomik Faaliyet Koluna Göre Ekonomik Faaliyetlerde alı an çocuklar, 1999 (000)

yeri Kayıtlılık Durumu	Toplam	Ekonomik Faaliyet Kolu			
		Tarım	Sanayi	Ticaret	Hizmetler
TÜRK YE					
Toplam	1.635	942	355	167	170
Ticaret Odası	239	5	132	71	31
Mesleki Dernek	317	7	164	59	87
Bilmiyor	47	4	20	7	16
Kayıtlı De il	1.032	926	40	30	36
Di er	-	-	-	-	-
KENT					
Toplam	552	26	265	136	125
Ticaret Odası	194	1	106	61	26
Mesleki Dernek	231	-	120	47	63
Bilmiyor	35	-	16	5	15
Kayıtlı De il	92	25	24	23	21
Di er	-	-	-	-	-
KIR					
Toplam	1.083	916	91	31	45
Ticaret Odası	45	4	26	11	5
Mesleki Dernek	86	7	44	12	24
Bilmiyor	13	4	4	2	2
Kayıtlı De il	939	901	17	6	15
Di er	-	-	-	-	-

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

1999  A sonuçlarına göre, Türkiye genelinde, ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların, çalı tıkları yerlerinin % 19,4'ü mesleki derneklere, % 14,6'sı ticaret odalarına kayıtlıdır. yerlerinin % 63,1'i ise hiçbir yere kayıtlı değildir. Çocukların 2,9'u ise bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

yerlerinin kayıtlılık durumları kent-kır ayrımında farklılıklar göstermektedir. Hiçbir yere kayıtlı olmayan i yerlerinin oranı kentsel yerlerde % 16,7 iken, bu oran kırsal yerlerde % 86,7'ye yükselmektedir. Kentsel yerlerde, mesleki derneklere ve ticaret odalarına kayıtlı i yerlerinin oranı % 76,9'dur. Kırsal yerlerde bu oran % 12,1'e gerilemektedir.

yerlerinin kayıtlılık durumu konusunda, Kentsel yerlerdeki i yerleriyle, kırsal yerlerdeki i yerleri arasında büyük farkın nedeni, kırsal yerlerde tarım sektörünün a rlı ıdır. Kırsal yerlerde, çalı an çocuklar büyük ço unlukla tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım sektöründe faaliyet gösteren i yerlerinin hemen hemen tamamı hiçbir yere kayıtlı olmadan faaliyet göstermektedir. Bu durum, kırsal yerlerdeki i yerlerinin kayıtlılık oranlarının bu denli dü ük olmasına yol açmaktadır.

Tablo 15: İeri Büyüklü ü ve Ekonomik Faaliyet Koluna Göre Çalı an Çocuklar, 1999 (000)

Çalı tırılan İi Sayısı	Toplam	Tarım	Sanayi	Ticaret	Hizmetler
Toplam	1.635	942	356	167	170
1	33	2	4	10	16
2	157	54	23	47	32
3	323	191	45	38	49
4	356	281	43	11	20
5-9	514	378	81	35	21
10-24	172	34	105	13	20
25 +	80	1	55	13	11

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

1999 Ç A sonuçlarına göre; ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların % 84,6'sı 1-9 arası İi çalı tırılan İ yerlerinde çalı maktadır. 5-9 arası İi çalı tırılan İ yerlerinde çalı an çocukların oranı % 31,4, 25 ve daha fazla sayıda İi çalı tırılan İ yerlerinde çalı an çocukların oranı ise % 4,9'dur.

Tarım sektöründe çalı an çocukların % 96,2'si, ticaret sektöründe çalı an çocukların % 84,4'ü, hizmetler sektöründe çalı an çocukların % 81,2'si 1-9 arası İi

çalı tırılan i yerlerinde çalı maktadır. Sanayi sektöründe ise, çalı an çocukların % 55,1'i 1-9 arası, % 29,5'i 10-24 arası, % 15,4'ü 25 ve daha fazla sayıda i çi çalı tırılan i yerlerinde çalı maktadır. Sanayi sektöründe 25 ve daha fazla sayıda i çi çalı tırılan i yerlerinde çalı an çocukların oranı, di er sektörlere göre yüksek seviyede, 1-9 arası i çi çalı tırılan i yerlerinde çalı an çocukların oranı ise di er sektörlere göre dü ük seviyededir.

Görüldü ü üzere, ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların çok büyük bir kısmı küçük i letmelerde çalı maktadır. letmelerde çalı an i çi sayısı arttıkça, di er deyi le i letmeler büyüdükçe, çalı an çocuk sayısı azalmaktadır.

Çocukların küçük i yerleri tarafından çalı tırılmalarının en büyük nedeni, bu i yerlerinin büyük bir kısmının kayıt dı ı faaliyet göstermesidir. Yasal yükümlülüklerden kaçınan ve dü ük ücretli i çi çalı tırarak varolan bu i yerleri, çocukların da yapabilece i vasıfsız eme e dayalı üretim yapmaktadırlar.

Formel sektörde, ulusal çalı ma mevzuatının ve düzenlemelerinin kolayca uygulanması, çalı ma kayıtlarının alınması, i denetiminin yapılabilmesi, bunların yanında kayıtlı sektörün mal üretiminde kullanılan ileri teknolojinin niteliksiz çocuk i gücüne talebi azaltması nedeniyle kayıtlı sektörde çocuk istihdamı oranları dü ük seviyededir.³³

³³ Uluslararası Çalı ma Örgütü; **Daha Alınacak Çok Yol Var: Günümüz Dünyasında Çocuk gücü**, ILO-ÇSGB Ortak Yayını, Ankara 1995, s.3.

1.3.7 Çalı an Çocukların Çalı ma Süreleri

Tablo 16: Fiili Çalı ma Süresi ve Ekonomik Faaliyet Koluna Göre
Çalı an Çocuklar,1999 (000)

Fiili çalı ma süresi	Toplam	Ekonomik Faaliyet Kolu			
		Tarım	Sanayi	Ticaret	Hizmetler
Toplam	1.635	942	356	167	170
1-15	386	369	4	6	5
16-31	215	171	16	13	15
32-39	182	140	21	8	13
40-47	271	116	92	23	40
48-55	235	35	109	41	51
56-63	161	39	56	38	29
64 +	185	73	57	37	17

Kaynak: Türkiye statistik Kurumu

1999 Ç A Sonuçlarına göre, Türkiye genelinde ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların % 23,6'sı 1-15 saat arasında, % 13,1'i 16-31 saat arasında, % 11,1'i 32-39 saat arasında çalı maktadır. Haftada 40 saatten az çalı an çocukların oranı % 47,9'dur.

Çalı an çocukların 16,6'sı 40-47 saat arasında, % 14,4'ü 48-55 saat arasında, % 9,8'i 58-63 saat arasında, % 11,3'ü ise 64 ve daha fazla saat çalı maktadır. Çalı an çocukların % 52,1'i haftada 40 ve daha fazla saat çalı maktadır.

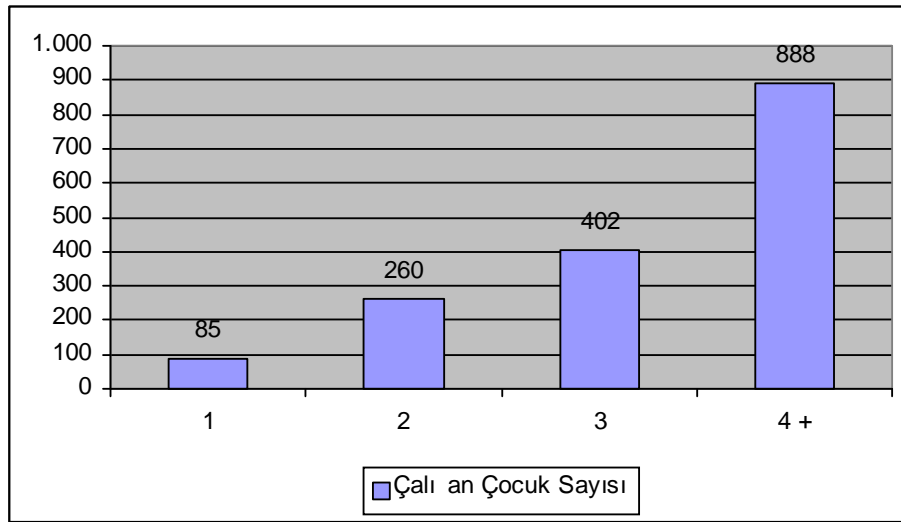
Çocukların i yerlerinde fiili çalı ma süreleri ekonomik faaliyet kollarına göre farklılıklar göstermektedir. Tarım sektöründe çalı an çocukların % 39,2'si 1-15 saat arasında çalı maktadır. Tarım sektöründe 40 ve daha fazla saat çalı an çocukların oranı % 27,9'dur. Sanayi sektöründe çalı an çocukların büyük bir kısmı 40 saat ve üzerinde çalı maktadır. Çalı an çocukların % 30,6'sı 48-55 saat arasında çalı maktadır. 40 ve daha üzeri saat çalı an çocukların oranı % 88,2'dir.Ticaret sektöründe çalı an çocukların büyük bir kısmı da sanayi sektöründe oldu u gibi haftada 40 ve daha fazla

saat çalışmaktadır. Ticaret sektöründe, haftada 40 ve daha fazla saat çalışan çocukların oranı % 83,2'dir. Hizmetler sektöründe ise çalışan çocukların % 80,5'i haftada 40 ve daha fazla saat çalışmaktadır. Görüleceği üzere, tarım sektörü dışında, bütün sektörlerde çalışan çocukların büyük bir kısmı, haftada 40 ve daha fazla saat çalışmaktadır.

Çocuk işçiliği zaten önemli bir sorunken, çocukların uzun süre çalıştırılmaları başlı başına bir risk olmaktadır. Uzun süre çalışmaları kazası ve meslek hastalıkları v.b. riskleri de artıran bir etken durumundadır. Çalışma ortamlarında uzun süre çalışmaları nedeniyle yorulma, fiziksel ve zihinsel yüklenmeler nedeniyle iş kazaları meydana gelmekte ve meslek hastalıklarına yakalanma riski artmaktadır.³⁴

1.3.8 Hanehalkı Sayısının Çocuk İstihdamına Etkisi

Grafik 11: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocuklar, 1999

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

1999 ÇA sonuçlarına göre, ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 5,2'sinin hiç kardeşi yoktur, % 15,9'unun bir kardeşi, % 24,6'sının iki kardeşi, % 20,0'mının üç kardeşi, % 34,3'ünün ise 4 ve daha fazla kardeşi vardır. Görüldüğü üzere hanehalkı sayısındaki artış veya azalış çocuk istihdamını etkilemektedir. Hanehalkı sayısında meydana gelen artış çocuk istihdamını artırmaktadır.

³⁴ Karabulut; 1996, s.25.

Çalı an çocukların kendileri ve anne-babaları da hesaba katıldı ında çalı an çocukların büyük bir kısmının 7 ve daha fazla sayıda nüfusa sahip hanelerden geldi i anla ılmaktadır. Bu durum, çocuk i çili ini önleme de nüfus planlamasının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Çok karde e sahip olmak ya okumayı engellemekte , ya da çocukları aileye bir an evvel ekonomik katkıda bulunmak amacıyla erken ya ta bir i te çalı maya zorlamaktadır.³⁵

³⁵ Hak ı Sendikaları Konfederasyonu; **Sanayide Çalı an Çocuklar Raporu**, Hak- E itim Yayınları No:44, 1. Baskı, Ankara 2000, s.30.

K NC BÖLÜM

ÇOCUK GÜCÜ LE LG L ULUSLAR ARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELER

Çalı an çocuklar ile ilgili gerek uluslar arası gerek ulusal birçok hukuki düzenlemeler bulunmaktadır. Uluslar arası düzenlemeler, bu konuda kabul edilmi , uluslar arası sözleşmeler ve di er hukuksal metinlerdir. Uluslar arası sözleşmeler; üye ülkeler tarafından onaylanarak yürürlü e girmektedir. 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 90. maddesine göre; Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kurulu larla yapılacak antlaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına ba lı tutulmu ve usulüne göre yürürlü e konulmu milletlerarası antlaların kanun hükmünde oldu u, bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine ba vurulamayaca ı, usulüne göre yürürlü e konulmu temel hak ve özgürlüklere ili kin milletlerarası antlalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyu mazlıklarda milletlerarası antla ma hükümleri esas alınaca ı hüküm altına alınmı tır. Görüldü ü üzere, onaylanarak yürürlü e giren uluslar arası sözleşmeler, normlar hiyerar isinde kanunlarla e de er bazı durumlarda ise daha üst seviyede bulunmaktadır.

Çalı an çocuklar ile ilgili; Anayasa, 4857 sayılı Kanunu, 3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek E itim Kanunu, 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 222 Sayılı İkö retim ve E itim Kanunu, 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu, 818 Sayılı Borçlar Kanunu ve di er bazı kanunlarda çalı an çocuklarla ilgili hükümler bulunmaktadır. Çalı an çocuklar ile ilgili düzenlemelerin oldukça da ınık oldu u görülmektedir.

2.1 ÇOCUK GÜCÜ LE LG L ULUSLAR ARASI DÜZENLEMELER

2.1.1 Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi

İkinci Dünya sava ında Birinci Dünya sava ına oranla çocukların daha fazla iddet ve felakete u raması nedeniyle, bu felaketlerin yenilenmemesi için 1950 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi Sosyal Komisyonunca Çocuk Hakları Bildirgesi'nin son tasla ı hazırlanıp tartı ldıktan sonra Çocuk Hakları Bildirgesi 20 Kasım 1959'da BM genel kurulunda oybirli i ile kabul edilmi tir.³⁶

Bildiri'nin özellikle 9. maddesi çocuk istihdamına yönelik hükümler içermektedir. Buna göre; çocu un, istismarın her çe idine kar ı korunması, hiçbir biçimde ticarete konu edilmemesi ve asgari bir ya tan önce istihdam edilmemesi öngörölmü , çocu un e itimine ve geli imine engel te kil edecek bir i veya meslekte çalı maya zorlanmaması ve böyle bir i te faaliyet göstermesine izin verilmemesi gere i vurgulanmı tır.

2.1.2 BM Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözle mesi

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözle mesi Birle mi Milletler tarafından 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlü e konmu tur. Türkiye bu sözleşmeyi henüz onaylamamı tır.

Bu sözleşmenin en önemli özelli i, sözleşmeye taraf olan devletlere kar ı hukuksal ba layıcılı ı olmasıdır.

Sözleşmenin 10. maddesinde, ailenin ve annenin korunmasına ili kin hükümler getirilmi , çocuk ve gençlerin korunması ve gerekli yardımın yapılması için özel önlemler alınması öngörölmü tür. Çocukların ve gençlerin ekonomik ve toplumsal sömürülere kar ı korunması bununla birlikte ahlaklarını bozucu, ya amlarını tehlikeye sokacak ya da normal geli imlerini olumsuz etkileyecek i lerde çalı maları durumunda , yasalarla cezalandırılmasının gerekti i vurgulanmı tır. Bildiri ayrıca devletin belli bir

³⁶ Gülgün, Müftü; "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme", **Küçükleri Koruma Hizmetleri**, EGM, Ankara 1998, s.19.

ya ın altında ocuk eme inin ücretli olarak istihdam edilmesini yasaklamasını ve çocuklar için asgari bir çalı ma ya ının saptanmasının gerekti ini kabul etmi tir.³⁷

2.1.3 Avrupa Sosyal artı

Avrupa Sosyal artı, 18 Ekim 1961 tarihinde talya'nın Torino kentinde, Avrupa Konseyi'ne üye 16 ülkeden 13'ünün temsilcileri tarafından imzalanmı ve 26 ubat 1965'te yürürlü e girmi tir. Türkiye, Avrupa Sosyal artı'nı 16 Haziran 1989 tarihinde kabul etmi ve 7 A ustos 1989 tarihinde yürürlü e koymu tur.

artın “ocukların ve Gençlerin Korunma Hakkı” 7 maddesi ile anla maya taraf ülkelere; çocukların sa lık, ahlak ve e itimleri için zararlı olmayaca ı belirlenen hafif i lerde çalı tırılmaları durumu haricinde asgari çalı ma ya ının en az 15 olması, tehlikeli ve sa lı a aykırı sayılan i lerde asgari çalı ma ya ının daha yüksek olması gerekti i, zorunlu e itim a ında olanların, e itimlerini engelleyecek i lerde çalı malarının engellenmesi, genç çalı anların ve ıracıkların adil bir ücret ve di er uygun ödeneklerden yararlanma hakkının tanınması, gençlerin çalı tıranların izniyle normal çalı ma saatleri içinde mesleki e itimde geçirdikleri sürenin, günlük çalı ma süresinden sayılmasının sa lanması, 18 ya ın altındaki çalı an ki ilere yılda en az üç haftalık ücretli izin hakkı tanınması ile belirlenen bazı i ler dı ında gece çalı tırılmalarının yasaklanması ve bu ki ilerin düzenli sa lık kontrollerinden geçirilmesi yükümlülü ü getirilmektedir.

2.1.4 ocuk Haklarına Dair Sözle me

ocuk Haklarına Dair Sözle me, Birle mi Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde oybirli i ile kabul edilmı , 26 Ocak 1990 tarihinde imzaya ve onaya açılmı tir. Sözle me 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlü e girmi tir. ocuk haklarını güvence altına almak amacıyla olu turulan bu sözle meyi Türkiye 14 Eylül 1990 tarihinde 17, 19 ve 30. maddelerini Anayasa ve Lozan Anla masına hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutma ihtirazi kayıt ile imzalamı , 17 Ocak 1995 tarihinde yürürlü e koymu tur.

³⁷ Talas, Cahit; **Toplumsal Politika**, mge Kitapevi, 5. Baskı, Ankara 1997, s.224.

Sözle menin önsözünde Dünyadaki ülkelerin tümünde çok güç artlar altında ya ayan ve bu nedenle özel bir ilgiye gereksinimi olan çocuklar bulundu u, çocu un korunması ve dengeli geli mesi bakımından her ülkenin kendine özgü geleneklerinin ve kültürel de erlerinin ta ıdı ı önemde göz önünde tutularak, her ülkede özellikle geli mekte olan ülkelerdeki çocukların ya am ko ullarının iyile tirilebilmesi için uluslararası i birli inin öneminin bilincinde bazı kurallar üzerinde anla ma gere inin ortaya çıktı ı vurgulanmı tır.³⁸

Sözle menin birinci maddesi çocu a uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken ya ta re it olma durumu hariç 18 ya ına kadar herkesin çocuk sayılaca ı hükmünü getirmi tir.

Sözle menin 32. maddesi ile , taraf devletler çocu un ekonomik sömürüye, her türlü tehlikeli i te ya da e itimine zarar verecek ya da sa lı ı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal geli mesi için zararlı olabilecek nitelikte çalı tırılmasına kar ı korunma hakkını kabul etmekte ve bu maddenin uygulamaya konulmasını sa lamak üzere yasal, idari, toplumsal ve e itsel önlemleri almakla yükümlü tutulmaktadır.

2.1.5 Uluslar arası Çalı ma Örgütü'nün Çalı an Çocuklarla İgili Kabul Etti i Sözle meler

Uluslar arası Çalı ma Örgütü, Birinci Dünya Sava ı ve sava süresince ülkelerin i çi sınıfının ülke savunmasına katkıları ve bu zaman içinde kötü ya am ko ullarının, sava sonrası bu duruma benzer olmaması gerekti i inancının, dü üncelere egemen olmasının sonucunda ortaya çıkmı , bu anlayı ın bir ürünü olarak Versailles Barı Antla masıyla 1919 yılında kurulmu tur. Kurulu un temel dü üncesi üretimin büyük yükünü omuzlarında ta ıyanların tarihi toplumsal gerçek içinde ortaya çıkması, her ak am yorgun ve bitkin umutsuz insanların bu durumlarının devam etmemesinin hedefleni idir.³⁹

³⁸ Karabulut, Özcan; **Çalı an Çocuklar**, Türk- , Ankara 1994, s.123

³⁹ Talas; **1997**, ss. 79-80.

Uluslar arası Çalı ma Örgütü (ILO), sosyal adaletin yaygınla tırılması, temel insan haklarının geli tirilmesi, çalı ma ve ya am ko ullarının iyile tirilmesi için çalı an bir Birle mi Milletler ihtisas kurulu udur.

Uluslar arası Çalı ma Örgütü, Sözle meler ve Tavsiye Kararları yoluyla, çalı ma hayatına ili kin temel haklar, örgütlenme özgürlü ü, toplu pazarlık, zorla çalı tırmanın engellenmesi, fırsat ve muamele e itli i çalı maya ili kin tüm konuları düzenleyici uluslar arası çalı ma standartları olu turmaktadır.

ILO Anayasasının giri bölümünde, sosyal adaletin önemli bir ö esi olarak çocukların korunması yer almı tır. Kurulu undan bu yana, ILO, çocuk i çili ini önemli bir konu olarak ele almı tır. Çocuk i çili ine kar ı sava ımda ILO'nun elindeki temel araç, uluslararası çalı ma standartlarının benimsenmesi ve uygulanmasıdır. Sözle meler vasıtası ile bu standartlar tanımlanmakta ve üye ülkeler tarafından onaylandıklarında uyma zorunlulu u getirmektedir. Bu standartların önemi, hükümetlere, kendi yasalarını hazırlamada bir çerçeve niteli i ta ımasıdır.⁴⁰

2.1.5.1 En Az Çalı ma Ya ıyla lgili ILO Sözle meleri

ILO çocuk ve gençlerin belli bir ya tan önce istihdam edilmelerini önlemek amacıyla en az çalı ma ya ının tespitine yönelik bir çok sözle meyi kabul etmi tir.

2.1.5.1.1 Sanayi i lerinde En Az Çalı ma Ya ı

ILO'nun sanayi i lerinde ilk kabul etti i sözle me, 1919 tarihli, 5 sayılı sanayi i lerinde çalı tırılacak çocukların en az ya ının tespiti hakkındaki sözle medir. Bu sözle me, 1937 tarihinde 59 nolu sözle me ile de i ikli e u ramı tır. 5 sayılı sözle me, sanayi i yerlerinde 14 ya ından küçüklerin çalı tırılmasını yasaklamı , tehlikeli olmayan i ler, yalnız i verenin aile üyelerinin çalı tı ı i yerlerinde yapılan i ler, meslek okullarındaki çocuklar hakkında istisna hükümleri getirilmi tir. 59 sayılı sözle me ile en az çalı ma ya ı 14'ten 15'e yükseltilmi tir. Buna göre sanayi i lerinde çalı tırılacaklar için en az çalı ma ya ı 59 sayılı sözle me ile 15 olarak belirlenmi tir.

⁴⁰ ILO; IPEC Program Belgesi, ss. 5-6.

59 sayılı sözleşmenin 1 maddesinde, sanayi işletmelerinin neler olduğu maddeler halinde açıklanmış, ayrıca aynı madde içinde her ülkenin yetkili makamına sanayi, ticaret ve tarımı ayıran sınırı tespit etme sorumluluğu getirilmiştir.⁴¹

2.1.5.1.2 Tarım İşlerinde En Az Çalışma Yaşı

Tarım işlerinde en az çalışma yaşı 1921 tarihli 10 sayılı sözleşme ile 14 olarak belirlenmiştir. 14 yaşından küçüklerin, sadece okul saatleri dışında, eğitimlerine zarar vermeyecek tarım işlerinde çalıştırılabilecekleri hüküm altına alınmıştır.

2.1.5.1.3 Deniz İşlerinde En Az Çalışma Yaşı

Deniz işlerinde en az çalışma yaşının tespitine ilişkin ilk sözleşme 1920 tarihli 7 nolu sözleşmedir. 7 nolu sözleşme ile 14 yaş olarak belirlenen deniz işlerinde asgari çalışma yaşı, 1936 tarihinde kabul edilen 58 nolu sözleşme ile 15 yaşa yükseltilmiştir.

Deniz işlerinde çalışma yaşına ilişkin bir diğer sözleşme 1921 tarihli “Trimci ve Ateşi Sıfatıyla Gemilerde Çalışanların Asgari Yaşının Tespitine Dair Sözleşme”dir. Bu sözleşmenin 2. maddesi ile, on sekiz yaşından küçük kimselerin gemilerde trimci ve ateşi sıfatıyla çalıştırılmasını yasaklanmıştır.

2.1.5.1.4 Sanayi Dışı İşlerde En Az Çalışma Yaşı

1937 yılında kabul edilen 60 sayılı “Sanayi Dışı İşlerde Çocukların Asgari Yaşı Konusundaki Sözleşme” çocukların asgari çalışma yaşını 15 olarak düzenlemiştir.

2.1.5.1.5 İstihdamda Kabulde Asgari Yaşla İlgili 138 Sayılı Sözleşme

ILO'nun çocuk istihdamına yönelik en önemli sözleşmesini 138 sayılı en az yaş sözleşmesi olmaktadır. Bu sözleşme, çocukların çalıştırılmasına tamamen son vermek amacıyla, sınırlı sayıdaki ekonomik sektöre uygulanabilen ve zamanla mevcutların yerine geçecek bir genel belge oluşturulması amacıyla 26 Haziran 1973 tarihinde kabul edilmiştir. 138 sayılı Sözleşme ile, değişik alanlarında daha önce kabul edilen ILO sözleşmeleri belirlenen en az çalışma yaşına genel bir düzenleme

⁴¹ Ateşoğulları, Kamil; **Uluslararası Çalışma Örgütü ve Türkiye**, Petrol- Yayını, İstanbul 1997, s.100.

getirilmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 25/05/1998 tarihinde 4334 sayılı Kanunla onaylamıştır.

Bu sözleşme ile her üye ülke, çocuk işçileri etkin bir şekilde ortadan kaldırmayı ve istihdama ve çalışmaya kabul için asgari yaşı giderek gençlerin fiziksel ve zihinsel yönden tam olarak gelişmelerine olanak tanıyacak bir düzeye yükseltilmesini sağlayan ulusal bir politika takip etmeyi kabul etmektedir.

Sözleşme göre, istihdama kabulde asgari yaş, zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın altında ve her halükarda 15 yaşın altında olamayacaktır. Ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş olan, her üye ülkeye ilgili işveren ve işçi örgütlerinin görüşünü aldıktan sonra, asgari yaşı başlangıçta 14 olarak belirleyebilme imkanı sağlanmıştır.

Sözleşmenin 3. maddesine göre, doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç işçilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olamayacaktır. Ancak, genç işçilerin sağlığının, güvenliğinin ve ahlakının tam olarak güvenceye alınması ve genç işçilerin ilgili faaliyet alanında yeterli özel öğrenim veya mesleki eğitim görmeleri koşuluyla 16 yaşından itibaren istihdamlarına veya çalışmalarına izin verilebilecektir.

Sözleşme hükümleri, madencilik ve maden çıkarımı, imalat, inşaat, elektrik-gaz-su, temizlik hizmetleri, ulaştırma, depolama ve haberleşme, ticari amaçlı üretimde bulunan tarım işletmeleri ve plantasyonlara uygulanacaktır. Düzenli olarak ücretli işçi istihdam etmeyen ve yerel tüketim amacıyla üretim yapan küçük ölçekli işletmeleri kapsam dışında tutulmuştur.

Bu sözleşmenin, çocuklar ve gençler tarafından genel, mesleki ve teknik eğitim için okullarda ve diğer eğitim kurumlarında yapılan işlere veya yetkili makamın varsa ilgili işçi ve işveren örgütlerine danışarak belirlendiği koşullara göre işyerlerinde en az 14 yaşındaki işçilerin yaptıkları ve esas olarak bir okul yada bir eğitim kuruluunun sorumlu bulunduğu bir eğitim veya öğretim kursunun, yetkili makam tarafından onaylanmış olup büyük ölçüde veya tamamen bir işyerinde yürütülen bir eğitim programının veya eğitim veya meslek seçimini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmış bir

yönlendirme ya da rehberlik programının ayrılmaz parçası olan işlere uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Sözleşmeye göre, 13-15 yaşları arasındaki çocukların, sağlıklarına veya gelişmelerine zarar vermesi ihtimali bulunmayan ve okula devamlarını, yetkili makamın onayladığı mesleğe yöneltme veya mesleki eğitim programlarına katılmalarını veya derslerden yararlanmalarını engellemek amacıyla hafif işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına izin verilebilir. Asgari çalışma yağını 14 olarak belirleyen, ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmiş olan üye devletlere bu yaşları 12-14 olarak da uygulayabilme imkanı sağlanmıştır.

ILO'nun 146 sayılı Asgari Çalıştırma Yaşına İlişkin Tavsiye Kararı, üye devletlerin 138 sayılı sözleşme ile belirlediği en az çalışma yağı olan 15 yaş, 16 yaşa yükseltmeyi, asgari çalışma yağını 15'in altında belirleyen üye devletlere de bu yaşları 15 yaşa yükseltmeyi önermektedir.

2.1.5.2 182 Sayılı Kötü Artlardaki Çocuk Çiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi

182 sayılı Sözleşme, ILO'nun çocuk ve genç iş gücünün korunmasına ve ortadan kaldırılmasına yönelik 1999 yılında kabul ettiği en yeni sözleşmesidir. Türkiye bu sözleşmeyi 25.01.2001 tarihli, 4623 sayılı Kanun ile onaylamıştır.

182 sayılı Sözleşme, 18 yaşın altındakileri çocuk olarak tanımlamaktadır. Çocukların alım-satımı ve ticareti, borçkarlı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla yada mecburi çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimleri, çocuğun fahi elikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu, çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu, doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlığı, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işler, çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak kabul edilmiştir.

Sözle menin 3. maddesi ile, üye ülkelere, do ası veya gerçeyle tirildi i ko ullar itibariyle çocukların sa lık, güvenlik veya ahlaki geli imleri açısından zararlı olan i leri, ilgili i çi ve i veren kurulu larına danı tıktan sonra, uluslar arası standartlar ve 1999 tarihli En Kötü Biçimlerdeki Çocuk çili i Tavsiye Kararını dikkate alınarak belirleme görevi verilmi tir.

Bu kapsamda, ilgili kamu kurumları ile sosyal taraflar ve gönüllü kurulu ların görü leri ve Türkiye’de bu güne kadar yürütölen projeler ve yapılan ara tırmaların sonuçlarına göre, 182 sayılı Sözle me ve 190 sayılı Tavsiye Kararı çerçevesinde, Türkiye’de çocuk i çili inin en kötü biçimleri; “Sokakta Çalı ma, Küçük ve Orta Ölçekli letmelerde A ır ve Tehlikeli lerde Çalı ma, Tarımda Aile leri Dı nda, Ücret Kar ılı ı Gezici ve Geçici Tarım lerinde Çalı ma” olarak belirlenmi tir.⁴²

Sözle menin 7. maddesi ile, her üye ülkeye sözle me hükümlerinin etkin ekilde uygulanması ve yürütölmesini sa layacak cezai yaptırımların ya da uygun oldu u takdirde di er yaptırımların kararla tırılması ve uygulanması görevi verilmi tir.

2.1.5.3 Çocukların Sa lık ve Güvenli ine li kin ILO Sözle meleri

ILO, çocukların sa lık ve güvenli ine ili kin 13, 115, 127 ve 136 sayılı Sözle meleri kabul etmi tir.

13 Sayılı Beyaz Kur un (Boya) Kullanılan lerde Çalı ma Usulleri Hakkında Sözle me, çocukların çe itli boya maddelerinin kullanıldı ı sanayi i lerinde çalı tırılmalarını yasaklamaktadır. Boyacı çırakların, e itim amacıyla bu tür i lerde çalı tırılmaları bu yasaklamannın istisnasını olu turmaktadır.

115 Sayılı çilerin yonizan Radyasyonlara Kar ı Korunması Hakkında Sözle me, ILO tarafından 1 Haziran 1960 tarihinde kabul edilmi tir. Türkiye, bu sözle meyi 7/3/1968 tarihli, 1033 sayılı Kanun ile onaylamı tir.

Bu sözle me ile, 16 ya ndan küçük olan i çilerin yonizan radyasyonlara sebep olan i lerde çalı tırılmaları yasaklanmı tir.

⁴² Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; **2006b**, s.26.

127 Sayılı Tekniğin Taahhütüne İhtiva eden Azami Ağırlık Hakkında Sözleşme, ILO tarafından 28 Haziran 1967 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 30/11/1972 tarihli, 1635 sayılı Kanunla onaylamıştır.

Sözleşmenin 7. maddesine göre, kadınların ve genç işçilerin hafif olmayan ağırlıkların bedenlen tahmini verilmesi sınırlandırılacaktır. Kadınlar ve genç işçilerin bedenlen tahmininde kullanıldıkları zaman bu yüklerin azami ağırlığı erkek işçiler için kabul edilen ağırlıktan bariz bir ölçüde az olacaktır.

136 Sayılı Benzenle İlgili İşlerde Çalıştırma Usulleri Hakkında Sözleşme, 1971 yılında kabul edilmiştir. Bu sözleşme ile, benzinle çalışılan işlerde çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. 136 sayılı sözleşme Türkiye tarafından onaylanmamıştır.

2.1.5.4 Sağlık Kontrollerine Yönelik ILO Sözleşmeleri

16 Sayılı Gençlerin Sağlık Yoklaması Hakkında Sözleşme, deniz işi kolunda çalışacak gençlerin 18 yaşına kadar her yıl sağlık muayenesinden geçirilmesini öngörmektedir. Türkiye, bu Sözleşmeyi onaylamamıştır.

77 Sayılı Çocukların ve Gençlerin İşe Elverişlilikleri Yönünden Sağlık Muayenesine Tabi Tutulmaları Hakkında Sözleşme, ILO tarafından 19 Eylül 1946 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye 16/08/1983 tarihli, 2878 sayılı Kanun ile bu sözleşmeyi onaylamıştır.

Bu Sözleşme, kamusal veya özel sınai iş yerlerinde veya bu iş yerleriyle ilgili işlerde çalıştırılan veya çalışılan çocuklarla gençlere uygulanacaktır.

Sözleşmeye göre, çocuklar ve 18 yaşından aşağı olan gençler, ancak çalıştırılacakları işe elverişli oldukları esaslı bir sağlık muayenesi sonucunda kabul edildiği takdirde, sınai bir müessese tarafından işe alınabilecektir. Çocukların ve gençlerin işe elverişli bulunup bulunmadıkları, on sekiz yaşına kadar düzenli olarak kontrol edilecektir.

78 sayılı Sanayi Dışı İşlerde Gençlerin Sağlık Yoklaması Hakkında Sözleşme, ILO tarafından 1946 tarihinde kabul edilmiştir. Sözleşme, esas olarak sanayi, tarım ve deniz işlerinin dışındaki işlerde çalıştırılacak genç işçilerin sağlık kontrollerini

düzenlemektedir. Sözleşme göre, sınai olmayan işlerde çalıştırılacak genç işçiler, çalıştırılmaları için uygun buldukları sağlık kontrolleri sonucunda anlaşılmadıkça, o işte çalıştırılmayacaktır. Bu sağlık kontrolleri yılda en az bir kez yapılacak ve 18 yaşına kadar sürecektir. Türkiye 78 sayılı Sözleşmeyi onaylamamıştır.⁴³

124 sayılı Yer Altı İşlerinde Çalışan Gençlerin Sağlık Muayeneleri Hakkında Sözleşme, ILO tarafından 1965 tarihinde kabul edilmiştir. Bu sözleşme, maden ocakları ve kuyularında çalıştırılacak 21 yaşından küçük işçilerin, bu gibi işler için bedence uygun olup olmadıklarını belirlemek amacıyla, bu işçilerin esaslı bir sağlık kontrolünden geçirilmesi ve bu kontrollerin 12 aya bir yapılacak düzenli aralıklarla tekrarlanmasını öngörmektedir. Türkiye 124 sayılı Sözleşmeyi onaylamamıştır.⁴⁴

2.2 ÇOCUK GÜCÜNE YÖNELİK ULUSAL DÜZENLEMELER

Ülkemiz, çocuk işçüğüne yönelik alınan uluslararası kararlara, hızla uyum gösteren bir ülkedir. Türk mevzuatında ILO tarafından kabul edilen kıstaslar kendisine kolaylıkla yer bulmuş, bu gelişimden çocuk işçüğüne yönelik yapılan düzenlemelerde hak ettiği payı almıştır.⁴⁵

Ülkemizde çocuk işçüğüne yönelik mevzuatın yasal çerçevesini oluşturan yasalar;

- Anayasa
- 4857 Sayılı Kanunu,
- 3308 Sayılı Çıkrıklık ve Mesleki Eğitim Kanunu,
- 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu,
- 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu,
- 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu,
- 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu,
- 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu,
- 818 Sayılı Borçlar Kanunu

⁴³ Centel, Tankul; **Çocuklar ile Gençlerin Güvenliği**, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3091, Hukuk Fakültesi Yayın No:667, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982, s.128.

⁴⁴ Centel; **a.g.e.**, ss.125-126

⁴⁵ Çolak; **a.g.e.**, s. 52.

2.2.1 Anayasa

Çocuk ve gençlerin korunması hususu, Anayasa ile güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasasının 50. maddesinde "Kimse yaşıma, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışmaları bakımından özel olarak korunurlar" hükmü yer almaktadır.

2.2.2 4857 Sayılı Kanunu

4857 Sayılı Kanunu 10/06/2003 tarihli, 25134 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 4857 sayılı Kanunu, çocuklara ilişkin asgari çalışma yaşı, ücretli izin, sağlık kontrolleri konusunda özel düzenlemeler getirmektedir. Bu yönüyle, 4857 sayılı Kanunu, ILO'nun Uluslararası Sözleşmeleri, özellikle 138 Sayılı En Az Yaş Sözleşmesi ile getirilen düzenlemelerle uyum içerisindedir.

2.2.2.1 e Ba lamada Asgari Yaş

MADDE 71. - Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.

MADDE 72. - Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde onsekiz yaşını doldurmamış erkek ve her yaşta kadınların çalıştırılması yasaktır.

MADDE 85. - Onaltı yaşını doldurmamış genç işçiler ve çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaz.

Hangi işlerin ağır ve tehlikeli işlerden sayılacağı, kadınlarla onaltı yaşını doldurmuş fakat onsekiz yaşını bitirmemiş genç işçilerin hangi çeşitte ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabilecekleri Sağlık Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikte gösterilir.

2.2.2.2 Ücretli izin

MADDE 53.- Onsekiz ve daha küçük ya takti i çilerle elli ve daha yukarı ya takti i çilere verilecek yıllık ücretli izin süresi yirmi günden az olamaz.

Yıllık izin süreleri i sözleşmeler ve toplu i sözleşmeler ile artırılabilir.

2.2.2.3 Sağlık Muayeneleri

MADDE 87. - Ondört ya ından onsekiz ya ına kadar (onsekiz dahil) çocuk ve genç i çilerin i e alınmalarından önce i yeri hekimi, i çisi sa lı ı dispanserleri, bunların bulunmadı ı yerlerde sırası ile en yakın Sosyal Sigortalar Kurumu, sa lık oca ı, hükümet veya belediye hekimlerine muayene ettirilerek i in niteli ine ve artlarına göre vücut yapılarının dayanıklı oldu unun raporla belirtilmesi ve bunların onsekiz ya ını dolduruncaya kadar altı ayda bir defa aynı ekilde doktor muayenesinden geçirilerek bu i te çalı maya devamlarına bir sakınca olup olmadı ının kontrol ettirilmesi ve bütün bu raporların i yerinde saklanarak yetkili memurların iste i üzerine kendilerine gösterilmesi zorunludur. Sosyal Sigortalar Kurumu i e ilk giri muayenesini yapmaktan kaçınamaz.

Birinci fıkrada yazılı hekimlerce verilen rapora itiraz halinde, i çisi en yakın Sosyal Sigortalar Kurumu hastanesi sa lık kurulunca muayeneye tabi tutulur, verilen rapor kesindir.

Bu raporlar damga vergisi ve her çe it resim ve harçtan muaftır.

2.2.2.4 Çalı tırma Süreleri ve Yasaklar

MADDE 71.- Çocuk ve genç i çilerin i e yerle tirilmelerinde ve çalı tırılacakları i lerde güvenlik, sa lık, bedensel, zihinsel ve psikolojik geli meleri, ki isel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocu un gördü ü i onun okula gitmesine, mesleki e itiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir ekilde izlemesine zarar veremez.

Temel e itimi tamamlamı ve okula gitmeyen çocukların çalı ma saatleri günde yedi ve haftada otuzbe saatten fazla olamaz. Ancak, onbe ya ını tamamlamı çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir.

Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda birinci fıkrada öngörülen süreleri aşamaz.

MADDE 73. - Sanayiye ait işlerde onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılması yasaktır.

2.2.2.5 Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

4857 sayılı Kanunu'nun 71. maddesine dayanılarak hazırlanan, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 6/4/2004 tarihli, 25425 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu Yönetmeliğin amacı, çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerini, fiziksel, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişmelerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalıştırılmaları esaslarını belirlemek ve ekonomik istismarlarını önlemektir.

Yönetmeliğe göre; çocuk işçi, 14 yaşını bitirmemiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamamış kişi, genç işçi, 15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi ifade etmektedir.

Yönetmeliğe göre; düme ve yaralanma tehlikesi olabilecek şekilde çalıştırılmayı gerektirecek olanlar hariç meyve, sebze, çiçek toplama işleri, kümes hayvanları besiciliğinde yardımcı işler ve ipek böcekçiliği işleri, esnaf ve sanatkarların yanında satıcılık işleri, büro hizmetlerine yardımcı işler, gazete, dergi ya da yazılı matbuatın dağıtım ve satım işleri (yük taşıma ve istifleme hariç), fırın, pastane, manav, büfe ve içkisiz lokantalarda komi ve satıcı elemanı olarak yapılan işler, satış yerlerine etiket yapıştırma ve elle paketleme işleri, kütüphane, fuar, panayır ve sergi yerlerinde yardımcı işler (yük taşıma ve istifleme hariç), spor tesislerinde yardımcı işler ile çiçek satışı, düzenlenmesi gibi hafif işlerde 15 yaşını tamamlamamış işlerde çocuk işçiler çalıştırılabilecektir.

2.2.3 3308 Sayılı ıraklık ve Mesleki E itim Kanunu

1986 yılında yürürlü e konulan 3308 sayılı ıraklık ve Mesleki E itim Kanunu ile mesleki-e itim sistemi düzenlenmi tir. 2001 yılında bazı kanunlarda de i iklik yapan 4702 sayılı Kanun ile 3308 sayılı Kanunda de i ikler yapılımtır.

3308 sayılı Kanunun amacı; ıracak, kalfa ve ustaların e itimi ile okullarda ve i letmelerde yapılacak mesleki e itime ili kin esasları düzenlemektir. Çıraklık yanında, aday ıraklık uygulamasını da düzenleyen bu Kanuna göre; 14 ya ını doldurmu 19 ya ından gün almamı olmak, en az ilkretim mezunu olmak ve bünyesi ve sa lık durumu girece i mesle in gerektirdi i i leri yapmaya uygun olmak ıracıkla giri te aranan artlardır. 4702 sayılı Kanun ile 19 ya ından gün almı ancak daha önce ıraklık e itimden gememi olanların da ıracak olabilmelerine imkan tanınmtır.

3308 sayılı Kanuna göre, ıracıkla ba lama ya ını doldurmamı ve ıraklık döneminden önce kendisine i yeri ortamı tanıtılan, sanat ve mesle in ön bilgileri verilen ki i aday ıracak olarak kabul edilmektedir.

Aday ıracak ve ıracıklara ücretli izin verilerek, bunların mesleki ve genel e itim almalarına olanak tanınmakta; ancak bu e itimin süresi haftalık 8-10 saat ile sınırlandırılmaktadır. Pratik e itimin i yerinde veya ıraklık e itim merkezlerinde, teorik e itimin ise e itim kurumlarında ya da Milli E itim Bakanlı ı'nın uygun gördü  e itime elveri li i yerlerinde yapılaca ı belirtilmektedir.

Kanuna göre, aday ıracak ve ıracıkla ödenecek ücretler bunların ya larına uygun asgari ücretin % 30'undan az olamaz ve bu ücretler her türlü vergiden muaftır. Aday ıracak ve ıracıklar 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun i kazası ve meslek hastalıkları ile ilgili hastalık sigortası hükümlerinden faydalanırlar. Aday ıracak ve ıracıklara i letmelerce her yıl tatil aylarında 1 ay ücretli izin verilir.⁴⁶

⁴⁶ Akpınar, Taner; **ocuk Eme i Sorununa a da Bir Yaklaşım: K T'lerin ıracak Okulları (1938-1986)**, Fie k Enstitüsü alı an ocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, 1. Baskı, Ankara 1996, ss.29-31.

2.2.4 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu

1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu 6/5/1930 tarihli, 1489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlü e girmi tir. Çocuk çalı tırılması ile hükümler Kanunun “ çiler Hıfzısıhhası” adlı 7. bölümünde yer almaktadır.

Bu Kanuna göre, on iki ya ndan küçük çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleri ile maden i lerinde çalı tırılması yasaklanmı tir. On iki ya ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklarının günde azami sekiz saat çalı tırılabilce i ve bu çocuklara saat yirmiden sonra gece çalı ması yaptırılmayaca ı hüküm altına alınmı tir.

Ayrıca, mahalli belediyelerce bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda on sekiz ya ın altındaki çocukların çalı tırılması yasaklanmı tir.

2.2.5 222 Sayılı İlkö retim ve E itim Kanunu

222 Sayılı İlkö retim ve E itim Kanunu 5/1/1961 tarihli, 10705 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlü e girmi tir. Bu Kanun üzerinde, de i ik tarihlerde 18 kez de i iklik yapılmı tir.

Kanunun 59. maddesi çalı an çocuklarla ilgili düzenlemeler içermektedir. Bu maddeye göre, İlkö renim ça nda olup da mecburi ilkö retim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel i yerinde veya her ne surette olursa olsun çalı mayı gerektiren ba ka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalı tırlamazlar.

İlkö retim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalı tırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak artıyla ancak ders zamanları dı nda bu gibi yerlerde çalı tırılabilirler.

2.2.6 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu

2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu 14/07/1934 tarihli, 2751 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlü e girmi tir. Anılan Kanunun 12. maddesi ile, e lence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne ba lı yerlerde onsekiz ya ndan küçüklerin çalı tırılması yasaklanmı tir.

2.2.7 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa göre, çalı tırılanlar, i e alınmalarıyla kendili inden sigortalı olurlar. Sigortalılar ile bunların i verenleri hakkında sigorta hak ve yükümlülükleri sigortalının i e alındı ı tarihten ba lar. Bu suretle sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılamaz ve vazgeçilemez. Sözle melere, sosyal sigorta yardım ve yükümlerini azaltmak veya ba kasına devretmek yolunda hükümler konulamaz.

18 ya ndan küçük çocuk i çiler, Sosyal Sigortalar Kurumu'nun sa ladı ı tüm sigorta kollarına tabidir. Ancak 18 ya ndan önce malullük, ya lılık ve ölüm sigortalarına tabi olanların sigortalılık süresi, 18 ya mı doldurdıkları tarihte ba lamı kabul edilir.

2.2.8 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu

7/5/1983 tarihli, 18040 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlü e giren, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 20. maddesine göre, Onaltı ya mı doldurmu olup da Sendikalar Kanununa göre i çi sayılanlar, i çi sendikalarına üye olabilirler. Onaltı ya mı doldurmamı olanların üyeli i kanuni temsilcilerinin yazılı iznine ba lıdır.

2.2.9 818 Sayılı Borçlar Kanunu

29/04/1926 tarihli, 359 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlü e giren 818 Borçlar Kanunu çıraklık sözleşme mesinden do an borç ili kisine yönelik birtakım düzenlemeler getirmektedir. Bu Kanunun 330. maddesine göre, 18 ya mın altındaki i lerin gece süresinde ve hafta tatilinde çalı tırılmaları yasaktır.

318. maddesinde ise, çıraklık sözleşme mesinin usta ile çocu un yasal vasisi arasında yapılması gerekti i, sözleşme yapılacak i , çıraklı ın nevi ve süresi, günlük çalı ma süresi, ücret ve di er ödemeler ile deneme süresinin belirtilmesi gerekti i hüküm altına alınmı tır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK ÇALIŞMALARININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK POLİTİKALAR VE BUNLARIN UYGULANMASI İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

3.1 İPEC PROGRAMI (ÇOCUK ÇALIŞMALARININ SONA ERDİRİLMESİ İÇİN ULUSAL PROGRAMI)

Çocuk işçiliği dünya gündeminde en üst sırada yer alması gereken ve ivedi çözüm bekleyen bir sorundur. Milyonlarca çocuk, fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, duygusal, ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla uluslararası standartlara uygun olmayan koşullarda çalışmaktadır. Günümüzde çalışan çocukların sayısını kesin olarak söylemek mümkün olmasa da, ILO araştırmalarına göre dünyada 5-14 yaş grubunda 190 milyon çalışan çocuk bulunduğuna, 12-17 yaş grubu 283 milyon çocuğun çalışması için okula devam edemediği tahmin edilmektedir.

Kuruluştan bu yana, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocuk işçiliğini önemli bir konu olarak ele almıştır. 1992-1993 yıllarından itibaren ise çocuk işçiliği konusunu, ILO ölçekte gözetilmesi gereken bir konu olarak belirlemiştir ve "Çocuk işçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı"nı (International Programme on the Elimination of Child labour- IPEC) başlatmıştır. IPEC programı 1992 yılında Brezilya, Hindistan, Endonezya, Kenya, Tayland ve Türkiye'de başlatılmış, 1994 yılında Bangladeş, Nepal, Pakistan; Filipinler, Tanzanya, 1996-1997 yıllarında ise Kamboçya, Sri Lanka, Benin, Mısır, Madagaskar, Senegal, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua, Panama, Arjantin, Bolivya, Peru, Venezuela, Kolombiya ve Ekvator programına katılmıştır. Halihazırda 74 ülkede sürdürülen programa Afrika, Arap ülkeleri, Asya, Orta ve Doğu Avrupa'dan katılmak isteyen bazı ülkelerde de hazırlık çalışmaları yapılmaktadır.

Programına katılan ülkelerdeki çalışan çocukların korunması amacıyla gerçekleştirilen ulusal düzeydeki çalışmalar, kamu, gönüllü kuruluşlar ve ilgili sivil toplum kuruluşları (işçi sendikaları, iş müfettişleri, işveren örgütleri, eğitimciler, basın, aileler,

çocuklar ve di erleri) tarafından yürütülmektedir. ILO/ IPEC'in uzun vadeli asıl hedefi, çocuk i çili ine son verilmesi, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalı ma ko ullarının iyile tirilmesidir. Ancak, ülkelerin sosyo ekonomik ko ulları göz önüne alındı ında kaynakların yetersizli i ve alt yapı eksikli i çocuk i çili inin çok kısa vadede sona erdirilmesinin zor oldu unu ortaya koymaktadır. Bunun gerçeikle mesi pek çok ülkede sosyal ve ekonomik ko ulların iyile mesine ba lıdır. Bundan dolayı, IPEC önceli ini "en kötü biçimlerdeki çocuk i çili i" olarak belirlemi tir. IPEC stratejisi hükümetlerin çocuk i çili iyle mücadeledeki politik istek ve kararlılıklarını; i çi, i veren ve sivil toplum kurulu larıyla i birli i içinde en üst düzeye çıkarmasına katkıda bulunmaktır.

IPEC'in tüm dünyadaki uygulamaları ve tecrübesine dayanarak çok boyutlu bir sorun olan çocuk i çili inin önlenmesi için çok kurulu lu çözümler gerekti i söylenebilmektedir. Çocuk i çili iyle etkin bir mücadele için ulusal plan ve strateji olu turmak sorunun çözümünde öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Ulusal bir plan ve strateji olu tururken önem ta ıyan konuları a a ıdaki ekilde özetleyebiliriz ;

- Tüm ulusal eylemler için bir çerçeve çizmek ,
- Nihai amaçlı eylem planlaması yapmak,
- Hükümet, i çi ve i veren kurulu larına dü en görev ve sorumlulukları belirlemek ve etkin bir i bölümü yapmak,
- Sivil toplum kurulu ları ve di erlerinin rollerini belirlemek,
- Zaman sınırlı projeler geli tirmek,
- zleme ve de erlendirme için planlama yapmak,
- Finansman,

Tüm bu unsurları barındıran bir ulusal plan, e itim deste i ve ekonomik desteklerle birle ti inde çocuk i çili iyle etkin bir mücadelenin çerçevesini olu turabilir.

Türkiye'de, 1992-2001 döneminde IPEC programı çerçevesinde bir çok kamu kurum ve kurulu u, i çi-i veren kurulu ları ve sivil toplum kurulu ları tarafından

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışan Çocuklar Bölümü'nün koordinasyonunda 101 proje yürütülmü tür.

Türkiye, çocuk işçiliği konusunda önemli adımlar atmı tür. Çocuk işçiliğinin önlenmesi ulusal bir öncelik olmu ve hem işveren hem de işçi örgütlerinin önemli bir üyesi haline gelmi tür. Devlet kurumları, işveren örgütleri ve işçi sendikaları e güdüm içerisinde, güç birliği yaparak çalışmaları yapmaktadır.

1992-1993 yıllarını kapsayan ilk dönemde, IPEC'in temel stratejileri; çocuk işçiliği ve çocuk işçiliğine yol açan nedenlerin daha iyi anlaşılması; politika oluşturanların duyarlılıklarının artırılması; anahtar konudaki partnerlerin kurumsal kapasitelerinin artırılması; özellikle çalışan çocukların çalışmaları iyileştirilmesine yönelik olmak üzere doğrudan eylem programlarının yürütülmesi olmu tür.

1994-1995 yıllarında ise IPEC programları önceki deneyimler üzerine inşa edilmi tür. Önceki dönemde başarılı uygulamalar güçlendirilmi veya yaygınlaştırılmı ve ulusal programa sahiplenmenin artırılması amacıyla partner grubu genişletilmi tür. IPEC, çocuk işçiliği konusunda faaliyet yürüten, Çalışan Çocuklar Bölümü, Ulusal Yönlendirme Komitesi ve Danışma Grubu gibi kurumsal yapıların oluşturulmasında oldukça başarılı olmu tür. TÜRK tarafından çalışan çocuklar konusunda 1994 yılında ilk kez çocuk işçiliğine yönelik araştırma gerçekleştirilmi tür.

1996-1997 dönemindeki çalışmalar, daha önceki çalışmalardan elde edilen deneyimlerin daha geniş bir sosyo-ekonomik çerçeveye entegre edilmesi üzerine odaklanılmı tür. Bu dönemde projeler, önemli bileşenler olarak eğitim ve gelir yaratmayı kapsayacak şekilde kırsal kesime de yaygınlaştırılmı ve çalışan çocukların aile ve tehlikeli işlerden çekilmesi çalışmaları bu dönemde başlatılmı tür.

1998-2001 döneminde IPEC, başarılı müdahale modellerinin partner kuruluşların politikaları, programları ve bütçelerine entegre edilmesi yönünde gayret sarfetmi ve Birleşmiş Milletler Kuruluşları (UN CEF, UNDP ve UNFPA) ile ortak programlar geliştirilmesinde koordinatör görevi görmü tür. Bu dönemde, çocuk işçiliğinin önlenmesi, çalışan çocukların çalışmaları yaamından çekilmesi ve rehabilitasyonu amacıyla çeşitli partner kuruluşlarla seçilmiş coğrafik bölgelerde

uygulanan geni kapsamlı entegre programlar vasıtasıyla, çocuk i çili inin en kötü biçimlerinin önlenmesine yönelik programlara daha fazla önem verilmi tir.⁴⁷

ILO-IPEC kapsamında 1992-2001 döneminde yürütülen projeler;

Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı :

- Çalı an Çocuklar Biriminin Güçlendirilmesi
- Müfetti lerinin Çocuk çili i Konusunda E itimi
- Kimyasalların Çalı an Çocuklar Üzerindeki Etkisi
- Yapı tırıcı Üreticilerine Duyarlılık Kazandırılması
- Tayland Çalı ma Bakanlığı için Çocuk çili i Video Kasetlerinin Ço altılması
- Çocuk çili inin Önlenmesi için Zamana Ba lı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi
- Deprem Bölgesinde Yer Alan Yalova'da Çalı an Çocukların Rehabilitasyonu ve Çocuk çili inin Önlenmesi
- Türkiye'nin Batı Bölgesinde Seçilen Sanayi Meslek Dallarında Çocuk Eme inin Kullanımının Sona Erdirilmesi

Milli E itim Bakanlığı :

- Çıraklık E itiminde Ö retmenlerin Çalı an Çocuklar Konusunda Duyarlık Kazanması (stanbul)
- Çıraklık E itim Merkezi Müdürlerinin Çalı an Çocuklar Konusunda Duyarlık Kazanmaları
- Çalı an Çocukların E itime Kazandırılması
- Devamlılı ı ve E itim Ba arılarının artırılması konusunda MEB Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlü ü: Deprem Bölgesinde Yer Alan Adapazarı ve Gölcük'te Çalı an Çocukların Rehabilitasyonu ve Çocuk çili inin Önlenmesi,

Türkiye statistik Kurumu (TÜ K):

⁴⁷ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ; **2006b**, s.6.

- Çocuk çili i Konusunda Ulusal Ara tırma
- Çalı an Çocuklar Semineri
- Çocuk stihdamı Anketi Uygulanması

Emniyet Genel Müdürlü ü: Emniyet Genel Müdürlü ü'nün Kapasitesinin Artırılması,

Türkiye veren Sendikaları Konfederasyonu (T SK);

- Çocuk çili i le ilgili verenlerin Duyarlılı ın Artırılması
- “Türkiye’de Çocuk çili i” adlı Kitabın ngilizce Basılması
- Metal Sektöründe Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Ölçekli letmelerde çalı an Çocukların alı ma artlarının yile tirilmesi
- Pendik Sanayi Sitesinde alı an Çocuklar Bürosunun Olu turulması

Türkiye i Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-):

- Çalı an Çocuklar ve Genç ilerin Sorunları ve özüm Yolları Ulusal Sempozyumu
- Deri Sektöründe alı an Çocukların alı ma Ko ullarının yile tirilmesi Amacıyla TÜRK- Deri Sendikaları alı anlarının E itilmesi
- Bölge ve l Temsilciliklerinin E itimi ve Eylem Komiteleri Kampanyaları
- Sendikaların Çocuk çili i Konusunda Güçlendirilmesi

Hak i Sendikaları Konfederasyonu (HAK-): Çalı an Çocuklar Sorununun Anla ılması, Hak- ’in Çocuk çili i le ilgili Mücadele Kapasitesinin Geli tirilmesi,

Türkiye Devrimci i Sendikaları Konfederasyonu (D SK): D SK’in Çocuk çili i le Mücadele Kapasitesinin Geli tirilmesi,

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK):

- TESK Üyelerinin Çocuk çili i Konusunda E itimi
- TESK Yöneticileri yeri Denetleme ve Danı ma Grubu Üyelerinin Tanınması
- DDG Üyelerinin E itimi

- Çocuk çili inin Sona Erdirilmesi in alı an Çocukların Ailelerinin Gelir Düzeyinin Artırılması
- Çalı an Çocuklar in Sa lık ve Güvenlik Merkezi Kurulması

Türkiye Küçük Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Ara tırma Enstitüsü (TESAR):

- Halıcılık Sektöründe Çocuk çilerin Rolü
- IPEC Partnerlerinin zleme ve De erlendirme Konusunda E itim
- TESK DDG in E itim Programı Geli tirilmesi ve El Kitabı Hazırlanması

Ankara Büyük ehir Belediyesi: Ankara Sokaklarında alı an Çocuklar Merkezi

Ortado u Teknik Üniversitesi (ODTÜ):

- Yabancı Diller Yüksek Okulu Ö renci ve Okutmanlarının Çocuk çili i Konusunda Duyarlı Olmalarının Sa lanması
- Depremden Etkilenen Bölgelerde Sokakta alı an Çocukların Rehabilitasyonu ve Önlenmesi
- Çocuk çili ine Kar ı Yürütülen Eylem Programları Ülke Raporu

Bilkent Üniversitesi: Bilkent Üniversitesi Ö renci Dekanlığı Bünyesinde Çocuk çili i Birimi Kurulması, ngiliz Dili Meslek Yüksek Okulu Ö renci ve Okutmanlarının Çocuk i çili i Konusunda Duyarlı Olmalarının Sa lanması,

Fi ek Enstitüsü:

- Küçük yerlerinde çalı an Çocuklara Sa lık Hizmeti Sunulması (stanbul Ankara)
- Kız Çocukları alı tıran Küçük yerlerine Yönelik Sa lık ve Sosyal Hizmetler Sunulması (Denizli)
- Denizli'de çalı an Kız Çocuklarına Sa lık Hizmetleri Sunumu

Türkiye Kalkınma Vakfı:

- Kırsal Kesimde Çocuk çili i
- Kırsal Kesimde alı an Çocuklar in Mesleki E itim

- Kırsal Kesimde Çalı an Çocukların İkokul E itimlerinin Güçlendirilmesi
- Kırsal Kesim ve Ev Hizmetlerinde Çalı an Çocuklar ın Mesleki E itim

nsan Kaynakları Geli tirme Vakfı:

- Çocuk ınların Korunma Sistemini Geli tirmek ın İkö retim Müfetti leri le birli i
- İkö retim Müfetti lerinin Çocuk ını İ Konusunda Bilgilendirilmesi
- İkö retim Okul Müdürlerinin Çocuk ını İ Konusunda Bilgilendirilmesi

Mesleki E itim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı (MEKSA):

- Göçmen Çocuklar ın Mesleki E itim (Diyarbakır, anlıurfa, Gaziantep)
- MEKSA Ö retmenlerinin E itimi
- Diyarbakır'a ın Göçle Gelen Çalı an Çocuklar ın Mesleki E itim Programı

Türk Endüstri İli kileri Derne i:

- Türkiye'deki Endüstri İli kileri Konferansı Düzenlenmesi
- Endüstri İli kileri Açısından Türkiye'de Küçük yerlerinde Çalı an Çocuklar Semineri

Sosyal Hizmetler Derne i:

- stanbul Sokaklarında Çalı an Çocuklar Merkezi Olu turulmasına Yönelik Bir Ara tırma
- Çocuk ını İnin Temel Nedenlerinden Birisi Olan ın Göç Ara tırma Projesi

Ankara Foto raf Sanatçıları Derne i (AFSAD):

- Çocuk ını İ Konusunda Ödül Kazanan Foto rafların Kartpostal Olarak Basılması
- Çocuk ını İ Foto rafları

stanbul Sanat Foto rafları ve Sinema Amatörleri Derne i (FSAK): Ulusal Foto raf Sergisi

3.2 ÇOCUK ÇALI MA KONUSUNDA ÇALI MA YAPAN KURUM VE KURULULAR

3.2.1 Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hükümet adına ILO ve IPEC programında yer almak üzere mutabakat zaptını 1992 yılında imzalayarak, Türkiye'nin programa dahil olan ilk 6 üye ülkeden biri olmasına öncülük etmiştir. Söz konusu mutabakat zaptı ile öngörülen sürenin 1996 tarihinde dolması sebebiyle, 1996 yılı Eylül ayında imzalanan anlaşma ile mutabakat süresi, Aralık 2001 tarihine kadar ve 2001 yılında imzalanan yeni bir anlaşma ile de 12 Eylül 2006 tarihine kadar uzatılmıştır. Daha sonra yapılan bir protokolle sürenin 2011 yılına kadar uzatılması konusunda mutabakata varılmıştır. Bakanlık; çocuk işçiliği ile mücadelede kararlılık ve istekliliğini Bakan düzeyinde yapılan çeşitli beyanatlarla ortaya koymuştur. Bakanlık, kuruluş kanunuyla kendisine verilen görevler çerçevesinde ve ILO'nun ulusal partneri olarak, çocuk işçiliği ile 1992 yılından bu yana mücadele etmektedir. Bakanlık bünyesinde çocuk işçiliği konusunda aktif faaliyetlerde bulunan birimler bulunmaktadır.

3.2.1.1 Ulusal Yönlendirme Komitesi

Ulusal Yönlendirme Komitesi, Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müste rar Yardımcısının başkanlığında toplanmaktadır. Ulusal Yönlendirme Komitesi, başta çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak ülke düzeyinde uygulanacak program ve projelerin uygunluğuna karar vermek, koordinasyon ve takibini yapmakla görevlidir.

3.2.1.2 Ulusal Yönlendirme Teknik Komisyonu

Ulusal Yönlendirme Teknik Komisyonu, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak ülke düzeyinde uygulanacak program ve projeler ile uygulanmakta olan projelerin ara de rlendirme raporları hakkında Ulusal Yönlendirme Komitesi'ne teknik destek sağlamak, varsa programdan sapmaları tespit etmek ve alınacak tedbirlerle ilgili Ulusal Yönlendirme Komitesine rapor sunmakla görevlidir.

3.2.1.3 Danı ma Grubu

Danı ma Grubu'nun temel amacı, çocuk i çili i konusunda yapılan çalı malarla ilgili olarak kurumlar arası bilgi alı veri inde bulunmak, çalı maları ve deneyimleri payla mak, çocuk i çili ini önlemeye yönelik çözüm önerilerinde bulunmaktır.

3.2.1.4 Çalı ma Genel Müdürlü ü Çalı an Çocuklar Bölümü

Çalı an Çocuklar Bölümü, Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı ile Birle mi Milletler tarafından imzalanan protokol gere ince yürütülmesi planlanan “Kadın ve Genç çilerin Sorunlarına Çözüm Bulunmasına li kin Proje” çerçevesinde 1990 yılında ba latılan projeler kapsamında 09.01.1991 tarihinde Çalı ma Genel Müdürlü ü bünyesinde olu turulmu tur. 1992 yılında IPEC programlarının uygulamaya konulması ile bugünkü yapısını kazanan Çalı an Çocuklar Bölümü'nün çocuk i çili i ile ilgili görevleri unlardır;

- Çocuk i çili i konusunda çalı ma yapan tüm kurum ve kurulu lar arasında koordinasyonun sa lanması,
- Çocuk i çili ine yönelik ülke politikalarının belirlenmesi, belirlenen politikaların uygulanması için izlenecek strateji ve yöntemlerinin tespiti,
- UYK ve Danı ma Grubu'nun sekreteryaz hizmetlerinin yürütülmesi ve gerekli mevzuat çalı malarının yapılması,
- Ülkedeki çocuk i çili i ile ilgili yapılan çalı maların sonuçlarının ve istatistiki bilgilerin derlenmesi ve de erlendirilmesi,
- Çocuk i çili i konusunda çalı ma yapan tüm kurum ve kurulu ların çalı malarının izlenmesi ve katkı sa lanması,
- Ülkede çocuk i çili i konusunda yapılan çalı malar ve elde edilen bulgularla ilgili kamuoyunun bilgilendirilmesi ve duyarlılık artırıcı çalı malar yapılması,
- Ülkemizdeki çocuk i çili inin önlenmesine yönelik olarak yürütülecek çalı malar için uluslar arası kurulu ların ve di er ülkelerin de desteklerini almak üzere, kar ılıklı i birli ini sa lamaya yönelik temaslarda bulunarak sonuçları hakkında ilgili kurum ve kurulu ların bilgilendirilmesi,
- Çocuk i çili i konusunda, basın, yayın ve dokümantasyon merkezi olu turulması.

3.2.1.5 Tefti Kurulu Ba kanlı ı

Tefti Kurulu Ba kanlı ı, çalı ma hayatı ile ilgili mevzuatın uygulanmasının denetlenmesinden sorumludur. Ba kanlık, IPEC projelerinin ba lamasından bu yana çalı malarda aktif olarak yer almı ve 8 proje tamamlamı tır. ILO/IPEC programı konusunda 108 Müfetti i ocuk i çili i konusunda ILO'dan e itim almı ve daha sonra bu tüm müfetti lerin bu e itimden geçmesi sa lanmı tır.

ILO'nun, i müfetti lerinin ocuk i çili i konusundaki bilgi ve deneyimlerinden di er ülkelerinde yararlanması talebi zerine, Ukrayna, Romanya, Yemen ve Azerbaycan'daki i müfetti lerine, ülkemiz i müfetti leri tarafından e itim verilmi tir. Ayrıca, Hollanda ve Lüksembourg'da ILO tarafından düzenlenen konferanslara, talya'da ILO E itim Merkezinde düzenlenen, "ocuk çili i zleme Sistemleri" toplantısına katılan i müfetti leri, deneyimlerini di er ülkelerle payla mı tır.

Tefti Kurulu Ba kanlı ı, ocuk i çili i ile ilgili; ilgili mevzuatın ocuk i çili ine ili kin hükümlerinin etkin olarak uygulanmasının denetlenmesi, ocuk i çili inin nlenmesine yönelik denetim politikalarının belirlenmesi, i müfetti lerinin çalı malarında ortaya çıkan mevzuattaki noksanlıklar ve bo luklar ile mevzuat ihtiyaçlarının belirlenmesi, 182 sayılı sözle me çerçevesinde çocukların çalı tırlamayacakları i lerin tespiti, i i ve i verenlerin bilgilendirilmesi ve duyarlıla tırılması faaliyetlerinin yrtlmesi, ocuk i çili iyle ilgili olarak denetim ve benzeri faaliyetleri yürüten di er kurumlarla i birli i yapılması, ocuk i çili inin yo un olarak görüldü  enformel sektörün kayıt altına alınması çalı malarına katkı verilmesi görevlerini yürütmektedir.

3.2.1.6 Sa lı ı ve Güvenli i Genel Müdürlü 

Sa lı ı ve Güvenli i Genel Müdürlü , i sa lı ı ve güvenli i ile ilgili alanlarda inceleme, ara tırma, e itim ve mevzuatla ilgili çalı malar yapmak ve çalı ma hayatına ili kin mevzuatın ilgili hükümlerinin uygulanmasını sa lamakla görevli Bakanlık ana hizmet birimlerindedir.

Sa lı ı ve Güvenli i Genel Müdürlü , do rudan ocuk i ilerle ilgili çalı ma yrtmemekle birlikte, bünyesinde bulunan SGM ve buna ba lı Bölge Laboratuar eflikleri vasıtasıyla, çalı ma ya amının çocukların sa lık ve güvenlikleri üzerindeki

etkilerini artırma ve çocukların çalıştırılmayacağı alanların tespitine katkı verme kapasitesi bulunmaktadır.⁴⁸

3.2.1.7 Türkiye Kurumu Genel Müdürlüğü

Türkiye Kurumu Genel Müdürlüğü, 05/07/2003 tarihli, 25159 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4904 sayılı Türkiye Kurumu Kanunu ile kurulmuştur. Kurum, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın ilgili kuruluştur ve özel hukuk hükümlerine tabi, tüzel kişiliğe haiz, idari ve mali bakımdan özerk bir kamu kurumudur.

4904 sayılı Türkiye Kurumu Kanununun “Kurumun görevleri” başlıklı 3. üncü maddesinde, Kurumun görevleri; “Ulusal istihdam politikasının oluşturulmasına ve istihdamın korunmasına, geliştirilmesine ve genişletilmesinin önlenmesi faaliyetlerine yardımcı olmak, işsizlik sigortası işlemlerini yürütmek, iş gücü arz ve talebinin belirlenmesine yönelik iş gücü ihtiyaç analizlerini yapmak, yaptırmak, ve meslek analizleri yapmak, yaptırmak, iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri vermek, verdirmek, iş gücünün istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik iş gücü yetiştirme, mesleki eğitim ve iş gücü uyum programları geliştirmek ve uygulamak, istihdamdaki iş gücüne eğitim seminerleri düzenlemek, işçi isteme ve iş aramanın düzene konulmasına ilişkin çalışmalar yapmak, iş gücünün yurt içinde ve yurtdışında uygun oldukları yerlere yerleştirilmelerine ve çeşitli işler için uygun iş gücü bulunmasına ve yurtdışı hizmet akitlerinin yapılmasına aracılık etmek, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşların iş gücü, istihdam ve çalışma hayatına ilişkin olarak aldıkları kararları izlemek, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin taraf olduğu Kurumun görev alanına giren ikili ve çok taraflı anlaşma, sözleşme ve tavsiye kararlarını uygulamak” şeklinde belirlenmiştir.

Türkiye Kurumu Genel Müdürlüğü, çocuk işçiliği konusunda; Kendi işlerini kurabilecek kapasitede olanların tespiti ile, bu grupta yer alanlar için kendilerini eğitmeye yönelik kurslar düzenlenmesi, çalışma ve çalışma riski taşıyan çocukların ebeveynlerine ve yetkin kardeşlerine yönelik istihdam garantili kurslar organize edilmesi, işsizlikte mücadele çalışmalarında çocuk işçiliği boyutunun da dikkate alınarak sürdürülmesi, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak faaliyet gösteren diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılması, modüler eğitim programları konusunda MEB

⁴⁸ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **2006b**, s.s.32-34.

ve Uluslar arası kurulu lar ile i birli i içinde çalı malar yürütülmesi faaliyetlerini yerine getirmektedir.

3.2.2 Milli E itim Bakanlı ı

Milli E itim Bakanlı ı, çocuk i çili inin önlenmesinde önemli rol oynayacak bir kurumdur. Yapılan ara tırmalarda, e itimin çocuk istihdamını önleme de en etkili araç oldu u ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde, zorunlu e itimin 8 yıla çıkarılması, çocuk i çili inin azaltılmasında büyük katkı sa lamı tır. Milli E itim Bakanlı ı, çocuk i çili i ile ilgili olarak;

- Çocuk i çili i ile e itim arasındaki ili kinin ve e itimin çocuk i çili i üzerindeki etkilerinin ara tırılması,
- SHÇEK, Sosyal Yardımla ma ve Dayanı ma Genel Müdürlü ü ve 1 Eylem Komiteleri ile i birli i içerisinde tespit edilecek çocukların e itim masraflarının kar ılanması ve ekonomik destek sa lanması,
- Zorunlu temel e itim dı ı kalmı çocukların e itim sistemine kazandırılarak e itimlerini tamamlamalarına yönelik programlar yürütülmesi ve zorunlu e itimin 12 yıla çıkarılmasına yönelik çalı maların sürdürülmesi,
- Türkiye Kurumu ile i birli i içinde teknik e itim alan çocukların istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik çalı malar yürütülmesi,
- Mesleki e itime a ırlık verilerek, modüler e itim çalı malarının sürdürülmesi,
- Çocukların fizyolojik, ruhsal ve zihinsel geli melerine katkıda bulunacak rehberlik hizmetlerinin yaygınla tırılarak etkinle tirilmesi,
- Çalı tıkları için e itimlerine devam edemeyen veya devam edememe riski ta ryan çocukların e itimlerine devamlarını veya e itim sistemi dı ında kalmalarını sa layacak ve e itim ba arılarını artıracak faaliyetlerin yürütülmesi,
- E itim masraflarının yüksek olmasından dolayı okuldan ayrılan çocukların ve ailelerin desteklenmesi,
- Okul yöneticilerinin çalı an çocukların problemleri ve ihtiyaçları konusunda duyarlıla tırılması,
- Çocuk i çili i ile ilgili veri toplama çalı malarına destek sa lanması,

- Çıraklık e itimine devam eden çocukların, çalı tı ı i yerlerinin uygunluk açısından denetlenmesi ve çıraklık e itimine devam etmek isteyen ancak uygun i yeri bulmakta güçlük çeken çocukların uygun i yerlerine yerle tirilerek e itim almalarını sa layıcı çalı malar yapılması,
- Özellikle kırsal bölgelerde Yatılı Bölge Okulları (Y BO) ve ta ımalı e itimin yaygınla tırılması,
- E itimin sosyal ve bireysel getirisi, çocukların e itime devam etmesinin önemi dikkate alınarak, ailelere e itimin önemini anlatacak programlar hazırlanması, yazılı ve görsel basın , sivil toplum kurulu larının ve üniversitelerin deste i alanlara bir kampanya ba latılması,⁴⁹

faaliyetlerini yerine getirmektedir.

3.2.3 İ i li Bakanlı ı

Suç i lenmesini önlemek, suçluları takip etmek ve yakalamak, ülkenin idari bölümlere ayrılması, il ve ilçelerin genel idarelerini, mahalli idareleri ve bunların merkezi idare ile olan alaka ve ili kilerini düzenlemek, İ i li Bakanlı ının asli görevleri arasında yer almaktadır.

İ i li Bakanlı ı kendi ba lı Valilikler, Emniyet Genel Müdürlü ü ve Jandarma Genel Komutanlı ı vasıtasıyla çocuk i çili i, özellikle de 182 sayılı ILO sözleşmesinde belirtilen çocuk i çili inin en kötü biçimleri ile mücadele etmektedir.

3.2.3.1 Valilikler

Valiliklerin çocuk i çili i ile mücadelede konusunda sorumluluk alanları; illerde çocuk i çili i ile ilgili olarak yürütülen çalı maların koordinasyonunu sa lamak, çocuk i çili inin en kötü biçimlerinin önlenmesine yönelik ulusal programın illerde uygulanmasından sorumlu bulunan İl Eylem Komitelerinin çalı malarını yönlendirmek ve koordine etmek, çocukların 182 sayılı sözleşmede belirtilen artlarda çalı tırıldı ının tespit edilmesi durumunda ilgili birimlerin müdahalesini sa lamak olarak belirlenmiştir.

⁴⁹ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; **2006b**, s.37.

3.2.3.2 Emniyet Genel Müdürlü ü

Çocuk i çili inin engellenmesine yönelik olarak, Emniyet Genel Müdürlü ü, mevcut mevzuat hükümleri dahilinde, yasaklanmı çocuk i çili i tespit ve ikayetlerini ilgili kurum ve kurulu lara intikal ettirmek, çocukların umuma mahsus ve açık yerlerde çalı tırılıp çalı tırılmadı nı kontrol etmek, sorumluluklarını yerine getirmeyen ve velayet hakkını kötüye kullanan ana-baba veya çocuktan hukuken sorumlu olan di er ki iler hakkında Cumhuriyet Savcılı na bilgi vermek, yapılan hizmet içi e itimlerde, çocuk i çili i konusunda ilgili personelin e itimini sa lamak görevlerini yerine getirmektedir.

3.2.3.3 Jandarma Genel Komutanlı ı

Jandarma Genel Komutanlı ı, suça sürüklenen, suç ma duru ve korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili görevleri Çocuk Koruma Kanunu, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu ve Jandarma Te kilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeli i çerçevesinde, daha çok kötü artlardaki çocuk i çili i ile mücadele etmektedir.

Jandarma Genel Komutanlı ı'nca çocukların suçtan korunması ve suç i lemelerinin önlenmesi ile ilgili görevlerin daha etkin olarak yerine getirilmesi amacıyla, 2001 yılında stanbul-Bahçe ehir'de, 2003 yılında Ankara, zmir ve Aydın'da, 2004 yılında Antalya ve Erzurum'da, 2005 yılında ise stanbul-Ta delen'de olmak üzere toplam (7) Jandarma Çocuk Merkezi faaliyete geçirilmi , ayrıca 2003 yılında mevcut te kilatlanma içinde "Çocuk Koruma lem Astsubayı" kadrosu ihdas edilmi tir.

3.2.4 Sa lık Bakanlı ı

Sa lık Bakanlı ı, temel sa lık hizmeti ilkeleri do rultusunda, ülke çapında koruyucu ve tedaviye yönelik sa lık hizmeti verilmektedir. Hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında bulunmayan ki ilerinin tedavi giderleri ye il kart verilerek devlet tarafından kar ılanmaktadır. Sa lık Bakanlı ı'nın çocuk i çili i ile mücadele sorumluluk alanları;

Çalı an çocukların herhangi bir sosyal güvenlik kurulu u kapsamına girmeyenlerin sa lık muayenelerinin ve gerekti inde tedavilerinin yapılması, çalı an

çocukların sa lık bakımından maruz kaldıkları riskler açısından toplumsal duyarlılık artırıcı faaliyetler yürütülmesi, aile planlaması ve aile planlamasının çocuk i çili ine etkileri konusunda toplumsal duyarlılı mın artırılması, çalı an çocukların periyodik ve gerekli sa lık kontrollerinin ve gerekti inde tedavilerinin gerçekleştirilmesi, kuruma ba lı meslek hastalıkları hastanelerince, çalı ma ortamının çocukların sa lıkları üzerindeki etkilerinin ara tırılmasına yönelik çalı maların yapılması olarak belirlenmi tir.

3.2.5 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlü ü

Ülkemizde, sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan çocuklara, gençlere ve yeti kinlere, özür lülere, ya lılara, ailelere ve topluluklara yönelik maddi ve manevi içerikli sosyal hizmetleri planlamak, uygulamak ve uygulanmasını te vik etmek, rehberlik sa lamak, yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemek görevi, 2828 sayılı Kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlü ü'ne verilmi tir. Son yıllarda ülkemizde, özellikle yo un göç alan büyük kentlerde sokak çocukları ve sokakta çalı an çocukların sayısında önemli artı lar meydana gelmi tir. SHÇEK Genel Müdürlü ü'nün çocuk i çili i ile mücadelede sorumluluk alanları;

- Sokakta çalı an çocuk ve gençlerin rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sa lamak amacıyla; illerin ihtiyaçları do rultusunda çocuk ve gençlik merkezlerinin sayısının artırılması,
- Türkiye genelinde sokakta çalı an çocuklarla ilgili ara tırma yapılması,
- Çocuk ve gençlik merkezlerinde çocuklara ve yeti kinlere verilen rehberlik, e itim ve rehabilitasyon hizmetlerinin güçlendirilmesi,
- Ba bakanlı ın 2005/5 nolu genelgesi sonrasında, sokakta ya ayan/çalı tırılan çocuklara yönelik yeni hizmet modellerinin ihtiyaç duyulan illerde yaygınla tırılması,
- Toplum merkezleri aracılı ıyla yurtta lık ve çocuk hakları e itim programı ve ebeveyn ve çocuklara yönelik sürdürülen çalı maların tüm illere yaygınla tırılarak sürdürülmesi olarak belirlenmi tir.⁵⁰

⁵⁰ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; **2006b**, s.43.

3.2.6 Sosyal Yardımla ma ve Dayanı ma Genel Müdürlü ü

Yoksulluk içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti peki tirici önlemleri alarak gelir dağılımını e it bir şekilde gerçekle mesini sağlamak, sosyal yardımla ma ve dayanı mayı te vik etmek amacıyla 1986 yılında 3294 sayılı Yasa ile Sosyal Yardımla ma ve Dayanı mayı Te vik Fonu ve bu yasayı uygulamak üzere, 2004 yılında 5263 sayılı Yasa ile de Sosyal Yardımla ma ve Dayanı ma Genel Müdürlü ü kurulmu tur.

Sosyal Yardımla ma ve Dayanı mayı Te vik Fonunda toplanan kayna ın ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni olarak dağı tılmak üzere her il ve ilçede sosyal yardımla ma ve dayanı ma vakıfları kurulmu tur. Sosyal yardımla ma ve dayanı ma vakıfları; illerde valilerin, ilçelerde kaymakamların başkanlı ında il ve ilçe üst düzey yöneticilerinden oluşan mütevelli heyetleri tarafından yönetilmektedir.

Sosyal Yardımla ma ve Dayanı mayı Te vik Fonunun çocuk i çili i ile mücadele de sorumluluk alanları;

- Sosyal yardımların ihtiyaç içindeki vatandaşlara ula tılmasında, çocuk i çili inin en önemli nedeninin yoksulluk olduğu hususunda ve yardıma muhtaç ailelerin büyük ço unlukla çocuklarını çalış tırma e iliminde olduklarından hareketle, çocukların çalış ma hayatından alınarak e itime yönlendirilmesi boyutunun dikkate alınması,
- Sosyal Yardımla ma Vakıflarının mütevelli heyetlerinin çocuk i çili i ile sosyal yardımların ba lantısı hususunda duyarla tılması,
- Sosyal yardımların sunumunda, çalış ma hayatından alınarak e itime yönlendirilen çocuklara ve ailelerine öncelik verilmesi konusunda gerekli çalış maların yapılması,
- Çocuk i çili i konusunda çalış ma yapan kurum ve kuruluş larla i birli i yapılarak ayni ve nakdi yardım ihtiyacı olan çocuk ve ailelerin belirlenmesi,
- Ekonomik nedenlerle e itimine devam edemeyen veya e itime devam edememe riski bulunan çocukların e itim masraflarının karşı lanması,
- Aile bireyelerine i kurabilmeleri için yardım yapılması,⁵¹

⁵¹ Çalış ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; **2006b**, s.44.

olarak belirlenmiştir.

3.2.7 Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye İstatistik Kurumunca, IPEC programı çerçevesinde 1994 (Ekim), 1999 (Ekim) ve 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) yıllarında, Çocuk Gücü Anketleri, Türkiye genelinde uygulanmış ve bu anket sonuçları yayınlanmıştır.

3.2.8 Sendikalar

3.2.8.1 Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), çocuk işçilerine karşı, 1993 yılından beri ILO'nun, IPEC Programı dahilinde çeşitli projeler yürütmektedir.

TİSK'in, IPEC projeleri kapsamındaki çalışmaları; zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitime yönlendirilmelerini, zorunlu eğitimini tamamlama ve çalışmak zorunda kalan çocukların yasal çerçeve içinde çalıştırılmaları ve çalışmalarının iyileştirilmesi konularında işverenlerin ve ilgili çevrelerin duyarlılıklarını artırarak olumlu gelişmeler sağlanmasını, çocuklara, ailelerine ve işverenlerine sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmesi amaçlanmıştır.⁵²

TİSK, 1993-1994 döneminde ILO-IPEC Programı çerçevesinde "Çocuk İşçiler Konusunda Yöneticilerin Eğitimi Projesi"ni başlatmıştır. Bu kapsamda, Konfederasyonlarına üye işveren sendikalarına bağlı işyerlerinde çalışanların ne kadarının çocuk (18 yaşın altı) olduğunu ve bunların hangi statüde çalıştığını tespit etmek amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. Yapılan anket çalışmasına 12 sektörden gelen cevaplar 485 işyerini ve yaklaşık 1 milyon çalışmanı kapsamıştır. Bunun içinde toplam çalışanların sadece %2.9'unun çocuk olduğu, bu oranın %94.1'inin işe, işverenlerin 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu uyarınca beceri eğitimi yaptırmakla yükümlü olduğu meslek lisesi öğrencileri olduğu tespit edilmiştir.

1 Nisan 1995'de "Küçük Ölçekli Metal Sanayi İşverenlerinin Duyarlılıklarını Artırmak" isimli ikinci dönem TİSK-IPEC projesi başlatılmıştır. Bu amaçla TİSK'in IPEC Projesi çerçevesinde çalışma programına aldığı konu; "İstanbul'da küçük ölçekli

⁵² TİSK ve TÜRK-Ortak Yayını; **Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Çocuklar**, Yayın No: 281, Ankara 2007, ss.23-24.

metal sanayii i verenlerinin özellikle ıraklık sistemi hakkında bilgilendirilmesi ve konuya duyarlılıklarının artırılması" olmu tur.

Bu ereve, stanbul'da metal sanayiinde kk ve orta ölçekli i letmelerin yo un olarak bir arada bulundu u ve bu kesimi temsil niteli ine haiz  Sanayi Sitesi seilmi tir. Bunlar; Do u, Pendik ve Atatürk Sanayi Siteridir.

Bu sanayi siterine gidilerek anketler düzenlenmi , i verenlere 3308 sayılı Mesleki E itim Kanunu hakkında bilgi aktarmak ve çalı an çocukları Mesleki E itim Merkezlerine yönlendirmelerini sa lamak için seminerler düzenlenmi tir.

1 A ustos 1996'da "Metal Sektöründe Faaliyet Gösteren Kk ve Orta lekli letmelerde çalı an çocukların çalı ma artlarının yile tirilmesi" konulu proje ba latılmı tir.

Bu proje döneminde ise stanbul MES ve Fatih Sanayi Siterinde metal sektöründe faaliyet gösteren i yerlerine gidilmi ve buralarda i sa lı ı ve güvenli ine ili kin bilgiler aktararak, duyarlılık artırılmaya çalı ılmı tir.

stanbul Pendik Sanayi Sitesindeki i verenlerin deste iyle, do rudan sanayide çalı an çocuklara giderek, onlara sa lık ve e itim alanlarında hizmet vermek ve 1993 yılından beri sürdürmekte oldu u çalı malarını kurumla tırmak amacıyla "T SK alı an ocuklar Bürosu"nu olu turulmu tur.⁵³

3.2.8.2 Türkiye i Sendikaları Konfederasyonu

Türkiye i Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-), alı an çocukların sorunlarının çözümü ile ilgili olarak, 1992 yılından beri ocuk i çili iyle mücadele etmektedir.

Bu süreçte, gerek ulusal gerekse uluslar arası kurum ve kurulu larla i birli i yaparak e itli projeler yürütmektedir. Bu konuda, ara tırmalar yapmakta, seminer ve sempozyumlar düzenlemekte, ocuk i çili i ile ilgili kitap, afi bro rler hazırlamaktadır.

⁵³ Türkiye veren Sendikaları Konfederasyonu; **Sanayide alı an çocuklar ve T SK'in Faaliyetleri**, Yayın No:222, Ankara 2002, s.23.

Türkiye İçi Sendikaları Konfederasyonu çocuk işçileri ile ilgili faaliyetlerindeki çalışmaları yürütmektedir;

1993 yılında Genel Merkez bünyesinde Türk-İş Çalışan Çocuklar Bürosu kurulmuştur. 1993-1994 döneminde “Çalışan Çocuklar Konusunda İçi Sendikalarının Etkinliklerinin ve Duyarlılıklarının Artırılması Projesi” uygulanmıştır.

1994 yılında “Ankara’da Ağış ve Metal Sanayisinde Bir Alan Araştırması” yapılarak bu sektörde çalışan çocukların toplumsal profili çıkarılmıştır.

1994-1996 döneminde “Deri-İş Sendikasının Güçlendirilmesi ve Emeçitçilerin Emeçitimi” projesi uygulanmıştır. Proje kapsamında üç emeçitim semineri düzenlenmiştir.

1996-1997 döneminde “Türk-İş Bölge ve İl Temsilciliklerinin Güçlendirilmesi, Yöneticilerinin Emeçitimi ve Eylem Komitelerinin Kampanyaları Projesi” yürütülmüştür.

1997 yılında Türk-İş Bölge Eylem Komiteleri için Gelişim Planının Belirlenmesi projesi hayata geçirilerek, çocuk işçilerine karışık on basamaktan oluşan sendikal model geliştirilmiştir.

1998-1999 döneminde “Kısa Vadede Çocukların Çalışma Koşullarının iyileştirilmesi, Uzun Vadede Çocuk İşçilerinin Sona Erdirilmesi için Çok Yönlü Eylem Programı” uygulanmıştır.

2000-2001 döneminde TÜRK-İş’in öncülüğünde HAK-İş ve DİSK’le birlikte Diyarbakır, Gaziantep, Adana, Bursa ve Çanakkale’de “Sokakta Yaşayan veya Yaşamaya Riski Olan Çocukların Emeçitime Kazandırılması Projesi” çerçevesinde 1600 çalışan çocuk yatılı okullara yerleştirilmiştir.

2006 yılında, Türkiye’de sokakta çalışan/yaşayan çocukların sorunlarını en üst düzeyde dile getirmek, bu konuda toplantılar düzenlemek, gelişmeleri kamuoyu ile paylaşmak, ilgili kuruluşları yerelden merkeze doğru harekete geçirmek amacıyla “TÜRK-İş Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocukları İzleme Projesi” geliştirilmiştir.

2006-2007 döneminde T SK'le birlikte "Çalı an Çocukların Korunması için Toplumsal Birlik Projesi" geli tirilerek, proje çerçevesinde Adana'da Çocuklar için Toplumsal Destek Merkezi açılmı tır.⁵⁴

3.2.8.3 Hak için Sendikaları Konfederasyonu

Hak için Sendikaları Konfederasyonu (HAK-), ILO/IPEC programı çerçevesinde çe itli faaliyetler gerçekle tirmektedir. 03-04 Mart 2000 tarihinde, Sakarya'da Çıraklık ve Mesleki E itim Kanunu kapsamındaki alanlarda çalı an çırakların sorunlarını ara tırmak amacıyla 15.148 i yerinden tesadüfi olarak seçilen 19 ya ve altı 204 çocu a anket uygulanmı tır. Ara tırmada, çalı an çocukların büyük bir ço unlu unun e itim ve gelir seviyesi dü ük ailelerden geldi i, ekonomik nedenlerle kötü ko ullarda çalı tıkları, kendilerini ilgilendiren konularda bilinçsiz oldukları tespit edilmi tir. 21-22 Ocak 2000 Gaziantep ve 10-11 ubat 2000 Karaman'da çocuk i çili i ile mücadele seminerleri düzenlenmi tir. Seminer düzenlenen bu illerde, Eylem Komiteleri olu turulmu ve bu komiteler çocuk i çili i ile mücadelenin etkin ekilde gerçekle tirilebilmesi amacıyla e itim almı lardır.

3.2.8.4 Devrimci için Sendikaları Konfederasyonu

Devrimci için Sendikaları Konfederasyonu (D SK), IPEC projelerinin ba langıcından itibaren projelerde aktif olarak yer almaktadır.

Çocuk i çili i ile ilgili olarak; Uluslar arası Çalı ma Örgütü (ILO) ile ortakla a yürütülen proje kapsamında stanbul, Çorlu ve Denizli'de çocuk i çili iyle mücadele eylem planı olu turulmu , çalı malar ba latılmı tır, TÜRK- ve HAK- Konfederasyonlarıyla ortakla a yürütülen "Sokaktan E itime" projesi kapsamında 6 ilde toplam 1710 sokakta çalı an çocuk yatılı ilkö retim bölge okullarına yönlendirilmı tir, D SK'e ba lı Genel- Sendikası, çocuk istismarının bir türü olan 'çocuk i çili i' sorununa dikkat çekmek için 2007 yılında öykü kitabı yayınlamı tır.

⁵⁴ T SK ve TÜRK- Ortak Yayını; 2007, ss.30-32.

3.2.9 Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, 7/6/2005 tarihli, 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kurulları Kanununa göre görev yapmaktadır. Bu kanunun amacı, 1. maddesinde “Esnaf ve sanatkarlar ile bunların yanlarında çalışanların meslekî ve teknik ihtiyaçlarını karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlerine uygun olarak gelişmelerini ve meslekî eğitimlerini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak, meslek disiplini ve ahlâkını korumak ve bu maksatla kurulan tüzel kişilere sahip kamu kurumu niteliğindeki esnaf ve sanatkarlar odaları ile bu odaların üst kuruluşu olan birlik, federasyon ve Konfederasyonun çalışmaları usûl ve esaslarını düzenlemek” olarak belirtilmiştir.

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK), IPEC projelerinden başlangıcından bu yana çocuk işçileri ile mücadelede aktif rol almaktadır. Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu çocuk işçileri ile mücadelede; çocuk işçilerinin en kötü biçimlerinin önlenmesine yönelik olarak hükümet, işçi ve işveren kuruluşlarıyla işbirliği yapmakta, çalışmaları hayatından alınan çocukların eğitim ve rehabilitasyonlarına katkı sağlamakta, üyelerinin ve kamuoyunun çocuk işçileri konusunda duyarlılığının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütmekte, kendisine bağlı işletmelerde çalışan çırak öğrencilerin meslekî eğitim merkezlerine kayıtlarının sağlanmasına yardımcı olmakta ve çalışmaları izleyip denetlemektedir.

3.2.10 Fide Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı

Fide Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, çalışan çocukların çalıştıkları ortamların geliştirilmesi ve onlara sağlık hizmeti sunulması konusunda “Fide Modeli” olarak adlandırılan bir model oluşturmuştur.

Bu model, çocuk çalıştıran küçük işletmelerinin çalışma ortamlarının geliştirilmesi ve buralarda çalışan çocukların bütüncül koruyucu sağlık hizmetleri olmak üzere, “sosyal” boyutunu da içine alacak biçimde “işçi sağlığı ve güvenli iş” hizmetlerinden yararlanmalarını hedefleyen bir çalışmadır. Hazırlıklarına 1982 yılında başlanılan Fide Enstitüsü’nün, küçük işletmelerini bir ortak sağlık-güvenlik birimi çevresinde örgütlemesiyle yürütülmektedir. Yürüyen Kliniklerle (mobil ünit) küçük işletmelerine

ula ılması, ıraklık E itim Merkezlerinde okul sa lı ı birimleri olu turulması ve bu çalı maların yapıldı ı küçük sanayi sitesinde bir “sanayide sa lık merkezi” kurulmasıyla uygulamaya konulmaktadır. 1992 yılında ILO/IPEC kapsamında destek alan çalı malar, büyük bir sıçrama göstermiştir. Bugün, kendi üretti i olanakları da kullanarak ya amını sürdürebilece ini kanıtlamı olup, çalı malar Ankara, stanbul, Denizli’de 5 merkezde yürütölmektedir.⁵⁵

3.2.11 Ankara Büyük ehir Belediyesi

Ankara Büyük ehir Belediyesi ile ILO-IPEC arasında ba ıtlanan anla ma ile ba latılan çalı malarda, sokakta çalı an çocukların aileleriyle ilgili sorunlarını çözmek; okuyorlarsa, okullarında kar ıla tıkları güçlükleri a mak, rehabilitasyonlarını sa lamak; daha güvenli bir gelece e yönlendirmek; di er bir deyi le onların ihmalini ve istismarını önlemek amaçlanmaktadır. Bunun için Ankara’da Sıhhiye Çok Katlı Otoparkı içinde 200 çocu a do rudan hizmet verecek biçimde 1200 m²’lik bir alan, 1 Temmuz 1993 tarihinden bu yana kullanılmaktadır. Sokakta alı an çocuklara, burada, beslenme, sa lık bakımı, spor ve animasyon faaliyetleri, e itim yardımları yanında; sa lıklı-kalıcı meslek edinme yönünde çalı malar da yaptırılmaktadır. Yine ailelere yönelik psikolojik danı ma, tedavi ve yönlendirme hizmetleri de verilmektedir.⁵⁶

3.2.12 Üniversiteler

Üniversiteler, ülke genelindeki yaygın konumları ve birikimli personeli ile çocuk i çili inin önlenmesine yönelik ara tırma ve inceleme faaliyetleri yürütmektedirler. Bu güne kadar, IPEC programında kısıtlı olarak yer alan Üniversitelerin, çocuk i çili inin en kötü ekillerinin önlenmesine yönelik olarak aktif katılım ve çalı malarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Üniversitelerin çocuk i çili i ile mücadelede sorumluluk alanları; çocuk i çili inin en kötü biçimlerine yönelik ara tırma faaliyetleri ve çocukların çalı ma hayatında kar ıla tıkları risklerle ilgili ara tırmalar yürütölmesi, kamuoyu duyarlılı nı artırıcı faaliyetlerin yürütölmesi, çocuk i çili i ile ilgili seminer, sempozyum ve konferanslar düzenlenmesi, ö retim görevlilerinin ve ö rencilerin e itim ve

⁵⁵ Fi ek, Gürhan; “Türkiye’de Çocuk Eme i çalı malarına Genel Bir Bakı ”, <http://www.fisek.org.tr/019.php>, (20.08.2007)

⁵⁶ <http://www.fisek.org.tr/019.php>

duyularla tırılmalarının sa lanarak çocuk i çili i ile mücadelede çalı malara aktif olarak katılımlarının sa lanması, ilgili bölümlerin müfredat programlarına çalı ma hayatında kar ıla ılan riskler ve çocuk i çili i ile ilgili konuların entegre edilmesi⁵⁷olarak tespit edilmi tir.

3.2.13 Uluslar arası Kurulu lar

Çocuk i çili i ile mücadelede, uluslar arası kurulu larla i birli i, bilgi alı veri i ve finansal destek sa lanması büyük önem ta ımaktadır. Bu güne kadar çocuk i çili inin önlenmesine yönelik olarak; ILO, UNICEF, Avrupa Birli i, UNDP; UNFPA, WHO, FAO ve Dünya Bankası Türkiye’de çe itli projelerde aktif olarak yer almı larıdır.

3.2.14 Di er Kurum ve Kurulu lar

Çocuk çili i ile ilgili olarak; Türkiye Kalkınma Vakfı, Sosyal Hizmetler Derne i, nsan Kaynakları Geli tirme Vakfı, Çocuk Vakfı, Türkiye Küçük Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Ara tırma Enstitüsü (TESAR), Mesleki E itim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı (MEKSA) ve Türkiye Endüstri li kileri Derne i gibi sivil toplum kurulu ları da faaliyetler yürütmektedir.

⁵⁷ Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı; **2006b**, s.49.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk işçiliği sorunu gelimekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi, ülkemiz için önem taşıyan bir konudur. Türkiye’de çocuklar, iş gücü piyasasının çeyrek itli alanlarında çok küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadır. Gelimekte olan ülkemizin çeyrek itli temel sorunları bulunmaktadır. Bu nedenle, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması bu temel sorunların aılması ile mümkün olabilecektir. Gelimekte olan ülkeler grubunda yer alan ülkemizde; her ne kadar hızı azalsa da yaşanan hızlı nüfus artışı, çeyrek itli nedenlerle kırdan kente olan yoğun göç, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları, eğitim imkanlarına ulaşmada sıkıntılar ve eğitimin maliyeti, yüksek seviyelerdeki işsizlik oranları, ailelerin çocuklarını bir üretim aracı olarak görmeleri, işverenlerin küresel rekabette avantaj sağlamak için ucuz iş gücü olarak gördükleri çocukları çalıştırmayı tercih etmeleri, hızlı ve çarpık kentleşme, mevzuat eksiklikleri ve etkin denetimin yapılamaması gibi nedenlerle, çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2006(Ekim-Kasım-Aralık) ÇA sonuçlarına göre; 6-17 yaş grubundaki çocuklar, 72 milyon 957 bin kişi olan kurumsal olmayan sivil nüfusun % 22,3’ünü oluşturmaktadır. 6-17 yaş grubundaki çocukların 7 milyon 962 bini çalışmaktadır. Çalışan çocukların 958 bini ekonomik faaliyetlerde, 7 milyon 4 bin kişi ise evlerinde çalışmaktadır. Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların istihdam oranı % 5,9 olarak gerçekleşmiştir. Çocukların % 43,1’i evlerinde çalışmaktadır. Ekonomik faaliyetlerde çalışan erkek çocuklar, kız çocuklardan daha fazladır. Evlerinde kız çocuklarının sayısı ise kız çocuklarından daha fazladır. 1994 yılından itibaren 6-17 yaş grubundaki nüfus artmasına rağmen, bu yaş grubundaki ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuk sayısı azalmaktadır. Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısında, 2006 yılında 1994 yılına göre % 58 oranında azalma meydana gelmiştir. Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısında bu denli büyük bir azalma, 1992 yılından beri uygulanan Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Ulusal Programı (IPEC) ve 1997 yılında kabul edilen 8 yıllık zorunlu eğitimin büyük katkısının olduğu düşünülmektedir.

2006 Ç A sonuçlarına göre çalı an çocukların % 48'i kentte, % 52 ise kırd a istihdam edilmektedir. 1994 ve 1999'da çalı an çocukların çok büyük kısmı kırd a istihdam edilirken, 2006'da kent ve kır istihdamı hemen hemen e itlenmi tir.

1999 Ekim Ç A sonuçlarına göre, 6-17 ya grubunda ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların; % 63'ü hanehalkının ihtiyaçlarına katkıda bulunmak, % 16'sı ailesi istedi i için, % 10'u i ö renmek ve meslek sahibi olmak için, % 6'sı kendi ihtiyaçlarını kar ılamak için, % 4'ü ise de i ik nedenlerle çalı maktadır.

2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A sonuçlarına göre; 6-17 ya grubundaki çocukların 13 milyon 772 bini okula devam etmekte, 2 milyon 491 bini ise okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyen çocukların % 26,3'ü ekonomik faaliyetlerde, % 44,4'ü ev i lerinde çalı rken, % 29,2 ise çalı mamaktadır. Okula devam eden çocukların % 2,2'si ekonomik faaliyetlerde, % 42,8'i ev i lerinde çalı rken, % 55,0'ı çalı mamaktadır. Görüldü ü üzere, okula devam eden çocukların çok küçük bir bölümü ekonomik faaliyetlerde çalı maktadır. Bu sonuçta, çocuk i çili inin önlenmesinde e itimin rolünün önemini birkez daha göstermektedir.

1999 Ç A sonuçlarına göre, çocukların % 30,8'i okula ilgi duymaması, % 23,7'si okul masraflarının çok yüksek olması, % 9,7'si uygun okulun olmaması, % 7,6'sı ailesine ev i lerinde yardım etmek zorunda olması, % 7,0'ı ailesinin izin vermemesi, % 21,1'i ise di er (Ö retmenleri ile iyi geçinememesi, sakatlanması veya hastalanması, karde lerine bakmak zorunda kalması, hanehalkının ekonomik faaliyetine yardım etmek zorunda kalması, ücretli çalı mak zorunda kalması, i ö renmek ve meslek sahibi olmak için, üniversite sınavlarına hazırlanması)nedenlerle okula devam etmemektedir.

2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A sonuçlarına göre; 958 bin çalı an çocu un; 392 bini tarım sektöründe (% 42), 271 bini sanayi sektöründe (% 28), 205 bini ticaret sektöründe (%21), 89 bini hizmetler sektöründe (% 9) istihdam edilmektedir. 6-14 ya grubundaki çalı an çocukların % 57,2'si tarım sektöründe, % 15,7'i sanayi sektöründe, % 20,4'ü ticaret sektöründe ve % 6,6'sı hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Çocuk istihdamının yapısında kentsel ve kırsal yerlerde farklılık oldu u görülmektedir. Kentte ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların; % 46,5'i sanayi sektöründe, %33,1'i ticaret sektöründe, % 13,4'ü hizmetler sektöründe, % 7,0'ı ise tarım sektöründe

çalışmaktadır. Kırsal ekonomik faaliyette bulunan çocukların; % 72,2'si tarım, % 12,0'ı sanayi, % 10,8'i ticaret, % 5,0'ı ise hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Görüldüğü üzere, ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar, ayrıntılı olarak, kentsel yerlerde sanayi sektöründe, kırsal yerlerde ise tarım sektöründe çalışmaktadırlar.

2006 (Ekim-Kasım-Aralık) Ç A sonuçlarına göre; Türkiye genelinde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların 513 bin kişi ücretli veya yevmiyeli (% 53), 420 bin kişi ücretsiz aile içisi (% 44), 26 bin kişi ise kendi hesabına veya işveren olarak çalışmaktadır. Kentsel yerlerde erkek ve kız çocuklar daha çok ücretli ve yevmiyeli olarak çalışmakta, bunu ücretsiz aile içisi ve kendi hesabına ve işveren olarak çalışmak izlemektedir. Kentsel yerlerde, çalışan çocuklar içerisinde ücretli veya yevmiyeli olarak çalışanların oranı; erkek çocuklarda % 74,5, kız çocuklarda % 86,7'dir. Kırsal yerlerde kız ve erkek çocukları büyük çoğunlukla ücretsiz aile içisi olarak çalışmaktadır. Ancak, ücretsiz aile içisi olarak çalışmada kız çocukların oranı, erkek çocuklardan yüksektir. Kırsal yerlerde, ücretsiz aile içisi olarak çalışan kız çocuklarının oranı % 70, erkek çocuklarının oranı ise % 64'tür. Kırsal yerlerde, ücretsiz aile içisi olarak çalışan çocukların oranının bu denli yüksek olmasının sebebi, tarım sektörüdür.

1999 Ç A sonuçlarına göre, Türkiye genelinde, ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların, çalıştıkları yerlerinin % 19,4'ü mesleki derneklere, % 14,6'sı ticaret odalarına kayıtlıdır. Yerlerinin % 63,1'i ise hiçbir yere kayıtlı değildir. Çocukların 2,9'u ise bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Yerlerinin kayıtlılık durumları kent-kırsal ayrımında farklılıklar göstermektedir. Hiçbir yere kayıtlı olmayan işyerlerinin oranı kentsel yerlerde % 16,7 iken, bu oran kırsal yerlerde % 86,7'ye yükselmektedir. Kentsel yerlerde, mesleki derneklere ve ticaret odalarına kayıtlı işyerlerinin oranı % 76,9'dur. Kırsal yerlerde bu oran % 12,1'e gerilemektedir. Tarım sektöründe faaliyet gösteren işyerlerinin hemen hemen tamamı hiçbir yere kayıtlı olmadan faaliyet göstermediğinden dolayı, kırsal yerlerde işyerlerinin kayıtlılık durumları çok düşük düzeyde kalmaktadır.

1999 Ç A sonuçlarına göre; ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 84,6'sı 1-9 arası işçi çalıştırılan işyerlerinde çalışmaktadır. 5-9 arası işçi çalıştırılan işyerlerinde çalışan çocukların oranı % 31,4, 25 ve daha fazla sayıda işçi çalıştırılan işyerlerinde çalışan çocukların oranı ise % 4,9'dur. Ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların çok

büyük bir kısmı küçük işletmelerde çalışmaktadır. İşletmelerde çalışan işçi sayısı arttıkça, diğer deyişle işletmeler büyüdükçe, çalışan çocuk sayısı azalmaktadır. Çocukların küçük işletmeleri tarafından çalıştırılmalarının en büyük nedeni, bu işletmelerinin büyük bir kısmının kayıt dışı faaliyet göstermesidir. Yasal yükümlülüklerden kaçınan ve düşük ücretli işçi çalıştırarak varolan bu işletmeleri, çocukların da yapabileceği vasıfsız emeğe dayalı üretim yapmaktadırlar.

1999 Ç A Sonuçlarına göre, Türkiye genelinde ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 23,6'sı 1-15 saat arasında, % 13,1'i 16-31 saat arasında, % 11,1'i 32-39 saat arasında çalışmaktadır. Haftada 40 saatten az çalışan çocukların oranı % 47,9'dur. Çalışan çocukların 16,6'sı 40-47 saat arasında, % 14,4'ü 48-55 saat arasında, % 9,8'i 58-63 saat arasında, % 11,3'ü ise 64 ve daha fazla saat çalışmaktadır. Çalışan çocukların % 52,1'i haftada 40 ve daha fazla saat çalışmaktadır. Çocukların işletmelerinde fiili çalışmaya süreleri ekonomik faaliyet kollarına göre farklılıklar göstermektedir. Tarım sektörü dışında, bütün sektörlerde çalışan çocukların büyük bir kısmı, haftada 40 ve daha fazla saat çalışmaktadır.

1999 Ç A sonuçlarına göre, ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların % 5,2'sinin hiç kardeşi yoktur, % 15,9'unun bir kardeşi, % 24,6'sının iki kardeşi, % 20,0'mın üç kardeşi, % 34,3'ünün ise 4 ve daha fazla kardeşi vardır. Çalışan çocukların genelde çok kardeşe sahip oldukları gözle çarpılmaktadır.

Çocukların çalışmaya amında korunması ve çalıştırılmalarının engellenmesi amacıyla uluslararası ve ulusal alanda çeşitli hukuki düzenlemeler oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen "Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi", "BM Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmesi" ve "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme", Avrupa Birliği tarafından kabul edilen "Avrupa Sosyal Kartı" çocukların korunmasına yönelik hükümler içermektedir.

Kurulundan bu yana çocuk işçiliğini önemli bir konu olarak ele alan ILO, çocuk işçiliğine karşı mücadelede uluslararası çalışma standartlarının benimsenmesi ve uygulanmasına katkıda bulunmaktadır. Sözleşmeler vasıtasıyla bu standartlar tanımlanmakta ve üye ülkeler tarafından onaylandıklarında uyma zorunluluğu getirmektedir. ILO'nun bu kapsamda kabul ettiği sözleşmeler; çeşitli ekonomik faaliyet alanlarına göre tespit edilen en az yaş sözleşmeleri, çocukların sağlıklı ve güvenli

dair sözleşmeler ve çocukların sağlık kontrollerine dair sözleşmeler olarak sınıflandırılabilir. Türkiye, ILO'nun kabul ettiği bazı sözleşmeleri imzalamı bazıları ise imzalamamıştır. ILO'nun sözleşmeleri kabul etmedeki temel amacı; çocuk ve gençlerin belli bir yaştan önce istihdam edilmelerini önlemek ve çalışmayan çocukların çalışmaları iyileştirmektir.

Türkiye, çocuk iş gücüne yönelik alınan uluslararası kararlara hızlı uyum göstermektedir. Çocuk işçiliği ile ulusal düzenlemeler, çeşitli kanunlarda yer almaktadır. Başta, Anayasa olmak üzere, Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitim Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, Sosyal Sigortalar Kanunu, Sendikalar Kanunu ve Borçlar Kanunu'nda çocuk iş gücüne yönelik hükümler bulunmaktadır. Bu bakımdan çocuk iş gücü ile ilgili mevzuat dağınık bir görünüm arz etmektedir.

Türkiye'de, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çeşitli politikalar ve programlar oluşturulmakta ve uygulanmaktadır. Bu kapsamda, özellikle ILO/IPEC programı büyük önem arz etmektedir. ILO tarafından, 1992 yılında başlatılan IPEC Programına katılan ilk altı ülkeden bir Türkiye olmuştur. IPEC'in uzun vadeli hedefi, çocuk işçiliğine son verilmesi, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalışmaları iyileştirilmesidir. IPEC'in bu kapsamda temel stratejisi, hükümetlerin çocuk işçiliğiyle mücadeledeki politik istek ve kararlılıklarını; işçileri veren ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği içerisinde en üst düzeye çıkarmasına katkıda bulunmaktır. Türkiye'de, 1992-2001 döneminde IPEC programı çerçevesinde bir çok kamu kurum ve kuruluşu, işçileri veren kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları tarafından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışan Çocuklar Bölümü'nün koordinasyonunda 101 proje yürütülmüştür. Ülkemizde, çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda bir çok kamu ve kurum kuruluşu ile sivil toplum kuruluşları aktif olarak faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de çocuk işçiliği sorununun çözümüne yönelik gündeki öneriler getirilmektedir;

Yapılan araştırmalar, çocukların aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda olduklarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ailelerin gelir düzeylerini yükseltecek ekonomik önlemler alınmalıdır. Geni kitleler lehine uygulanacak sosyal

politikalar çerçevesinde ekonomik önlemler alınırken; gelir dağılımı, ücret, asgari ücret, istihdam, maliye, sanayile me, verimlilik, sosyal güvenlik v.b alanlara sistematik biçimde yaklaşılmalıdır.⁵⁸

Asgari Ücret Tespit Komisyonu, asgari ücreti tespit ederken 16 yaından küçük ve büyükler için ayrı ücret tespit etmektedir. Genel olarak, 16 yaından küçük çocuklara, 16 yaından büyüklerle oranla daha az ücret tespit edilmektedir. Çocukların ucuz iş gücü olarak görülmesine neden olan bu durumun önlenmesi amacıyla 16 yaından küçükler için tespit edilecek ücret miktarı, 16 yaından büyükler için tespit edilen miktardan daha fazla olmalıdır.

Ülkemizde eğitimli düzeyi yüksek kişilerde işsizlik oranı, eğitim düzeyi düşük olan kişilere oranla daha yüksektir. Bu durumu önlemek için, eğitim kurumlarının kapasitesi ve verilen eğitimin kalitesi artırılmalı, mesleki eğitim imkanları yaygınlaştırılmalı ve iş gücü piyasasının aradığı niteliklere sahip kişileri yetiştirmek amacıyla müfredat programı gözden geçirilmelidir. GSMH'dan eğitime en az kaynak ayıran ülkeler arasında yer alan Türkiye'de, eğitime ayrılan kaynak artırılmalıdır.

Zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılması çocukların çalmaya başlamaya başlamasını yükseltmiştir. Bu yıla daha yükseklere çıkması için zorunlu eğitim acilen 12 yıla çıkarılmalıdır.

Mesleki eğitimin kalitesi artırılarak, mesleki eğitime katılım özendirilmeli ve bu okul mezunların üniversiteye geçişlerinde kolaylıklar sağlanmalıdır.

1999 ÇA sonuçlarına göre; okulu bırakan çocukların % 23,7'si eğitim masraflarının çok yüksek olmasından dolayı okulu bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle, zorunlu eğitimin, dar gelirli ve yoksul aileler için maliyetsiz olmasını sağlayacak önlemler alınmalı, eğitime devam eden yoksul aile çocuklarına eğitim desteği ve sosyal yardımlar sağlanmalı ve başarılı çocuklar için burs ve diğer teşvik edici uygulamalar getirilmelidir.

⁵⁸ Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu; 1998, s.109.

Çocuk istihdamına neden olan faktörler arasında sayılan denetim yetersizli inin giderilmesi ve çalı ma hayatının etkin olarak denetlenmesini sa lamak amacıyla i müfetti lerinin sayısı artırılmalı ve i müfetti leri çocuk istihdamı duyarlıla tırılmalıdır.

Çocuk i çili i ile mücadelede, kaynak israfını önlemek amacıyla bu konuda çalı ma yürüten kurum ve kurulu ların birbirleri ile i birli i içerisinde çalı ması sa lanmalıdır.

çi ve i veren sendikaları, odalar ve mesleki kurulu ların çocuk istihdamı konusunda daha fazla ara tırma yapmaları ve proje üretmeleri te vik edilmelidir. Özellikle, çocuk istihdamının yeti kin istihdamını engelledi i ve i çi sendikalarının toplu sözleşmelerde pazarlık gücünü azaltıldı ı konusunda i çi sendikaları duyarlıla tırılmalıdır.

Çocuk istihdamı konusunda geni kesimlerin duyarlılıklarını artırıcı ve kamuoyu olu turucu çalı malara hız verilmelidir.

Türkiye statistik Kurumu'nun Ç A sonuçlarına göre, çalı an çocuklar genelde çok karde e sahiptir. Bu nedenle, son yıllarda yava lama e ilimi gösteren nüfus artı hızının daha da dü mesini sa layacak önlemler alınmalı ve aile planlaması hizmetlerine aksatılmadan devam edilmelidir. Bu konuda, nüfus artı hızının yüksek oldu u e itim ve gelir düzeyi dü ük olan ailelere yönelik kapsamlı politikalar olu turulmalı ve ücretsiz koruyucu sa lık hizmetleri yaygınla tırılmalıdır.

Türkiye Kurumu Genel Müdürlü ü, çalı an ve çalı ma riski ta ıyan çocukların ebeveynlerine ve yeti kin karde lerine yönelik istihdam garantili kurslar organize ederek bu çocukları çalı ma ya amından uzak tutmaya çalı malıdır.

Kendi i ini kurarak çalı an çocu unu çalı ma hayatından çekme kararında olan ailelere kredi temin edilmeli, sosyal yardım ve hizmetlerin yoksul kesimlere daha etkin bir e kilde ula tırılması sa lanmalıdır.

Türkiye statistik Kurumunca 1994 (Ekim), 1999 (Ekim) ve 2006 (Ekim-Kasım-Aralık) yıllarında Çocuk gücü Anketleri uygulanmı tır. Bu anketlerin, belirli zaman aralıklarında tekrarlanması, çocuk istihdamı ile ilgili güncel verilerin temin edilebilmesine ve kar ıla tırma yapılmasına olanak sa layacaktır.

Çocukların çalı masının önemli nedenlerinin birisi de ya anan i göçtür. Yapılan ara tırmalarda en fazla çalı an çocu un bulundu u kentlerin, yo un göç alan büyük ehirlere oldu u görülmektedir. Bu nedenle, i göçün önlenmesi için bölgeler arasındaki geli mi lik farkları azaltılmalı ve büyük göç veren Güneydo u Anadolu Bölgesinde yürütülen GAP projesinin süratle tamamlaması gerekmektedir.

Ya adıkları yerle im yerlerini de i ik nedenlerle göç ederek terk eden ailelerin kentsel ya ama katılmalarına ve kente uyum sa lamalarına yardımcı olacak sosyal programlar uygulanmalıdır.

Çalı an çocukların büyük kısmının tarım sektöründe istihdam edildi i görülmektedir. Bu nedenle, tarım sektörünün katma de eri artırılmalı, tarım kesimindeki ailelerin gelir düzeylerini yükseltecek politikalar olu turulmalıdır. Kırsal kesimde ya ayan insanların verimlili ini artıracak ve tarımsal ürün yelpazesini zenginle tirecek mesleki yönlendirme programlarına ve projelerine a ırlık verilmelidir.

Çok dü ük düzeylerde bulunan kadınların i gücüne katılım oranları yükseltmeye çalı ılmalıdır. Bu durumun, çocuk i çili inin azaltılmasında katkı sa layaca ı dü ünülmektedir.

222 Sayılı İkö retim ve E itim Kanunu'nun 15. maddesinde; “.....çocu un ailesi yanında kalmasını gerektiren ailede ölüm, yaralanma, dü ün, askere gitme, ba , bahçe, tarla ve sürüde tarım ve hastalık sava ı yapılması gibi sebeplerle ö rencilere bir yıl içinde 15 günü geçmemek üzere okul idarelerince izin verilir.” hükmü yer almaktadır. Tarım ve hayvancılıkta çocukların çalı masına kısa süreli de olsa imkan tanıyan bu düzenlemenin, ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Çocuk i çili i ile mücadelede katalizör rolü bulunan, Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlı ı Çalı an Çocuklar Bölümü'nün kendisine verilen görevleri etkin olarak yerine getirebilmesi amacıyla kurumsal ve idari kapasitesinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Çocuk i çili i ile mücadelede faaliyetler genel olarak merkeziyetçi bir yapı içerisinde sürdürülmektedir. Bu mücadelenin, yurt sathına yayılması için, ilgili kurulu ların ta ra örgütlerinin bu konuda te vik edilmesi ve gerekli maddi veya manevi deste in sa lanması gerekmektedir.

Yapılan ara tırmalarda, özellikle annelerin e itim seviyesi ile çocuk i çili i arasında yüksek bir ili ki bulundu u tespit edilmi tir. Annelerin e itim seviyesini yükseltmek, çocuk istihdamını engellemede yardımcı olabilece i gibi ba ka bir çok alanda da hem çocukların hem de ailenin sorunlarının giderilmesine yardımcı olacaktır.

TÜ K 1999 Çocuk gücü Anketi Sonuçlarına göre; ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların çalı tıkları i yerlerinin % 63,1'i hiçbir yere kayıtlı de ildir. Aynı zamanda ekonomik faaliyetlerde çalı an çocukların % 84,6'sı, kayıtdı ı faaliyetin yo un oldu u 1-9 arası i çi istihdam eden i letmelerde çalı maktadır. Bu durum, çocuk i çili i ile mücadelede ba arı sa lanabilmesinin, kayıtdı ılıkla mücadelede gösterilecek ba arıyla paralellik arz edece ini göstermektedir. Kayıtdı ılı ı önlemek için ise i verenlerin vergi, ve sigorta yükleri azaltılmalı ve etkin bir denetim mekanizması kurulmalıdır.

Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri uygulamaları yaygınla tırılmalı, çocuk i çi istihdamının yaygın oldu u küçük ölçekli i letmelerin bu bölgelere gelmeleri sa lanmalı, bu bölgeler dı nda faaliyet gösteren firmalara i letme ruhsatı verilmemeli ve etkin denetim mekanizmaları i letilmelidir.

Türkiye veren Sendikaları Konfederasyonu tarafından, stanbul Pendik Sanayi Sitesinde, çalı an çocuklara sa lık, e itim ve ileti im alanlarında hizmet vermek amacıyla kurulan "Çalı an Çocuklar Bürosu" gibi örgütsel yapılar, ülke geneline yaygınla tırılmalıdır.

Sonuç olarak; çocuk i çili inin tamamen ortadan kalkması, nihai ve uzun dönemli bir hedef olmasına kar ın, ülkelerdeki sosyal ve ekonomik geli melere ba lıdır. Bu nedenle, çocuk i çili ini neden olan yapısal faktörler giderilmeye çalı ılırken, di er yandan kısa ve orta dönemde çalı an çocukların korunmasına ili kin politikalar üretilmeli ve çocuklara sa lık, e itim ve danı manlık hizmetleri sunulmaya çalı ılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akço, Seda; “Medeni Hukuk Açısından Çocuk”, **Çocuk Hakları ve Yerel Yönetim**, İstanbul 1997.
- Akpınar, Taner; **Çocuk Emek Sorununa Çözüm Bir Yaklaşım: Kızların Çıkar Okulları (1938-1986)**, Fikir Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, 1. Baskı, Ankara 1996.
- Altıntaş, Betül; **Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2003.
- Asefa Beguele, Jo Boyden; **Çocuk istihdamı ile Mücadele**, ILO ve ÇSGB Ortak Yayını, Ankara 1995.
- Ateşoğulları, Kamil; **Uluslararası Çalışma Örgütü ve Türkiye**, Petrol- Yayını, İstanbul 1997.
- Borçlar Kanunu.
- Bülent İlik ve Zeynep Türkmen, **İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar Araştırma Projesi Dökümanı**, ILO Türkiye Yayınları, Ankara 1994.
- Can Aktan, Coşkun; “Devlet Müdahalesi ve Ekonomik Özgürlükler”, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf.
- Centel, Tankul; **Çocuklar ile Gençlerin Güvenli İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3091, Hukuk Fakültesi Yayın No:667, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Çocuk İstihdamının Önlenmesi için Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi**, ÇSGB, 2. Baskı, Ankara 2006.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Türkiye’de Çocuk İstihdamı ile Mücadele**, 2. Baskı, Genel Yayın No: 134, Ankara 2007.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Türkiye’de Çocuk İstihdamı Sorunu Bizim Bilgilendirme Materyali Kitap 1.**, Dumat Ofset, 2. Baskı, Ankara 2006.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Türkiye’de Çocuk İstihdamı Sorunu Bizim Bilgilendirme Materyali Kitap 2.**, Dumat Ofset, 2. Baskı, Ankara 2006.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; **Uluslararası Belge ve Sözleşmeler**, Ankara 2000.
- Çetinkaya, Serdar; “Çalışan Çocukların Sosyal Güvenlik Hakları”, **Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi**, SSK Sigorta Müfettişleri Derneği Süreli Yayını, Yıl:2, Sayı:3, Ankara 1999.
- Çıkarlık ve Meslek Etilim Kanunu.

Çolak, Ömer Faruk; **Küreselle me, Be eri Sermaye ve Çocuk gücü**, ILO-T SK Ortak Yayını, Ankara 1998.

Devlet Planlama Te kilatı; **Sekizinci Be Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel htisas Komisyonu**, Ankara 2001.

Fi ek, Gürhan; “Geli mekte Olan Ülkelerde Çocuk çilik Sorunu ve Müdahale Programları”.

<http://www.fisek.org.tr/0113.php>,

Fi ek, Gürhan; “Türkiye’de Çocuk Eme i Çalı malarına Genel Bir Bakı ”,

<http://www.fisek.org.tr/019.php>,

Gülgün, Müftü; “Çocuk Haklarına Dair Sözle me”, **Küçükleri Koruma Hizmetleri**, EGM, Ankara 1998.

Hak ç i Sendikaları Konfederasyonu; **Sanayide Çalı an Çocuklar Raporu**, Hak- E itim Yayınları No:44, 1. Baskı, Ankara 2000.

http://www.hayatvakfi.org/css/Ulkemizde_Cocuk_Istihdami_Egitimi.pdf.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/cocukparlamentosu2003.htm>.

http://www.tuik.gov.tr/metaveri/38_m3.doc.

Ilgın, Yılmaz; “Kayıtdı ı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri ve Türkiye’de Durum”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/ilginy/kayitdis.pdf>.

I ık, Ercüment; “Genç ç ilerin Korunmasına li kin 94/33/EC Sayılı Direktif”, **ÇSGB AB Koordinasyon Dairesi Ba kanlı ı Bülteni**, Sayı: 21, Ankara ubat 2007.

İlkö retim ve E itim Kanunu.

Kanunu.

Kahramano lu, Ertan; **Türkiye’de Çalı an Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları**”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich-Nauman-Vakfı Yayını, Ankara 1996.

Karabulut, Özcan; **Çalı an Çocuklar**, Türk- , Ankara 1994.

Karabulut, Özcan; **Türkiye’de Çalı an Çocuklar**, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, stanbul 1996.

Milli E itim Bakanlığı, **Milli E itim istatistikleri, Örgün E itim 2006-2007**.

Peker, Mümtaz; “Çocuk stihdamı Üstüne Bir Deneme”, **Çalı ma Ortamı Dergisi**, Sayı:53, Kasım Aralık 2000.

Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu.

Sarıçay, Nesrin; “Türkiye’de E itim Sektörünün Sorunları, E itimin Ekonomik Boyutu ve Çözümleri...”, **zmir Ticaret Odası Ar&Ge Bülten**, zmir 2006 Kasım.

Sendikalar Kanunu.

Sosyal Sigortalar Kanunu.

i man, Yener; **Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Eskişehir Örneği**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2004.

Talas, Cahit; **Toplumsal Politika**, İnceleme Kitapevi, 5. Baskı, Ankara 1997.

Taşkın, Ayşe Karaduman- Zehra Karakaya; “Çocuk gücünde Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye için Nicel Bir Yaklaşım, 1994”, **III. Kadın Çalışmaları Toplantısı Yayınlanmamış Bildirisi**, Adana 1997.

TÜRKİSK ve TÜRKİSK- Ortak Yayını; **Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Çocuklar**, Yayın No: 281, Ankara 2007.

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu; “Ülkemizde Çalışan Çocuklar”, <http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/cocuk/cocuk1.html>.

Türkiye İstatistik Kurumu, **2005 Gelir Dağılımı Sonuçları**, Aralık 2006.

Türkiye İstatistik Kurumu, **Çocuk Gücü Araştırması**, 2006

Türkiye İstatistik Kurumu, **Çocuk Gücü 1999**, TÜRKİSK Yayın No: 2547, Ankara 2002.

Türkiye İstatistik Kurumu Genel Müdürlüğü; **IV. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Ankara 2007.

Türkiye İstatistik Kurumu Kanunu.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu; **Çocuk İşçilerine Karşı Sendikal Mücadele: TÜRKİSK- Modeli**, TÜRKİSK- Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1998.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu; **Sanayide Çalışan Çocuklar ve TÜRKİSK’in Faaliyetleri**, Yayın No:222, Ankara 2002.

Uluslararası Çalışma Örgütü; **Çocuk İşçiliğinde Sona Doğru: Ulaşılabilir Bir Hedef**, 1. Baskı, 2006.

Uluslararası Çalışma Örgütü; **Daha Alınacak Çok Yol Var: Günümüz Dünyasında Çocuk Gücü**, ILO-ÇSGB Ortak Yayını, Ankara 1995.

Uluslararası Çalışma Örgütü; **IPEC Program Belgesi**.

Umumi Hıfzısıhha Kanunu.

Yorulmaz, Barış ; **Çocuk ve Genç Gücüne Yönelik Sosyal Politikalar**, Anadolu Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2002.

ÖZGEÇM

Mustafa GÜNÖZ, 10 A ustos 1979 tarihinde KIRIKKALE/Keskin'de do mu tur. İkö renimini Kırıkkale Mehmet Varlıo lu İkokulu'nda, Orta ö renimini Ankara Necip Fazıl Ortaokulu'nda, lise ö renimini Ankara Kalaba Lisesi'nde, Lisans ö renimini ise Dokuz Eylül Üniversitesi ktisadi ve dari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde 2001 yılında tamamlamı tır. 19.01.2001 tarihinde Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İzmir Bölge Müdürlü ü'nde memur olarak göreve ba lamı tır. 2004 yılında Türkiye Kurumu Genel Müdürlü ü'nün açtı ı stihdam ve Uzman Yardımcılı ı sınavını kazanarak, 29.12.2004 tarihinde stihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı olarak göreve ba lamı tır. Halen bu görevini sürdüren Mustafa GÜNÖZ, evli ve bir erkek çocuk babasıdır.